

การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำ เพื่อรองรับกิจกรรมงานประเพณีประชุมชน
กรณีศึกษาวัดกระโตงทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นายเสถียรวุฒิ บำรุงกุล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

CHANGING USES OF THE OPEN SPACE SUPPORTING TRADITIONAL ACTIVITIES IN A
WATERFRONT TEMPLE. A CASE STUDY OF KRADONGTHONG TEMPLE, PHRA
NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE.

Mr. Settawut Bamrunghul

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Science Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำ เพื่อ
รองรับกิจกรรมงานประเพณีประชุมชน กรณีศึกษาวัด
กระโดงทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดย

นายเสกฐฎุฒิ บำรุงกุล

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ผุสดี ทิพทัส)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)

.....กรรมการ

(ดร.วาริชา วงศ์พยัต)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ดร.พีรดร แก้วลาย)

เสฏฐวุฒิ บำรุงกุล : การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำ เพื่อรองรับกิจกรรมงานประเพณีประชุมชนกรณีศึกษาวัดกระโคงทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (CHANGING USES OF THE OPEN SPACE SUPPORTING TRADITIONAL ACTIVITIES IN A WATERFRONT TEMPLE. A CASE STUDY OF KRADONGTHONG TEMPLE, PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE.) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร, 143 หน้า.

ด้วยบริบทของพื้นที่ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยภาคกลางตั้งแต่อดีตจึงมีความผูกพันและเชื่อมโยงกับโครงข่ายทางน้ำอย่างแนบแน่น การพัฒนาพื้นที่ให้ทันสมัย (Modernization) ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้ระบบโครงข่ายการคมนาคมทางบกเข้าสู่พื้นที่ชุมชนริมน้ำ (Motorization) และส่งผลกระทบต่อในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้วยเหตุนี้การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำเพื่อรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนจึงเป็นการศึกษาที่สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยวัดริมน้ำเป็นพื้นที่จุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานและเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนที่สำคัญของคนไทย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำในการรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนและผลสืบเนื่อง โดยใช้วัดกระโคงทอง ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นวัดกรณีศึกษา การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์มนุษย์และสังคมวิทยาจากสถาบันอุดมศึกษา โดยทำการศึกษาผ่านการรวบรวมข้อมูลลักษณะพื้นที่และประเพณีประชุมชนที่สำคัญในอดีตจนถึงปัจจุบันจากเอกสารและการสำรวจภาคสนาม เพื่อนำไปจัดทำผังแผนที่และรูปตัดของพื้นที่วัดที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพและพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในแต่ละช่วงเวลา แล้วจึงนำมาวิเคราะห์หาจุดเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ด้วยเทคนิคการซ้อนทับข้อมูลกิจกรรมประเพณีและผังแผนที่วัด

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนเกิดจากปัจจัยเชิงพื้นที่ที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญภายนอกวัด 2 ปัจจัยได้แก่ 1) การขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ตัดคลองรางจรเข้ เป็นปัจจัยเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ภายในวัดกระโคงทองจากสังคมน้ำสู่สังคมบก และ 2) การสร้างสะพานเสนาบติเชื่อมโครงข่ายการสัญจรทางบกระหว่างบ้านโพธิ์และบ้านแพนที่เป็นปัจจัยเร่งการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ จากปัจจัยทั้ง 2 ส่งผลให้ลักษณะฐานการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของวัดกระโคงทองสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงได้แก่ ช่วงที่ 1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพพื้นที่โล่งๆ ของวัดริมน้ำบนพื้นฐานของโครงข่ายทางน้ำเป็นหลัก ช่วงที่ 2 การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพพื้นที่โล่งๆ ของวัดริมน้ำบนพื้นฐานของโครงข่ายทางน้ำที่มีโครงข่ายทางบกขยายตัวเข้ามา และช่วงที่ 3 การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของวัดริมน้ำบนพื้นฐานและปัจจัยของโครงข่ายทางบกเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางพื้นที่ไปสู่สังคมบกส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนจากพื้นที่โล่งว่างริมน้ำเป็นพื้นที่ถมดิน โดยการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โล่งว่างดังกล่าวส่งผลให้มีการใช้งานพื้นที่ริมน้ำน้อยลงจนนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ตามลำดับ การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำที่สำคัญจึงควรเป็นการพัฒนาพื้นที่ที่รักษาสมดุลความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายทางบกและโครงข่ายทางน้ำที่มีต่อพื้นที่วัด เพื่อนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการใช้งานพื้นที่ริมน้ำในการรองรับกิจกรรมประเพณีชุมชนต่างๆ ต่อไป

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

ปีการศึกษา 2556

ลายมือชื่อนิลิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

5573347725 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS: MORPHOLOGICAL STUDY / OPEN SPACE / MOTORIZATION / BASIN MORPHOLOGY / WATERFRONT

SETTAWUT BAMRUNGKHUL: CHANGING USES OF THE OPEN SPACE SUPPORTING TRADITIONAL ACTIVITIES IN A WATERFRONT TEMPLE. A CASE STUDY OF KRADONGTHONG TEMPLE, PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE.. ADVISOR: ASST. PROF. TERDSAK TACHAKITKACHORN, Ph.D., 143 pp.

With the context of the central Chao Phraya River watershed, which is considered floodplain, the lifestyle and livelihoods of the central region's people have always been closely bound to the river network. The modernization of the area, so far, has led to the development and evolution of land transportation networks for waterfront communities. This also affects different aspects including the area's landscape and the lifestyle of the locals. For these reasons, the study of changes on the open space within the temple's area on the riverside for the development of the community's traditional activities is an important study reflecting the causes and effects of the changing landscape from past to present as waterfront temples were the areas where settling and a community's traditional activities began to develop.

This study aims to study the changing characteristics of the open space in waterfront temples for a community's traditional activities and its consequences using the specific case study of the Kra Dong Thong temple, Baan Pho subdistrict, Sena district, Phra Nakhon Si Ayutthaya province. This study integrated knowledge on human geography and basin architecture morphological studies. The information collected included data on the area's features and important community traditions from past to present from documents and a field survey to create the temple's maps and cross-section of the measured area which showed changing physical components and how the area used for the community's traditional activities developed over time. The data were then analyzed to find the turning point and the effects arising from the change of the area with the technique of overlaying the pieces of information between traditions held in the temple and the temple's map itself.

From the study, it was found that the physical change and the changing of the area for the community's traditional activities were caused by two area factors outside the temples, which were also important turning points. They were 1) the excavation of the Jaojed-Phakhai irrigation canal across the Rangjorakhe canal, which was the starting factor causing the change of the area inside the Kra Dong Thong temple changing from a water-based society to a land-based society and 2) the building of the Senabodee bridge connecting the land transportation networks between Baan Pho and Baan Phan was another factor stimulating the area's change. These two factors led to the distribution of the area's changing morphology of Kra Dong Thong temple into three phases. Phase one was the physical change of the open space based on the water transportation network completely. Phase two was the physical change of the open space within the temple's area by the riverbank when there was the expansion of land transportation. Phase three was when the change of the physical characteristics was mainly done on the basis of the land transportation networks.

The changing of the area's characteristics into a land society led to the adjustment of the area used for the community's traditional activities from open space by the riverbank to used land. The changing use of the riverbank land led to reduced use of the land which subsequently led to the deterioration of the area. The development of the area on the riverbank should then be redeveloped to maintain the balance of the relationship between land transportation networks and water transportation networks and stimulate the use of the area on the riverbank for the community's traditional activities in the future.

Department: Architecture

Student's Signature

Field of Study: Architecture

Advisor's Signature

Academic Year: 2013

กิตติกรรมประกาศ

ข้อเท็จจริง ความรู้ และข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ผู้ศึกษาได้รวบรวม และวิเคราะห์ขึ้นภายในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะปรากฏขึ้นไม่ได้ หากผู้ศึกษาขาดการสนับสนุนและ ความช่วยเหลือจากหน่วยงาน และบุคคลต่างๆ หลายท่าน ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ช่วยประสิทธิ์ประสาทและขัดเกลาความรู้ ความเข้าใจเชิงพื้นที่แก่ผู้ศึกษาจนกระทั่งสามารถถักทอและตกผลึกกลายเป็นวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยจุดประกายความคิด และเสนอแนะแนวทาง ตลอดจนข้อคิดเห็นที่น่าสนใจในการศึกษาพื้นที่ริมน้ำและการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ ผุสดีทิพทัส, รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒนา ธาดานิติ, อาจารย์ ดร.วาริชา วงศ์พยัต และ อาจารย์ ดร. พีรดร แก้วลาย ประธานและกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์ที่ช่วยขัดเกลา เสนอแนะแนวทางในการศึกษาจนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์แบบ และ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ปลูกฝังรากฐานความรู้ ความเข้าใจเชิงพื้นที่ต่างๆ แก่ผู้ศึกษาตั้งแต่ระดับบัณฑิตศึกษา

ในการลงสำรวจภาคสนามผู้ศึกษาขอขอบพระคุณ นายกฤษฎาติ การลิกสม นายกองค์การ บริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ ทุกท่านที่คอยให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่กรณีศึกษาและชุมชนโดยรอบ ขอขอบพระคุณครอบครัวนายอำนวย อีระจันทร์ เป็นอย่างยิ่งสำหรับที่พักและความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม และขอขอบพระคุณ พระครูวัชรสุวรรณากร เจ้าอาวาสวัดกระโดงทอง นายสมปอง ตรีไชยนต์ศักดิ์ ไวยาวัจกรวัดกระโดงทอง คุณยาย บรรจง หอมชื่น และชาวชุมชนวัดกระโดงทองทุกท่าน สำหรับข้อมูลภาคสนามและไมตรีจิตที่มอบให้ผู้ศึกษาขณะลงสำรวจภาคสนามและร่วมกิจกรรมประเพณีต่างๆ

ท้ายที่สุดผู้ศึกษาขอขอบพระคุณครอบครัว พ่อ แม่ และพี่สาว สำหรับกำลังใจและกำลังทรัพย์ที่มอบให้ผู้ศึกษาจนสามารถดำเนินการวิจัยให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญรูปภาพ.....	ฐ
สารบัญตาราง.....	ณ
บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.3.1 ขอบเขตทางพื้นที่	3
1.3.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา.....	3
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่โล่งว่าง.....	7
2.1.1 นิยามของพื้นที่โล่งว่าง	7
2.1.2 ความสำคัญของพื้นที่โล่งว่าง.....	9
2.1.3 การใช้งานพื้นที่โล่งว่าง	9
2.1.4 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่โล่งว่าง.....	11
2.2 แนวคิดเรื่องชุมชนริมน้ำ	12
2.3 แนวคิดเรื่องวัด	13
2.3.1 ประเภทของวัด.....	14
2.3.2 มูลเหตุการสร้างวัด	15
2.3.3 บทบาทและความสำคัญของวัด	16
2.3.4 การใช้ที่ดินภายในวัด	18

2.4 แนวคิดเรื่องงานประเพณี.....	20
2.4.1 ประเภทของประเพณี.....	20
2.4.2 การเปลี่ยนแปลงประเพณี.....	22
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23
2.5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภายในวัด.....	23
2.5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการใช้และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่โล่งว่างภายในเมืองโดยมีวัดเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเมือง.....	25
2.5.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนริมน้ำ.....	26
บทที่ 3 พื้นที่กรณีศึกษา องค์ประกอบทางกายภาพ และประวัติการก่อสร้างภายในวัดกระโดงทอง..	29
3.1 บริบทของพื้นที่กรณีศึกษา.....	29
3.1.1 ที่ตั้ง และ สภาพภูมิศาสตร์.....	29
3.1.2 ประวัติวัดกระโดงทองโดยสังเขป.....	31
3.1.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยรอบ.....	32
3.1.4 งานประเพณีที่สำคัญของวัดกระโดงทอง.....	35
3.2 องค์ประกอบทางด้านกายภาพของวัดกระโดงทอง.....	39
3.2.1 กลุ่มอาคาร.....	39
3.2.1.1 กลุ่มอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจและกิจการม เกี่ยวเนื่อง.....	41
3.2.1.1.1 หมู่กุฏิ.....	43
3.2.1.1.2 หอสวดมนต์.....	43
3.2.1.1.3 หอฉัน.....	43
3.2.1.1.4 หอไตรอุทมสมาจารย์.....	44
3.2.1.1.5 หอระฆัง.....	44
3.2.1.1.6 พระอุโบสถ.....	44
3.2.1.1.7 วิหารและพระคันธกุฎี.....	45
3.2.1.1.8 พระปรารักษ์ดุสิตราช.....	45
3.2.1.1.9 ศาลาการเปรียญ.....	46
3.2.1.1.10 เเมรุ.....	47

3.2.1.1.11 ศาลาธรรมสังเวช.....	48
3.2.1.1.12 โรงเรียนธรรมอมรอนุสรณ์ โรงครัว และห้องน้ำ.....	48
3.2.1.1.13 โพธิวิชัย	49
3.2.1.1.14 วิบูลพุทธคยา	49
3.2.1.1.15 มณฑปอดีตเจ้าอาวาส	49
3.2.1.1.16 ศาลตายาย.....	49
3.2.1.1.17 ศาลานวเพ็ญ.....	49
3.2.1.1.18 ศาลาแม่ตะเคียน.....	50
3.2.1.1.19 ศาลาพระสังกัจจายน์ และ ศาลาหมอชิวกุมารภัจจ์.....	50
3.2.1.1.20 บุญนิธิ.....	51
3.2.1.1.21 ห้องน้ำ.....	51
3.2.1.2 กลุ่มอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านการศึกษา.....	55
3.2.1.2.1 โรงเรียนวัดกระโดงทอง (พิบูลประสิทธิ์).....	55
3.2.1.2.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดกระโดงทอง.....	55
3.2.1.2.3 ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบล บ้านโพธิ์.....	55
3.2.2 เส้นทางสัญจรภายนอกวัด.....	57
3.2.2.1 เส้นทางสัญจรทางน้ำ.....	57
3.2.2.2 เส้นทางสัญจรทางบก.....	60
3.2.2.2.1 สะพานปูนข้ามคลองรางจรเข้บริเวณหน้าวัดกระโดงทอง.....	60
3.2.2.2.2 ถนนธรรมสิทธิ์เสนา.....	60
3.2.2.2.3 ถนนทางด้านทิศใต้.....	63
3.2.3 เส้นทางสัญจรภายในวัด.....	63
3.2.3.1 ถนน.....	65
3.2.3.2 ทางเดิน.....	66
3.2.4 พื้นที่โล่งว่าง.....	67
3.2.4.1 สนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโดงทอง.....	70
3.2.4.2 สนามเด็กเล่น.....	71

3.2.4.3 สนามกีฬาขนาดเล็ก	71
3.2.4.4 ลานคอนกรีตด้านหน้าและด้านข้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	71
3.2.4.5 สวน 80 พรรษา.....	72
3.2.4.6 สวนไม้เบญจพรรณ.....	72
3.2.4.7 ลานโล่งว่างหน้าห้องน้ำ	72
3.2.4.8 ลานโล่งว่างเรียบแนวสะพานหลังคาทรงไทย	72
3.2.4.9 ลานโล่งว่างรอบเมรุ	73
3.2.4.10 ลานโล่งว่างยกพื้นข้างศาลาการเปรียญ.....	73
3.2.4.11 ลานโล่งว่างริมน้ำ.....	74
3.2.4.12 สวนต้นไม้รอบพระอุโบสถ	75
3.2.4.13 ลานโล่งว่างภายในเขตกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ	75
3.2.4.14 สวนครัวและพื้นที่สุสาน	75
3.2.4.15 ลานโล่งว่างหน้าพระอุโบสถและกุฏิ.....	75
3.2.4.16 ลานโล่งว่างหน้าวิบูลพุทธคยา	76
3.3 ประวัติการก่อสร้างและการใช้พื้นที่ของวัดกระโดงทอง.....	76
บทที่ 4 จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่ สันฐานการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ขององค์ประกอบกายภาพและ พื้นที่ รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชน.....	81
4.1 จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่	81
4.1.1 จุดเปลี่ยนสำคัญจากภายนอกวัด.....	82
4.1.2 จุดเปลี่ยนสำคัญจากภายในวัด.....	84
4.1.3 การแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง	85
4.2 สันฐานการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดกระโดงทอง	90
4.2.1 องค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 1 (พ.ศ.2400-2505)	90
4.2.2 องค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525).....	93
4.2.3 องค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525-2557).....	96
4.2.4 สรุปสันฐานการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดกระโดงทอง	99
4.2.4.1 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวราบ.....	99
4.2.4.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวตั้ง	102

4.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมประเพณีระดับประชุมชน	107
4.3.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีวันตรุษและสงกรานต์	109
4.3.1.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้า	109
4.3.1.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมการสงฆ์น้ำพระ	112
4.3.1.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมขนทรายเข้าวัดและก่อพระเจดีย์ ทราย.....	114
4.3.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีตักบาตรเทโว	117
4.3.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีทอดกฐิน	120
4.3.4 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีแห่พระพุทธรูป	122
4.3.5 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจ	125
4.3.6 สรุปลักษณะการใช้พื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ...	128
บทที่ 5 สรุปลผลการศึกษา ประเด็นข้อสังเกต และข้อเสนอแนะ	130
5.1 สรุปลผลการศึกษา.....	130
5.1.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่และการใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชน	130
5.1.1.1 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพและพื้นที่รองรับกิจกรรม ประเพณีประชุมชน	130
5.1.2 ข้อสังเกต	135
5.1.3 ข้อเสนอสรุป	137
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	138
รายการอ้างอิง	139
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	143

สารบัญรูปภาพ

หน้า

รูปที่ 1	แผนที่แสดงอาณาเขตที่ตั้งของวัดกระโตงทอง	29
รูปที่ 2	แผนที่และรูปตัดแสดงระดับความสูงของพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา	30
รูปที่ 3	ภาพแสดงพื้นที่วัดเวลาปกติ (ก) และ ฤดูน้ำหลาก (ข)	31
รูปที่ 4	แผนที่ประวัติศาสตร์ ปีพุทธศักราช 2460 ปราบภูนามของวัดว่าวัดเสากระโตงทอง.....	31
รูปที่ 5	พระพุทธรูกร (ก) และ ภาพการเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ (ข)	32
รูปที่ 6	ภาพถ่ายทางอากาศปีพุทธศักราช 2495 แสดงลักษณะสัมพันธ์ชุมชนวัดกระโตงทอง	33
รูปที่ 7	สภาพการตั้งถิ่นฐานริมคลองรางจระเข้.....	33
รูปที่ 8	แผนที่แสดงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและชุมชนศาสนาโดยรอบ	34
รูปที่ 9	ขบวนแห่งานพระพุทธรูกรทางน้ำในอดีต	37
รูปที่ 10	ขบวนแห่พระพุทธรูกรทางบกในปีพุทธศักราช 2555.....	37
รูปที่ 11	ขบวนแห่การรื้อฟื้นประเพณีแห่พระพุทธรูกรทางน้ำปีพุทธศักราช 2556	37
รูปที่ 12	แผนที่แสดงการแบ่งกลุ่มอาคารออกเป็น 2 ประเภท	40
รูปที่ 13	แผนที่แสดงการแบ่งกลุ่มอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจและ กิจกรรมเกี่ยวเนื่อง.....	42
รูปที่ 14	ภาพหมู่กุฏิในอดีต (ก) และในปัจจุบัน (ข)	43
รูปที่ 15	หอรบขัง (ก)	45
รูปที่ 16	พระอุโบสถ (ข).....	45
รูปที่ 17	เจดีย์ราย (ค)	45
รูปที่ 18	พระปรารภคตสิตราร	46
รูปที่ 19	ศาลาท่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญ (ก).....	46
รูปที่ 20	สะพานเชื่อมระหว่างศาลาท่าน้ำกับศาลาการเปรียญ (ข).....	46
รูปที่ 21	ศาลาการเปรียญเวลาไม่มีสะพานเชื่อม (ค).....	46
รูปที่ 22	ศาลาการเปรียญ (ก).....	47
รูปที่ 23	การใช้งานศาลาการเปรียญในอดีต (ข)	47
รูปที่ 24	การใช้งานศาลาการเปรียญในปัจจุบัน (ค).....	47
รูปที่ 25	เมรุในอดีต (ก).....	48
รูปที่ 26	เมรุในปัจจุบัน (ข).....	48
รูปที่ 27	ศาลาธรรมสังเวช (ค).....	48
รูปที่ 28	ศาลาตายาย (ก).....	50

รูปที่ 29 ศาลานวเพ็ญ (ข)	50
รูปที่ 30 ศาลาแม่ตะเคียน (ค)	50
รูปที่ 31 แผนผังแสดงอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจและกิจกรรมเกี่ยวเนื่อง	54
รูปที่ 32 แผนผังแสดงตำแหน่งกลุ่มอาคารสถานศึกษา	56
รูปที่ 33 ทำน้ำหน้าโรงเรียนวัดกระโตงทองและทำน้ำหน้าศาลาการเปรียญ (ก)	57
รูปที่ 34 ทำน้ำหน้าพระปรางค์ดุสิตราชและทำน้ำหน้ากุฏิ (ข)	57
รูปที่ 35 แผนผังแสดงเส้นทางสัญจรภายนอกวัด	58
รูปที่ 36 แผนผังแสดงตำแหน่งทำน้ำ	59
รูปที่ 37 สะพานข้ามคลองรางจรเข้เวลาปกติ (ก)	60
รูปที่ 38 สะพานข้ามคลองรางจรเข้เวลาน้ำท่วม (ข)	60
รูปที่ 39 ถนนธรรมสิทธิ์เสนาบริเวณหน้าวัดกระโตงทอง	61
รูปที่ 40 ซุ้มประตูวัดบริเวณหน้ากุฏิ (ก)	61
รูปที่ 41 ซุ้มประตูวัดหน้าพระอุโบสถ (ข)	61
รูปที่ 42 ซุ้มประตูวัดหน้าศาลาการเปรียญ (ค)	61
รูปที่ 43 แผนผังตำแหน่งประตูทางเข้าวัดฝั่งถนนธรรมสิทธิ์เสนา	62
รูปที่ 44 แผนผังแสดงเส้นทางสัญจรภายในวัด	64
รูปที่ 45 ถนนเชื่อมตำบลรางจรเข้บริเวณด้านหน้าศาลาการเปรียญ (ก)	65
รูปที่ 46 ทางเดินริมน้ำบริเวณหน้าพระปรางค์ดุสิตราช (ข)	65
รูปที่ 47 สะพานเชื่อมหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญเวลาปกติ (ก) และเวลาน้ำหลาก (ข)	66
รูปที่ 48 แผนผังแสดงพื้นที่โล่งว่างจำแนกตามลักษณะพื้นผิว	68
รูปที่ 49 แผนผังแสดงพื้นที่โล่งว่างภายในวัดกระโตงทอง	69
รูปที่ 50 สนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโตงทอง	70
รูปที่ 51 การใช้งานสนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโตงทอง	71
รูปที่ 52 สนามเด็กเล่นบริเวณหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดกระโตงทอง (ก)	72
รูปที่ 53 สนามกีฬาขนาดเล็ก (ข)	72
รูปที่ 54 พื้นที่โล่งว่างรอบเมรุ (ก) และการใช้งานโดยรอบ (ข)	73
รูปที่ 55 ลานโล่งว่างยกพื้นข้างศาลาการเปรียญ (ก) และ การใช้งาน(ข)	74
รูปที่ 56 ลานโล่งริมน้ำช่วงก่อนน้ำท่วม (ก) และขณะน้ำท่วม (ข)	74
รูปที่ 57 สวนต้นไม้รอบพระอุโบสถ (ก)	75
รูปที่ 58 ลานโล่งว่างภายในเขตกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ (ข)	75

รูปที่ 59 ลานโล่งว่างหน้าพระอุโบสถ (ก).....	76
รูปที่ 60 ลานโล่งว่างหน้ากุฏิ (ข).....	76
รูปที่ 61 สวนครัวและพื้นที่สุสาน (ค).....	76
รูปที่ 62 แสดงเส้นเวลาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในวัดกระโตงทอง.....	80
รูปที่ 63 แผนที่และภาพแสดงการทับถมของตะกอนดินจากการแปลความภาพถ่ายทางอากาศ เปรียบเทียบ	83
รูปที่ 64 แผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพภายนอกวัดในแต่ละช่วง.....	89
รูปที่ 65 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 1 (ปีพ.ศ. 2400-2505).....	92
รูปที่ 66 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 2 (ปีพ.ศ. 2505-2525).....	95
รูปที่ 67 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 3 (ปีพ.ศ. 2525-2557).....	98
รูปที่ 69 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพ	101
รูปที่ 70 แสดงแนวรูปตัด A-B	104
รูปที่ 71 แสดงรูปตัดแนว A.....	105
รูปที่ 72 แสดงรูปตัดแนว A และความสัมพันธ์กับระดับน้ำ.....	105
รูปที่ 73 แสดงรูปตัดแนว B.....	106
รูปที่ 74 แสดงรูปตัดแนว B และความสัมพันธ์กับระดับน้ำ.....	106
รูปที่ 75 ผังแผนที่สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ	108
รูปที่ 76 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในแต่ละช่วงเวลา	111
รูปที่ 77 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมสรงน้ำพระ	113
รูปที่ 78 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมการขนทรายเข้าวัดและก่อพระเจดีย์ทราย	115
รูปที่ 79 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีวันสงกรานต์ทั้งหมด	116
รูปที่ 80 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมตักบาตรเทโว.....	119
รูปที่ 81 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีทอดกฐิน	121
รูปที่ 82 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีแห่พระพุทธรูป.....	124
รูปที่ 83 ผังผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมงานสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจ	127
รูปที่ 84 ผังผังสรุปลักษณะการใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในแต่ละช่วงเวลา.....	129
รูปที่ 85 ประเพณีตักบาตรเทโว (ก).....	135
รูปที่ 86 ประเพณีแห่พระพุทธรูป (ข)	135
รูปที่ 87 ประเพณีสรงน้ำพระ (ค)	135

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะที่อยู่อาศัยริมน้ำในเครือข่ายลำน้ำบางกอกน้อยตอนบน 27

ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรมงานประเพณีที่สำคัญของวัดกระโตงทอง 35

ตารางที่ 3 แสดงการจำแนกประเพณีประชุมชนภายในวัดกระโตงทองและประเพณีกรณีศึกษา 39

ตารางที่ 4 แสดงกลุ่มอาคารการใช้งานและลักษณะทางสถาปัตยกรรม 52

ตารางที่ 5 แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงเวลาที่ 1 (ปีพ.ศ. 2400-2505).. 86

ตารางที่ 6 แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงเวลาที่ 2 (ปีพ.ศ. 2505-2525).. 87

ตารางที่ 7 แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงเวลาที่ 3 (ปีพ.ศ. 2525-2557).. 88

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยที่ผูกพันและยึดมั่นกับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน ทำให้ในอดีตวัดเป็นพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจและศูนย์กลางทางสังคมของประชาชนคนไทยในทุกหน่วยย่อย (พระมหาประยุทธ์, 2512: 15) กล่าวคือ เมื่อคนไทยพุทธศาสนิกชนอยู่รวมกลุ่มกันเป็นชุมชนก็จะนิยมนิยมนร่วมกันสร้างวัดเพื่อใช้เป็นสถานที่ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลและทำกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ในท้องถิ่น (กรมการศาสนา, 2526: 1-2) พื้นที่วัดจึงเป็นพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ทางสังคมของคนในชุมชนที่หลอมหล่อคนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวกันผ่านกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พื้นที่วัดจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในฐานะการเป็นจุดเริ่มต้นของการถิ่นฐานของชุมชน (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2541) และสะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

การใช้งานพื้นที่ภายในวัดเพื่อรองรับการประกอบกิจกรรมต่างๆ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่อาคาร หากแต่ยังครอบคลุมพื้นที่โล่งว่างรอบนอกตัวอาคารอีกด้วย โดยพื้นที่โล่งว่างเหล่านี้มีความสำคัญทั้งในแง่สนับสนุนการจัดกิจกรรมภายในพื้นที่อาคาร เช่น การใช้เป็นพื้นที่ในการสัญจร พื้นที่ในการเตรียมงาน หรือ พื้นที่ในการรองรับผู้คน และในขณะเดียวกันพื้นที่โล่งว่างภายในวัดก็มีความสำคัญในฐานะการเป็นพื้นที่สำหรับการประกอบกิจกรรมเช่นเดียวกับพื้นที่ในอาคาร เช่น การใช้พื้นที่เป็นลานกิจกรรมของชุมชน การใช้เป็นพื้นที่สำหรับจัดงานวัด การใช้พื้นที่ในการตักบาตรเทโวโรหณะ การใช้พื้นที่ในการก่อพระเจดีย์ทราย และ การใช้พื้นที่ในการฃาปนกิจ เป็นต้น การซ้อนทับกันของกิจกรรมต่างๆ บนพื้นที่โล่งว่างภายในวัดจึงทำให้ในอดีต พื้นที่โล่งว่างภายในวัดเป็นพื้นที่สำคัญในฐานะที่ว่างชุมชน ที่ให้ความสงบทั้งทางกายและทางใจ ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ (ศรีณย์ สมันตรัฐ, 2547: 191)

สำหรับชุมชนในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางที่มีสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงนั้น การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่มักเกาะไปตามเส้นทางน้ำที่สำคัญ โดยนิยมสร้างบ้านหันเข้าสู่แม่น้ำเนื่องด้วยประชาชนต้องใช้น้ำเป็นส่วนหนึ่งในการอุปโภค บริโภค ตลอดจนการคมนาคมเดินทางไปต่างๆ บ้านเรือนและสถานที่สำคัญต่างๆ ภายในชุมชนจึงนิยมตั้งอยู่บริเวณริมน้ำเพื่อสะดวกในการเข้าถึงภาพชุมชนริมน้ำจึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจสภาพพื้นที่ของคนในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางในอดีตได้เป็นอย่างดี การพัฒนาพื้นที่ให้ทันสมัย (modernization) ส่งผลกระทบโดยตรงต่อลักษณะทางกายภาพของชุมชนริมน้ำในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง โดยการเข้ามาระบบโครงข่ายการคมนาคมทางบก (motorization)

อันเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาพื้นที่เพื่อความทันสมัยได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและสภาพวัฒนธรรมทั้งในระดับระดับมหภาคและจุลภาคอย่างรวดเร็ว

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม วัดซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคมและศูนย์รวมของคนในชุมชนกลับถูกพัฒนาอย่างไร้ทิศทางและขาดการวางแผนที่เป็นระบบ พื้นที่โล่งว่างภายในวัดซึ่งเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ไม่มีการใช้งานที่เฉพาะเจาะจงถูกปรับปรุงจนทำให้วัดมีสภาพภูมิทัศน์และลักษณะทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกล่าวคือ วัดเริ่มมีการตัดต้นไม้เพื่อนำที่ดินไปใช้ในการสร้างสาธารณูปโภคและรองรับประโยชน์ด้านต่างๆ พื้นที่วัดจึงปราศจากความร่มรื่นและเต็มไปด้วยสาธารณูปโภคที่เกินความจำเป็นและก่อความสงบภายในวัด โดยการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมภายในพื้นที่ในเวลาต่อมา ตัวอย่างเช่น การยกเลิกประเพณีขนทรายเข้าวัดของวัดชนะสงคราม อันเนื่องจากการถมพื้นที่ด้วยคอนกรีตเพื่อให้สะดวกต่อการใช้ยานพาหนะทำให้ลานวัดถูกแบ่งไปทำหน้าที่เป็นถนนและลานจอดรถ จึงไม่มีลานที่เป็นดินทรายอย่างในสมัยก่อนเพื่อทำกิจกรรมดังกล่าว" (วิณา ชูสาย, 2555: 151)

ด้วยเหตุนี้การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และผลเกี่ยวเนื่องต่อการใช้งานพื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเนื่องด้วยพื้นที่โล่งว่างภายในวัดน้ำริมเป็นพื้นที่ที่สำคัญในฐานะเป็นหลักฐานแสดงจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานและเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่บันทึกเรื่องราววิถีชีวิตของคนไทยในบริเวณที่ราบลุ่มเจ้าพระยาในอดีตซึ่งกำลังจะเลือนหายไปจากสังคมได้เป็นอย่างดี

การศึกษาครั้งนี้ เลือกใช้วัดกระโดงทอง ต.บ้านโพธิ์ อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาเป็นตัวแทนของวัดริมน้ำในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางเนื่องด้วย

1) บริบทสภาพพื้นที่ในอดีตที่มีลักษณะเป็นเกาะทำให้การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภายในอดีตตั้งอยู่บนพื้นฐานของโครงข่ายทางน้ำเพียงอย่างเดียว

2) เนื่องด้วยสภาพภูมิศาสตร์ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณร่องเสนาซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งขนาดใหญ่ภายในที่ราบลุ่มเจ้าพระยาตอนกลาง ส่งผลให้วัดกระโดงทองต้องประสบกับภาวะน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี วัดกระโดงทองจึงเป็นวัดที่มีมิติความหลากหลายในการใช้พื้นที่ที่มีเปลี่ยนแปลงตามระดับน้ำในแต่ละช่วงเวลา

3) วัดกระโดงทองมีประเพณีท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับลักษณะสภาพทางภูมิศาสตร์

ด้วยเหตุนี้วัดกระโดงทองจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการใช้เป็นพื้นที่กรณีศึกษาในการศึกษาครั้งนี้ เพราะจะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางด้านวัฒนธรรม ตลอดจนผลกระทบทางพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางที่สำคัญในการปรับปรุงพื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำสำหรับการรองรับกิจกรรมประเพณีต่างๆท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้งานพื้นที่โล่งว่างภายในวัดกระโตงทองในอดีตและปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงการใช้งานพื้นที่โล่งว่างภายในวัดกระโตงทอง
3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่มีต่อวิถีชุมชนในการจัดกิจกรรมงานประเพณีประชุมชนภายในวัด

กระโตงทอง

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตทางพื้นที่

การศึกษานี้ทำการศึกษาพื้นที่ภายในวัดกระโตงทองซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของโรงเรียนวัดกระโตงทอง (พิบูลประสิทธิ์)

1.3.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

- 1) การศึกษาลักษณะการใช้พื้นที่โล่งว่างหมายถึง การศึกษาการใช้ที่ดินเพื่อรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชน
- 2) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้งานพื้นที่โล่งว่างจะพิจารณาจากองค์ประกอบ 3 ประการดังต่อไปนี้
 - (1) ทางเดินหรือเส้นทางสัญจร
 - (2) อาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง
 - (3) พื้นที่โล่งว่าง หรือ พื้นที่เปิดโล่งภายนอกอาคาร
- 3) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่ใช้ในการรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนจะพิจารณาใน 2 ประเด็นคือ พื้นที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม และ เส้นทางสัญจรภายในวัดซึ่งหมายรวมไปถึงเส้นทางของกิจกรรมและทางเดินสัญจรของประชาชน

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการบูรณาการการศึกษาระหว่างภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human Geography) และสัณฐานวิทยาสถาปัตยกรรมลุ่มแม่น้ำ (Basin Architecture Morphological Study) เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ริมน้ำกับกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยทำการ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงสัณฐานพื้นที่ในแนวราบ (horizontal) และแนวตั้ง (vertical) ผ่านการผสมผสานการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และการวิจัยสำรวจภาคสนาม (survey research) เพื่อจัดทำเส้นเวลา (timeline) ผังแผนที่วัด และรูปตัด (section) แล้วซ้อนทับ (overlay) ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ทางด้านประเพณีประชุมชนลงบนแผนที่สัณฐานการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เพื่อทำความเข้าใจถึงปัจจัยและผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยมีขั้นตอนและระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนก่อนการสำรวจภาคสนาม

(1) ทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) เพื่อศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาในประเด็นดังต่อไปนี้

- (1.1) พื้นที่โล่งว่างและการเปลี่ยนแปลง
- (1.2) ชุมชนริมน้ำและการเปลี่ยนแปลง
- (1.3) วัด การใช้พื้นที่ และการเปลี่ยนแปลง
- (1.4) ประเพณี

(2) รวบรวมข้อมูล เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวกับวัดกระโดงทอง อันได้แก่ หนังสือ แผนที่ประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายเก่า ภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายจากดาวเทียม

(3) การสร้างผังแผนที่วัดโครงร่าง (base map) โดยการนำภาพถ่ายจากดาวเทียมปีพุทธศักราช 2554 มาแปลงข้อมูลเป็นไฟล์ดิจิทัลแล้วลงภาคสนามเพื่อปรับแก้ไขแผนที่โครงร่างวัดและบริเวณโดยรอบให้มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น

2) ขั้นตอนการลงสำรวจภาคสนาม

- (1) ลงสำรวจภาคสนามครั้งที่ 1 เพื่อเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพ โดย
 - สำรวจอาคารเบื้องต้นเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับข้อมูลเวลาการก่อสร้างของสิ่งก่อสร้างในปัจจุบันที่มีการบันทึกไว้ตามอาคารต่างๆ
 - สัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดกระโดงทองเพื่อเก็บข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพในอดีต

- จัดทำรูปตัด (section) ระดับพื้นอาคาร ระดับดิน ภายในวัด เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในแนวตั้งขององค์ประกอบซึ่งจะไม่ปรากฏหากพิจารณาเฉพาะจากผังแผนที่เท่านั้น

(2) จัดการข้อมูลการสำรวจภาคสนามครั้งที่ 1 โดยการจัดทำเส้นเวลา ด้วยวิธีดังต่อไปนี้

- นำข้อมูลทางด้านกายภาพทั้งที่ได้จากการรวบรวมเอกสารและการลงสำรวจภาคสนามมาจัดทำเป็นเส้นเวลา โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 4 กลุ่ม เพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบแต่ละประเภทอย่างชัดเจน ดังนี้

(2.1) การเปลี่ยนแปลงภายนอกวัด

(2.2) การเปลี่ยนแปลงกลุ่มอาคาร

(2.3) การเปลี่ยนแปลงเส้นทางสัญจร

(2.4) การเปลี่ยนแปลงที่โล่งว่าง

- วิเคราะห์หาจุดเปลี่ยน (turning points) จากเส้นเวลาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในวัดกระโดงทองเพื่อหาเหตุการณ์ทางกายภาพที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพอื่นภายในวัด

- นำจุดเปลี่ยนที่ได้มาแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของวัดและวิเคราะห์หาลักษณะทางกายภาพในแต่ละช่วงเวลา แล้วแปลงข้อมูลที่ได้ลงให้แผนที่โครงร่าง เพื่อสร้างผังแผนที่เฉพาะ (thematic map) ที่แสดงถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ริมน้ำ

(3) ลงสำรวจภาคสนามครั้งที่ 3 เพื่อเก็บข้อมูลทางด้านประเพณี โดยการ

- สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้สูงอายุภายในชุมชนเกี่ยวกับการประกอบประเพณีในอดีตและปัจจุบัน เกี่ยวกับขั้นตอน ตำแหน่ง และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการนำรูปถ่ายเก่า ภาพถ่ายทางอากาศ และผังแผนที่เฉพาะแสดงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ริมน้ำภายในวัดกระโดงทองเป็นพื้นฐานในการประกอบความเข้าใจและกำหนดทิศทางการสัมภาษณ์

- เข้าร่วมงานประเพณีชุมชนต่างๆ ที่วัดจัดขึ้นในฐานะผู้สังเกตการณ์

3) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ช่วงดังนี้

(1) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาปัจจัยและผลกระทบสืบเนื่องที่เกิดจากการเปลี่ยนทางกายภาพต่อลักษณะพื้นที่ทางกายภาพภายในวัดนั้น โดยวิเคราะห์ข้อมูล

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในแนวราบบนผังแผนที่แสดงสถานการณ์เปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่ริมน้ำ และลักษณะกายภาพในแนวตั้งบนรูปตัดของพื้นที่ที่ริมน้ำในแต่ละช่วงเวลา

(2) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาลักษณะการใช้พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในแต่ละช่วงเวลาโดยการใช้วิธีซ้อนทับข้อมูลกิจกรรมประเพณีประชุมชนที่เลือกเป็นกรณีศึกษาลงบนผังแผนที่แสดงสถานการณ์เปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่ริมน้ำ โดยแบ่งข้อมูลการใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนออกเป็น พื้นที่กิจกรรมและพื้นที่สัญจร

(3) การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของปัจจัย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในมุมมองของการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ที่ริมน้ำสู่พื้นที่ที่ริมถนน

4) การสรุปผล (Conclusion)

นำข้อมูลที่ได้จากวิเคราะห์และสังเคราะห์ มาสรุปและอภิปรายผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงโดยวิธีพรรณนาประกอบผังแผนที่และรูปตัด

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เข้าใจลักษณะการใช้พื้นที่โล่งว่างในการรองรับกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดริมน้ำ
- 2) เข้าใจถึงกระบวนการการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่ริมน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อจะไปสู่การวางแผนแนวทางในการพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่ที่ริมน้ำผ่านกิจกรรมประเพณีต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสังคมลุ่มน้ำ
- 3) เข้าใจผลกระทบในมิติทางด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ประเพณีประชุมชน หมายถึง ประเพณีหรืองานเทศกาลที่คนทั่วไปในพื้นที่มาร่วมพิธีเป็นจำนวนมากโดยไม่ได้กำหนดหรือจำกัดเฉพาะเพียงคนในครอบครัว

สัณฐาน (Morphology) หมายถึง พัฒนาการของรูปแบบต่างๆ เช่น สัณฐานการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่ริมน้ำ หมายถึง พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่ริมน้ำ เป็นต้น

ระดับพื้นที่ใช้งานของอาคาร หมายถึง ระดับพื้นที่อาคารที่ยกสูงเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการใช้งานหลัก

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่โล่งว่างภายในวัดริมน้ำเพื่อรองรับกิจกรรมงานประเพณีประชุมชน กรณีศึกษาวัดกระโตงทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โล่งว่าง พื้นที่ชุมชนริมน้ำ และกิจกรรมประเพณีประชุมชนต่างๆ ภายในสังคมไทย ผู้ศึกษาจึงได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่โล่งว่าง
- 2.2 แนวคิดเรื่องชุมชนริมน้ำ
- 2.3 แนวคิดเรื่องวัด
- 2.4 แนวคิดเรื่องงานประเพณี
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภายในวัด
 - 2.5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการใช้และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่โล่งว่างภายในเมืองโดยมีวัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของเมือง
 - 2.5.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนริมน้ำ

2.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่โล่งว่าง

2.1.1 นิยามของพื้นที่โล่งว่าง

ในปัจจุบันการศึกษาพื้นที่โล่งว่าง (open space) มีการใช้คำอื่นเรียกแทนตามศาสตร์และสาขาวิชาที่ทำการศึกษา เช่น ที่เว้นว่าง พื้นที่ว่าง พื้นที่ว่างสาธารณะ พื้นที่เปิดโล่ง พื้นที่กลางแจ้ง ลาน หรือ ลานโล่ง โดยในบางครั้งก็มีความหมายใกล้เคียงกัน แต่ในบางครั้งก็มีความหมายแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้แนวคิดและนิยามเกี่ยวกับพื้นที่โล่งว่างจึงมีอยู่อย่างหลากหลาย

ในการศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรม แนวคิดและนิยามในการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่โล่งว่างแปรเปลี่ยนไปตามมาตราส่วนที่ทำการศึกษาซึ่งในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับสถาปัตยกรรม และระดับเมือง

ในระดับสถาปัตยกรรม ที่โล่งว่างอาจนิยาม หมายถึง เนื้อที่ว่างภายนอก หรือเนื้อที่ว่างระหว่างอาคาร (exterior space) มวลอาคาร จากกฎกระทรวงฉบับที่ 50 (พ.ศ.2540) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ข้อ 4 ได้ให้นิยามของที่ว่างความว่า

"ที่ว่าง" หมายความว่า พื้นที่อันปราศจากหลังคา หรือสิ่งก่อสร้างปกคลุม ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอาจจะจัดเป็นบ่อน้ำ สระว่ายน้ำ บ่อพักน้ำเสีย ที่พักขยะมูลฝอย ที่พักรวมมูลฝอย หรือที่จอดรถ ที่อยู่ภายนอกอาคารก็ได้ และให้หมายความรวมถึงพื้นที่ของสิ่งก่อสร้างหรืออาคารที่สูงจากระดับพื้นดินไม่เกิน 1.20 เมตร และไม่มีหลังคาหรือสิ่งก่อสร้างปกคลุมเหนือระดับนั้น"

ส่วนในระดับเมือง พงศศัศดิ์ วัฒนสินธุ์ (2543: 170) ได้ให้นิยามของที่เว้นว่าง หรือพื้นที่โล่งว่างไว้ว่า

"...องค์ประกอบที่อยู่บนรูปทรงพื้นฐานที่ถูกเว้นว่างไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ซึ่งเปิดโล่งแตกต่างไปจากองค์ประกอบอื่น ได้แก่ หุ่นโล่ง ลานโล่ง ลานระหว่างอาคาร สนามกีฬา ลานอเนกประสงค์ แอ่งน้ำ อ่างเก็บน้ำ"

นิยามดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับนิยามของ สุพักตรา สุทสุภา (2540: 121) ที่กล่าวว่า "พื้นที่เปิดโล่ง คือ พื้นที่ซึ่งไม่มีสิ่งก่อสร้างปกคลุม" และนิยามของ รุจิโรจน์ อนามบุตร (2533: 163) ที่ให้นิยามไว้ว่า "พื้นที่เปิดโล่ง หมายถึง บริเวณที่ว่างนอกอาคารและเป็นที่สาธารณะหรือเปิดให้ประชาชนใช้ประโยชน์ได้"

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ "พื้นที่โล่งว่าง" หมายถึง พื้นที่ภายนอกอาคารหรือปราศจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในวัดปกคลุมพื้นผิว ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือ มนุษย์สร้างขึ้นก็ได้ โดยสามารถแบ่งพื้นที่โล่งว่างออกเป็น 2 ลักษณะคือ ลานโล่งว่างและทางสัญจร

2.1.2 ความสำคัญของพื้นที่โล่งว่าง

พื้นที่โล่งว่างภายนอกอาคารมีความสำคัญเทียบเท่ากับเนื้อที่ภายในอาคาร (interior space) และมีความเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่ของเมืองโดยตรง กล่าวคือพื้นที่โล่งว่างมีผลต่อโครงสร้างและรูปทรงของเมืองโดยทำหน้าที่สำคัญในการเป็นตัวประสานอาคารหรือกลุ่มอาคารต่างๆ ของเมืองเข้าด้วยกัน (จามรี อารยะนิมิตสกุล, 2527: 25) เมืองจะมีลักษณะที่หนาที่บ หรือเบาบางจึงขึ้นอยู่กับพื้นที่โล่งว่างและความสามารถในการเปิดมุมมองของพื้นที่ดังกล่าว (พงศศักดิ์ วัฒนสินธุ์, 2543: 170)

พื้นที่โล่งว่างไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะด้านกายภาพเท่านั้น หากแต่พื้นที่โล่งว่างยังมีความสำคัญทางด้านสังคมและทางด้านวัฒนธรรมอีกด้วย เนื่องด้วยพื้นที่โล่งว่างภายในเมืองเปรียบเสมือนศูนย์กลางของการดำเนินชีวิต โดยเป็นทั้งจุดรวมทางสังคม และจุดรวมของเส้นทางการสัญจรหลักต่างๆ (จามรี อารยะนิมิตสกุล, 2527: 25) อีกทั้งยังเป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนหรือประกอบกิจกรรมต่างๆ ของคนในสังคมเพื่อลดความตึงเครียดและความกดดันทางด้านร่างกายและจิตใจ (รุจิโรจน์ อนุามบุตร, 2533: 162)

พื้นที่โล่งว่างมีลักษณะเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ที่เปิดโอกาสให้คนจำนวนมากได้ทำกิจกรรมและมีปฏิสัมพันธ์ด้านต่างๆ ร่วมกัน ส่งผลให้พื้นที่โล่งว่างมีความเป็นพลวัตและปรับเปลี่ยนสภาพไปตามกาลและเทศะของสังคม ทั้งในเวลาปกติและเวลาที่มีการจัดงานเทศกาล ท่ามกลางกายภาพที่โล่งว่างของพื้นที่จึงเต็มไปด้วยวิถีชีวิตและมิติทางด้านวัฒนธรรมที่ซ้อนเร้นอยู่อย่างแนบเนียน พื้นที่โล่งว่างจึงเป็นพื้นที่ที่หล่อหลอมผู้คนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวและแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิตของคนท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ

2.1.3 การใช้งานพื้นที่โล่งว่าง

พื้นที่โล่งว่างมีการใช้งานอย่างหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่และสังคมโดยรอบ โดยพื้นที่ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์เข้าไปปรับปรุงเพื่อใช้งานตามความต้องการก็ได้ เนื่องด้วยพื้นที่โล่งว่างมีลักษณะเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ที่สามารถใช้สอยประโยชน์ได้หลายอย่าง (จามรี อารยะนิมิตสกุล, 2527: 28-30) จึงแบ่งประเภทประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่โล่งว่างออกเป็น 6 ประเภทดังต่อไปนี้

- 1) การใช้พื้นที่เพื่อการค้า โดยใช้เป็นสถานที่ในการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า
- 2) การใช้พื้นที่เพื่อการสื่อสาร โดยใช้เป็นสถานที่เพื่อรองกิจกรรมทางสังคม อาทิเช่น การแลกเปลี่ยนข่าวสาร การพบปะ พูดคุย สังสรรค์

- 3) การใช้พื้นที่เพื่อการนันทนาการ โดยใช้เป็นพื้นที่เล่นกีฬาหรือพักผ่อน
 - 4) การใช้พื้นที่เพื่อการการระส่ำระสาย โดยใช้เป็นพื้นที่ในการทำพิธีต่างๆ
 - 5) การใช้พื้นที่เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญหรือความเป็นเอกลักษณ์ของอาคารที่มีความสำคัญ เช่น ศาลากลาง โบสถ์ อนุสาวรีย์
 - 6) การใช้พื้นที่เพื่อผลด้านการมองเห็น หรือเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับกระจายคนจำนวนมากออกจากอาคารใหญ่
- การใช้งานที่หลากหลายของพื้นที่โล่งว่าง ทำให้พื้นที่โล่งว่างเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมต่างๆ ซ้อนทับกันอยู่เป็นจำนวนมาก ฦาน เกสส์ (2556: 14-15) ได้แบ่งของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในที่โล่งว่างไว้เป็น 3 ประเภทดังนี้

1) กิจกรรมจำเป็น หมายถึง กิจกรรมใดๆ ก็ตามที่มีความจำเป็นต้องทำ ไม่ว่าจะเป็ความจำเป็นมากหรือน้อยเพียงใด ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นตลอดทั้งปี กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้อาจเป็นกิจกรรมที่เป็นกิจวัตรประจำวันหรือกิจกรรมงานอดิเรกก็ได้ โดยลักษณะที่สำคัญคือลักษณะกายภาพรอบข้างจะไม่มีผลต่อกรประกอบกิจกรรม ตัวอย่างเช่น การไปโรงเรียน การไปทำงาน การไปตลาด การรอรถประจำทาง เป็นต้น

2) กิจกรรมทางเลือก หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นตามความพอใจของบุคคลว่าจะเลือกทำเมื่อใด โดยมีปัจจัยทางด้านเวลาและความพร้อมทางด้านกายภาพเป็นตัวดึงดูดให้เกิดกิจกรรมดังกล่าว ตัวอย่างเช่น การเดินเล่นสูดอากาศบริสุทธิ์ การนอนเล่น เป็นต้น

3) กิจกรรมเชิงสังคม หรือ กิจกรรมลูกโซ่ หมายถึง กิจกรรมทั้งหมดที่มีบุคคลอื่นปรากฏร่วมอยู่ด้วย โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำร่วมกันของผู้คนในชุมชน ซึ่งจะเกิดขึ้นด้วยตัวของมันเอง หรือเป็นผลสืบเนื่องจากการเกิดกิจกรรมจำเป็นและกิจกรรมทางเลือกข้างต้น

2.1.4 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่โล่งว่าง

พื้นที่โล่งว่างมีความสัมพันธ์อย่างแนบชิดกับวิถีชีวิตของคนในเมืองและคนในชุมชน จนบางครั้งมีลักษณะเป็นพื้นที่แห่งชีวิต หรือสัญลักษณ์ของควมมีชีวิตของเมือง ด้วยเหตุนี้พื้นที่โล่งว่างจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามวิถีชีวิตของมนุษย์และเมือง โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากเงื่อนไขในสังคม เศรษฐกิจ การเมืองตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่างๆ จามรี อารยะนิมิตสกุล (2527: 43) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โล่งว่างว่าเกิดจากสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1) สาเหตุทางกายภาพ เช่น การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง เคลื่อนย้าย องค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่อยู่ภายในหรือโดยรอบที่โล่งว่าง และการเปลี่ยนแปลง ลักษณะภูมิประเทศ วัสดุที่ใช้ก่อสร้าง

2) สาเหตุด้านจิตใจ เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมหรือความต้องการของคนในพื้นที่ ประกอบกับอิทธิพลทางการเมือง การค้า และความศรัทธาทางศาสนาที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่โล่งว่างส่งผลกระทบต่อทั้งในแง่บวกและแง่ลบ โดยการเปลี่ยนแปลงในแง่ลบส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความอ่อนแอของโครงสร้างทางสังคม อันเนื่องมาจากความห่างเหินจากขนบธรรมเนียม ซึ่งส่งผลให้ความเข้มข้นต่อรูปแบบของการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางพื้นที่จิตจางลง (พงษ์สิน ทวีเพชร, 2542) วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในสังคมจึงห่างจากพื้นที่โล่งว่าง และพื้นที่โล่งว่างจึงเริ่มหมดความสำคัญจนเกิดการเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปจากสังคมในที่สุด

2.2 แนวคิดเรื่องชุมชนริมน้ำ

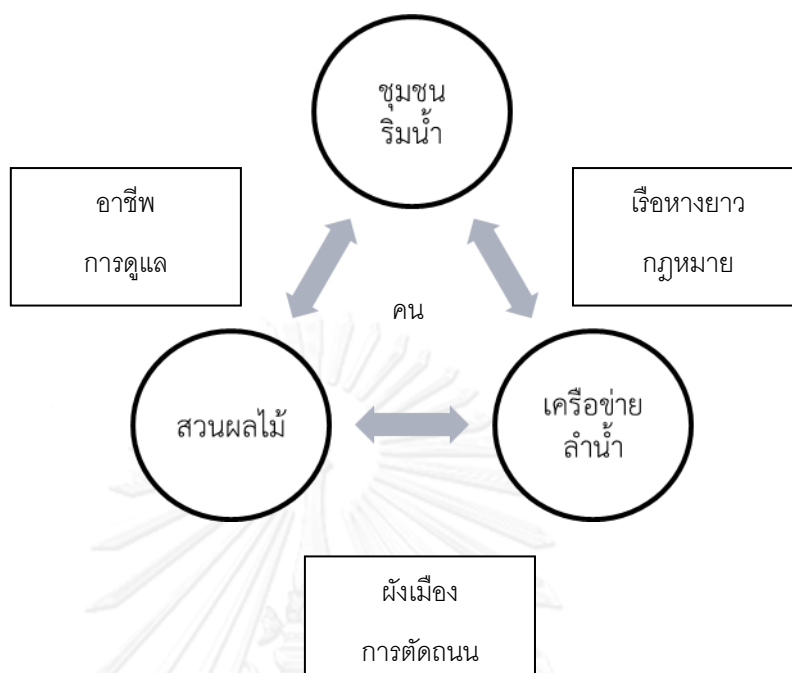
การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมน้ำของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางมีมาอย่างยาวนาน เนื่องด้วยน้ำเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในแง่ของการอุปโภค บริโภค และการคมนาคมขนส่ง ความสำคัญดังกล่าวส่งผลให้มนุษย์นิยมตั้งชุมชนขึ้นบริเวณริมน้ำที่สำคัญ

ชุมชนริมน้ำนิยมปลูกเรือนเรียงรายกันไปตามเส้นทางน้ำ ส่วนใหญ่นิยมตั้งอยู่ริมเส้นทางน้ำสายหลักในบริเวณที่มีลักษณะชัยภูมิเป็นที่ค้ำน้ำ เนื่องจาก มีสภาพพื้นที่เป็นดินดอนและมั่นคงกว่าในการสร้างที่อยู่อาศัย (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2542: 92) ชุมชนริมน้ำประกอบไปด้วยบ้านเรือนหลายรูปแบบทั้ง ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนแพ ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือ และที่อยู่อาศัยริมน้ำมีใต้ถุน (บัณฑิต จุลาสัย, เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, และศักดิ์สิน ทองสุขมาก, 2544: 5) โดย สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2529: 178) เรียกชุมชนในลักษณะนี้ว่า "ชุมชนสะเทินน้ำสะเทินบก"

เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร (2542: 9-11) ได้แบ่งลักษณะพื้นที่ของชุมชนริมน้ำออกได้เป็น 3 ส่วนตามลักษณะสัณฐานและการใช้งาน กล่าวคือ

- 1) พื้นที่ตลิ่งริมคลอง เป็นพื้นที่ส่วนฐานของตลิ่งที่เกิดจากการทับถมของตะกอนที่มากับกระแสน้ำ โดยเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของน้ำขึ้น-น้ำลงตลอดทั้งวัน พื้นที่ตลิ่งริมคลองเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่ด้านหลังเป็นที่พื้นที่รกชัฏและไม่สะดวกในการดำรงชีวิตในบริบทของสังคมลุ่มน้ำที่เชื่อมต่อกันด้วยโครงข่ายทางน้ำเป็นหลัก
- 2) พื้นที่ดอนหลังคลอง เป็นพื้นที่ส่วนที่ถูกทับถมมานานกว่าและถูกดันขึ้นให้เป็นที่ดอน พื้นที่บริเวณนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่บึกโดยสมบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่ารกชัฏและพื้นที่สวนครัวไม้ยืนต้น และพืชล้มลุก
- 3) พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง เป็นพื้นที่ส่วนที่ถูกแยกออกจากลำน้ำด้วยแนวตลิ่งข้างต้น จึงมีลักษณะเป็นที่ลุ่ม ระบายน้ำออกได้ยากและกลายเป็นพื้นที่แฉ่ง พื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่จึงเหมาะแก่การทำนา

ชุมชนริมน้ำมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 อย่างคือ วัด ทำเรือร่วม และตลิ่งริมเขื่อน (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2541: 243-245) โดยการดำรงอยู่ของชุมชนริมน้ำในอดีตตั้งอยู่บนความเกี่ยวเนื่องกันของตัวแปร 3 อย่าง คือ ชุมชนริมน้ำ สวนผลไม้ และโครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ ที่ต่างเกี่ยวพันกันในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและชุมชนให้ยังคงดำรงอยู่ หากแต่ในเวลาต่อมา ตัวแปรทั้ง 3 เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องจากอิทธิพลจากสังคมภายนอก ชุมชนริมน้ำจึงเกิดปัญหาเชิงพื้นที่ที่เป็นลูกโซ่ต่อเนื่องกัน และนำมาซึ่งการล่มสลายของชุมชนริมน้ำในที่สุด การแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชนริมน้ำให้ยั่งยืนจึงควรเป็นไปอย่างอะลุ่มอล่วยและใช้เวลาในการแก้ปัญหา (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2541: 252-253)

แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของสังคมและปัจจัยภายนอกชุมชนริมน้ำ
(เทิดศักดิ์ เตะชะกิจขจร, 2541)

2.3 แนวคิดเรื่องวัด

ในสังคมชาวไทย วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญที่เกี่ยวข้อง ผูกพันกับชีวิตคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย เนื่องด้วยวัดไม่ได้เป็นเพียงศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา หากแต่วัดยังเป็นศูนย์กลางทางสังคม เพราะวัดเป็นพื้นที่ที่เกิดปฏิสัมพันธ์ของผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมมากมาย ทั้งกิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมการเมือง กิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องปกติที่ในชุมชนพุทธศาสนิกชนต่างๆ จะมีการสร้างวัดประจำชุมชนขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ในประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมของชุมชน

คำว่า "วัด" เป็นคำเรียกชื่อศาสนาสถานตามแบบคำไทย ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของวัดไว้ว่า "วัด หมายถึง สถานที่ศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น" วัดตามความหมายของพจนานุกรมจึงเป็นคำที่ใช้เรียกสถาบันทางศาสนาของสังคมไทยแบบรวมๆ โดยไม่ได้ระบุอย่างแน่ชัดว่าเป็นสถานที่ของศาสนาใด โดยที่มาของคำว่า "วัด" ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ บางคนอธิบายว่ามาจากคำว่า "วดวา" ในภาษาบาลี อันแปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บางคนก็อธิบายว่ามาจากคำว่า "วัดระ" อันหมายถึง กิจ

ปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือบางครั้งก็สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า "วัดวา" อันหมายถึง การกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544: 9)

สำหรับพระพุทธศาสนา วัดมีความหมายถึง พุทธสถานที่สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพุทธ ที่มีการกำหนดเขตแน่นอน (กรมศิลปากร, 2533: 1) โดยใช้เป็นสถานที่ในการสืบทอดและรักษาไว้ซึ่ง พระไตรสรณคมน์ อันประกอบไปด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

2.3.1 ประเภทของวัด

หลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของวัดมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 31 นั้นได้แบ่งประเภทวัดออกเป็น 2 ประเภทคือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ โดยตามความหมายของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมานั้น หมายถึง วัดที่ได้รับพระราชทานที่ดินเพื่อใช้เป็นที่สร้างพระอุโบสถ และได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งวัดขึ้น (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544: 10) โดยต้องปรากฏหลักฐานว่าวัดได้สร้างขึ้นหรือได้ปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่าห้ารูป ติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี หรือได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว (กรมการศาสนา, 2526: 11) ส่วนสำนักสงฆ์นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้นิยามความหมายไว้ว่า สำนักสงฆ์ หมายถึง วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งสมคิด จิระทัศนกุล (2544: 10) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สำนักสงฆ์หมายถึงสถานที่ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ผืนที่ดินแห่งนั้นจัดตั้งเป็นวัด สำนักสงฆ์กับวัดจึงแตกต่างกันที่ สำนักสงฆ์จะไม่มีพระอุโบสถเพื่อใช้ทำสังฆกรรม

นอกจากนั้น ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 มาตรา 5 ยังได้แบ่งประเภทวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพิ่มเติมอีก 2 ประเภท กล่าวคือ พระอารามหลวง และ อารามราษฎร์ โดย พระอารามหลวง คือ “วัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หรือทรงพระกรุณาโปรดให้เข้าจำนวนในบัญชี” ส่วนอารามราษฎร์นั้นหมายถึง “วัดซึ่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่มิได้เข้าบัญชีเป็นวัดหลวง” ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ว่า วัดสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ 1) สำนักสงฆ์ 2) พระอารามหลวง และ 3) อารามราษฎร์

การแบ่งประเภทของวัดยังสามารถแบ่งได้ตามแนวทางปฏิบัติของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ วัดธรรมาวาส และวัดคัมภีร์ โดยวัดธรรมาวาสสร้างขึ้นเพื่อรองรับพระภิกษุที่มุ่งเน้นการปฏิบัติธรรม หรือ วิปัสสนาธุระ เพื่อหาแนวทางในการหลุดพ้นซึ่งส่วนใหญ่มักสร้างขึ้นตามป่า หรือตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมืองไม่มากนัก(สมคิด จิระทัศนกุล,

2544: 13) ส่วน "วัดคามวาสี" เป็นวัดที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับพระภิกษุ ผู้ศึกษาทางด้านปริยัติธรรมซึ่งเป็นการศึกษาเชิงทฤษฎีที่มีจุดประสงค์เพื่อรักษาพระสูตร พระธรรม และพระวินัย และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป (โชติ ภัลยาณมิตร, 2539: 90) โดยส่วนใหญ่วัดคามวาสีจะตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชน

2.3.2 มูลเหตุการสร้างวัด

ในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพและทรงเสด็จโปรดสัตว์เวไนยทั้งหลาย ยังไม่มีการสร้างวัดขึ้นเป็นหลักแหล่งเนื่องด้วยพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกจำเป็นต้องเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมิที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวรเนื่องด้วยจะทำให้เกิดการยึดติดในทรัพย์สินทางโลก อันจะกระทบสู่เป้าหมายของการบวชที่มุ่งบรรลุถึงโมกขธรรม (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544: 11) จนกระทั่งในเวลาต่อมา มีผู้ร้องเรียนพระพุทธองค์ถึงการเสด็จจาริกเผยแผ่คำสอนของภิกษุสงฆ์ในช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นฤดูแห่งความเจริญงอกงามของพืชพันธุ์ต่างๆ ว่าได้มีภิกษุสงฆ์บางรูปเดินเหยียบย่ำ ทำลายพืชผลเหล่านั้นจนก่อให้เกิดเสียหาย สร้างความลำบากให้แก่ประชาชนเป็นอย่างมาก ในเวลานั้นพระพุทธองค์จึงได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ประจำที่ที่จนกว่าจะหมดฤดูฝน (โชติ ภัลยาณมิตร, 2539: 86) สถานที่จำพรรษาหรือวัดในสมัยพุทธกาลจึงมีลักษณะเป็นเพียงที่พักชั่วคราวในช่วงเข้าพรรษาเท่านั้น

ต่อมาภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้มีการสร้างสถูป เจดีย์ไว้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุตามพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาขึ้น ณ พื้นที่ดังกล่าว จึงปรากฏเป็นที่ชุมนุมชนของบรรดาพุทธศาสนิกชนและภิกษุสงฆ์ทั้งหลายที่เดินทางมาราบไหว้บูชาพระบรมสารีริกธาตุและก่อให้เกิดการดูแล บำรุงรักษา (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, 2478: 6) พัฒนาพื้นที่ตามกำลังและจิตศรัทธาของแต่ละบุคคล จนในที่สุดพื้นที่ดังกล่าวก็พัฒนาขึ้นเป็นพื้นที่วัด โดยได้มีการกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดูแลรักษา (โชติ ภัลยาณมิตร, 2539: 86) วัดที่พระภิกษุอยู่อาศัยอย่างถาวรตามแบบปัจจุบันจึงถือกำเนิดขึ้นนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในประเทศไทย (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, 2478: 20-21) ได้กล่าวสรุปถึงมูลเหตุของการสร้างวัดไว้ 2 ประการกล่าวคือ 1) การสร้างเพื่อเป็นพุทธเจดีย์ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา และ 2) สร้างเมื่อผู้ทรงคุณธรรมในพระศาสนาถึงแก่ภรรณาพลง หากแต่ไม่ว่าด้วยมูลเหตุใดก็ตามการสร้างวัดมักตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อ ความศรัทธาของชาวพุทธที่ว่า การสร้างวัดจะเป็นมหากุศลอันใหญ่ยิ่งและมีอานิสงส์สูงอันจะเอื้อนำไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้นในชาติต่อไป (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544: 16)

สำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือ ชนชั้นปกครอง การสร้างวัดมีสาเหตุหลายประการ (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 87-88) ได้กล่าวถึงมูลเหตุของการสร้างวัดของพระมหากษัตริย์ไว้ดังนี้

- 1) สร้างเพื่อใช้ประดิษฐานศาสนวัตถุที่ถือว่าเป็นสิ่งคู่บ้าน คู่เมือง
- 2) สร้างขึ้นเพื่อให้พระมหากษัตริย์ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพระราชกุศลโดยเฉพาะ
- 3) สร้างขึ้นในที่ดินอันเป็นนิวาสถานเดิมของบุพการีของพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ชั้นสูง หรือ คหบดี เพื่ออุทิศที่ดินให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
- 4) สร้างขึ้นบนพื้นที่ที่เคยเป็นที่ถวายพระเพลิงศพหรือพระบรมศพ
- 5) สร้างขึ้นบนพื้นที่ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ
- 6) สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์สถานหรือสร้างขึ้นเพื่อพระภิกษุที่ทรงคุณธรรมเป็นที่เคารพศรัทธาของบุคคลทั่วไป

สำหรับประชาชนทั่วไป การสร้างวัดโดยส่วนใหญ่ น่าจะมีสาเหตุมาจาก การใช้วัดเป็นสถานที่ในการทำบุญ ทำกุศลเป็นหลัก จึงส่งผลให้โดยส่วนใหญ่ในชุมชนพุทธศาสนิกชนนิยมสร้างวัดไว้ใกล้ชุมชนของตนเพื่อสะดวกต่อการบำเพ็ญบุญและประกอบพิธีทางศาสนาต่างๆ (กรมศิลปากร, 2525: 2) โดยหากตำแหน่งที่ตั้งของวัดเดิมอยู่ห่างไกลจากชุมชนที่อยู่อาศัยใหม่จนพระภิกษุสงฆ์ไม่สามารถเดินทางไปบิณฑบาตได้ ชาวบ้านก็จะพร้อมใจกันสร้างวัดขึ้นใหม่เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเช่นเดิม (เกษม บุญศรี, 2504: 50) ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งกับการสถาปนาและก่อสร้างวัด (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2542: 88)

2.3.3 บทบาทและความสำคัญของวัด

วัดมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งในอดีต โดยมีปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมในการเอื้อหนุนสัมพันธ์ภาพดังกล่าว กล่าวคือ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนไทยในอดีตที่เป็นการประกอบอาชีพที่ไม่มีพิธีรีตองมากนัก จะออกไปทำงานในเวลาใดก็ได้ จึงทำให้คนไทยในอดีตสะดวกในการเดินทางไปทำบุญที่วัดในละแวกบ้านซึ่งอยู่ไม่ไกลมากนัก ประกอบกับอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาฤดูกาลทางธรรมชาติ ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตลอดทั้งปี ในช่วงเวลาว่าง ชาวบ้านจึงมักรวมกลุ่มกันที่วัดซึ่งเปรียบเสมือนพื้นที่สาธารณะส่วนกลางของชุมชน เพื่อประชุม พุดคุย หรือทำพิธีกรรมต่างๆ (อานนท์ อาภาภิรม, 2515: 220) วัดจึงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยอย่างแนบแน่น

สำหรับประชาชนในอดีต พระสงฆ์เปรียบเสมือนผู้รู้ ผู้นำทางปัญญาและเป็นบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือเป็นครูบาอาจารย์ ผู้คอยให้คำแนะนำ อันเนื่องมาจากพระสงฆ์มีความรู้ทางวิชาการที่กว้างขวางกว่าชาวบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์ ผู้รักษาความบริสุทธิ์และประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรม จรรยาตลอดเวลา (พระมหาประยุทธ์, 2512: 18) คำพูดของพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่ประชาชนเคารพและเชื่อฟังอย่างสนิทใจ วัดและพระสงฆ์จึงมีบทบาทและอิทธิพลในการกำหนดความเชื่อของสังคมเปรียบเสมือนผู้สร้างบรรทัดฐานของคนในอดีตผ่านหลักธรรม คำสอนต่างๆ ทั้งความเชื่อเรื่องบุญกรรม ศีลธรรม มารยาท จนก่อกำเนิดและกำหนดความคิดของคนในสังคมในเวลาต่อมา (หน่วยบริหารวิชาอารยธรรมไทย, 2551: 69)

วัดมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย กล่าวคือเมื่อแรกเกิดคนไทยนิยมให้พระตั้งชื่อเด็กทารกและตัดจุกให้เด็กเพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต ครั้นโตขึ้นเป็นเด็กพอวิ่งได้ก็ใช้พื้นที่ลานวัดในการพละ วิ่งเล่นกับเพื่อนฝูง ครั้นโตเป็นหนุ่มสาว ชายหนุ่มที่อายุต้องกำหนดก็จะอุปสมบทบวชเข้าเป็นพระ เพื่อศึกษาหลักธรรมและความรู้ต่างๆ ส่วนหญิงสาวแม้ว่าจะศึกษาหาความรู้ที่บ้าน วัดก็ยังคงเป็นสถานที่ที่สำคัญในการทำบุญกุศล สถานที่พบคู่รัก ตลอดจนถึงพึ่งทางจิตใจในยามที่มีชีวิตปัญหา แม้กระทั่งวินาทีสุดท้ายที่ชีวิตเคลื่อนเข้าสู่ความตาย วัดก็ใช้เป็นสถานที่สำหรับตั้งศพ สวดพระอภิธรรม และเก็บอัฐิธาตุ วัดจึงกลายเป็นสถานที่สำหรับคนทุกคนในทุกช่วงวัย โดยทำหน้าที่เปรียบเสมือนแกนเชื่อม โยงความสัมพันธ์ของคนในทุกระดับให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและดำเนินไปบนเส้นทางที่สงบสุขภายใต้หลักเกณฑ์บนพื้นฐานความคิดและความเชื่อทางศาสนาเดียวกัน (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544: 24)

ความผูกพันที่แนบแน่นระหว่างวัดกับวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม และศูนย์กลางการบริการด้านต่างๆ ของสังคม พระมหาประยุทธ์ (2512: 15-16) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมดังต่อไปนี้

- 1) เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระและรับการฝึกอบรมทางศีลธรรม ตลอดจนเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่สอนในสมัยนั้น
- 2) เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ และศึกษาเล่าเรียน ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
- 3) เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น
- 4) เป็นที่พักคนเดินทาง
- 5) เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม

- 6) เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ
- 7) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
- 8) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ
- 9) เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน
- 10) เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่างๆ (ในยามสงครามอาจใช้เป็นชุมนุมทหารด้วย)
- 11) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม

กิจกรรมและความสำคัญต่างๆ ทำให้วัดมีบทบาทควบคู่กับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จวบจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการรับเอาวัฒนธรรมแบบสากลเข้ามาเป็นกรอบในการใช้ชีวิตแบบใหม่แทนพระพุทธศาสนา (ตินาร์ บุญธรรม, 2555: 287) ส่งผลให้เกิดสถาบันหรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อดูแลและพัฒนาสังคมเฉพาะด้าน เช่น โรงแรม โรงพยาบาล สถานือนามัย โรงเรียน หรือสโมสร กิจกรรมต่างๆ ที่เคยกระจุกตัวกันอยู่ภายในวัดจึงเริ่มกระจายออกไปยังพื้นที่ต่างๆ ประกอบกับพระสงฆ์ไม่ยอมรับรู้และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและความเจริญแบบใหม่ๆ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่เห็นว่าการใหม่ๆ จะมีส่วนช่วยในการรองรับส่งเสริมหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงขาดความเข้าใจสังคมและขาดความรู้อันเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงกับชาวบ้าน และนำมาซึ่งการสูญเสียภาวะการเป็นผู้นำทางปัญญาและบทบาทความสำคัญของวัดไปในที่สุด (พระมหาประยุทธ์, 2512: 19-20)

2.3.4 การใช้ที่ดินภายในวัด

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กล่าวถึงที่ดินและที่ซึ่งขึ้นต่อวัดว่าประกอบไปด้วย 3 ประเภท กล่าวคือ “1) ที่วัด คือ ที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น 2) ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด และ 3) ที่กัลปนา คือ ที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา”

ลักษณะการใช้พื้นที่ภายในวัดแบ่งออกเป็น 3 เขตคือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตธรณีสงฆ์ (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544: 25) โดยในบางครั้งเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสของวัดราษฎร์หรือวัดตามชนบทก็ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนนัก

- 1) เขตพุทธาวาส คือ พื้นที่ที่มีความสำคัญที่สุดของวัดเพราะถือเป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงที่ประทับขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544:

27) โดยกำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบสังฆกรรมของพระสงฆ์ มีสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ ประกอบไปด้วย เจดีย์ วิหาร พระอุโบสถ หอระฆัง ศาลาทิศ ศาลาราย และพระระเบียง (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 94)

2) เขตสังฆาวาส คือ พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัย จำพรรษาและใช้สอยในกิจอื่นๆของพระภิกษุ โดยอาคารที่อยู่ในเขตสังฆาวาสได้แก่ กุฏิ กัปปิยกุฏิ วัจจกุฏิ หอนั้น หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญและหอไตร

3) เขตธรณีสงฆ์ บางครั้งหมายรวมถึง เขตที่ดินกัลปนาและเขตที่ดินสาธารณะ ซึ่งคือเขตพื้นที่ที่เหลื่อจากการแบ่งสรรเป็นเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส โดยมีหน้าที่และ การใช้ประโยชน์ในลักษณะอนนกะประสงค์ ไม่มีการกำหนดเกณฑ์ตายตัวเหมือนเช่น พื้นที่ในเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส ตัวอย่างเช่น สุสาน เมรุ ลานจอดรถ หรือ พื้นที่ที่เปิดให้เอกชนเข้าใช้ประโยชน์

การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินทำให้พื้นที่วัดมีความเป็นระเบียบและความชัดเจนในการใช้พื้นที่ของสงฆ์และฆราวาส อันเนื่องจากการแบ่งเขตที่ดินเป็นการแบ่งพื้นที่ตามความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้งาน กล่าวคือ พื้นที่เขตสังฆาวาส มีลักษณะเป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) พื้นที่เขตพุทธาวาสมีลักษณะพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Private Zone) และ พื้นที่ธรณีสงฆ์ ที่ดินกัลปนา มีลักษณะเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) (สมคิด จิระทัศน์กุล, 2544: 34) การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ในลักษณะนี้ จึงทำให้แต่ละบุคคลรู้ว่าพื้นที่ในแต่ละส่วนควรปฏิบัติและวางตัวอย่างไร

การใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงภายในวัดมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ขึ้นอยู่กับกำลังศรัทธาหรือปัจจัยที่วัดได้รับ ซึ่งหากเป็นวัดของราชกรรก็มักจะเริ่มจากการสร้างกุฏิพระสงฆ์ ศาลาการเปรียญสำหรับใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและประชุมฟังกัณฑ์เทศน์ของชาวบ้าน แล้วจึงสร้างสิ่งอื่นๆ ตามกำลังของวัด โดยโบสถ์หรือพระอุโบสถมักเป็นสถาปัตยกรรมประเภทสุดท้ายที่สร้างขึ้นในวัดลักษณะนี้ ในทางกลับกันหากเป็นวัดอนุสาวรีย์หรือวัดที่สร้างเป็นอนุสรณ์สถานโดยชนชั้นปกครองหรือบุคคลผู้มีกำลังทรัพย์ ผู้สร้างกลับมักจะนิยมสร้างโบสถ์ก่อนสิ่งอื่น (สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี, 2548: 34)

2.4 แนวคิดเรื่องงานประเพณี

ประเพณี หรือ “นิสัยแห่งสังคม” (เสฐียรโกเศศ, 2516: 2) หมายถึง “ความเป็นไปอันเนื่องด้วยการกระทำหรือดำเนินการอย่างใดซ้ำๆ จนเป็นความเคยชิน จนเกิดเป็นนิสัยและประเพณีเหมือนกันเป็นหมู่คณะ” (เสฐียรโกเศศ, 2505: 1) ประเพณีต่างๆ เกิดขึ้นบนพื้นฐานของระบบความคิดและความเชื่อที่แตกต่างกันของคนในแต่ละพื้นที่ เนื่องด้วยเมื่อคนในชุมชนเกิดความเชื่อในเรื่องใด ก็ย่อมประเพณีหรือแสดงออกด้วยประเพณีและพิธีกรรมให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้น (หน่วยบริหารวิชาการธรรมไทย, 2551: 75) ด้วยเหตุนี้ชุมชนในแต่ละถิ่นที่จึงมีประเพณีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านวัฒนธรรม และปัจจัยทางสังคม ซึ่งปัจจัยแต่ละอย่างนั้นต่างมีความเกี่ยวเนื่องและส่งผลกระทบต่อกันและกันเป็นลูกโซ่ (เสฐียรโกเศศ, 2505: 3) ด้วยเหตุนี้ประเพณีของชุมชนแต่ละแห่งจึงมีความเป็นเอกลักษณ์และสะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อ ภูมิปัญญาในการปรับตัว ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและชุมชนโดยรอบได้เป็นอย่างดี

2.4.1 ประเภทของประเพณี

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2504: 27) ได้แบ่งประเพณีออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเพณีส่วนบุคคล ประเพณีส่วนประชุมชน และประเพณีส่วนรัฐบาลหากแต่การแบ่งประเภทของประเพณีสามารถทำได้อย่างหลากหลาย เนื่องจากประเพณีมีส่วนย่อยและส่วนร่วมที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน ดังนั้นหากพิจารณาเพียงเฉพาะภาพรวม ประเพณีต่างๆ ก็อาจจะรวมกันเป็นประเพณีเดียว แต่ในทางกลับกันหากพิจารณาแยกกัน ก็จะสามารถแบ่งประเภทประเพณีได้เป็นหลายประเภท (เสฐียรโกเศศ, 2505: 3) ตัวอย่างเช่น

การแบ่งประเพณีตามแนวคิดพื้นฐาน 4 กลุ่มซึ่ง ประกอบด้วย

- 1) ประเพณีพุทธศาสนา คือ ประเพณีที่จัดขึ้นตามข้อกำหนดทางพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดหลักเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีตักบาตร ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีวันวิสาขบูชา
- 2) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต คือ ประเพณีที่ปฏิบัติในช่วงระยะเวลาต่างๆ ที่สำคัญหรือในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ในบางครั้งจะเรียกว่า “ประเพณีเฉพาะบุคคล” เช่น ประเพณีโกนจุก ประเพณีแต่งงาน ประเพณีทำศพ เป็นต้น
- 3) ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน คือ ประเพณีที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อหนุนการประกอบอาชีพ สำหรับสังคมไทยนั้นประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากินมักเกี่ยวข้องกับเรื่องการขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรในพื้นที่

4) ประเพณีตามเทศกาล คือ ประเพณีที่จัดตามกำหนดเวลา มักมีองค์ประกอบหลายส่วนและมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปแต่ละชุมชน โดยทั่วไปประเพณีตามเทศกาลมักเป็นประเพณีรวมของชุมชนที่สร้างความสามัคคีและความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน ตัวอย่างเช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันสารท (หน่วยบริหารวิชาอารยธรรมไทย, 2551: 83-84)

การแบ่งประเพณีตามหลักวิชามานุษยวิทยาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) จารีตประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เป็นข้อบังคับทางศีลธรรมของสังคม หากใครฝ่าฝืนหรือไม่กระทำตามจะเรียกว่าเป็นคนชั่ว

2) ขนบประเพณี หมายถึง ประเพณีที่สังคมได้วางแบบแผนสำหรับปฏิบัติไว้ โดยมีข้อกำหนดที่ชัดเจน เช่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

3) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญโดยเป็นการประพฤติปฏิบัติตามกันหรือได้รับการอบรมสั่งสอนกันมา มีลักษณะเหมือนมารยาททางสังคม (เสฐียรโกเศศ, 2516: 2)

การแบ่งประเภทประเพณียังสามารถจำแนกตามฐานะของผู้ประกอบพิธี โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

1) ประเพณีหลวง หมายถึง ประเพณีที่พระมหากษัตริย์และเจ้านายถือปฏิบัติกันในราชสำนักและเป็นต้นแบบให้กับราษฎรยึดถือเป็นแบบอย่าง โดยมีรูปแบบและขั้นตอนการปฏิบัติที่สลับซับซ้อน และมีองค์ประกอบหรือเงื่อนไขมากกว่าประเพณีของราษฎรทั่วไป

2) ประเพณีราษฎร หมายถึง ประเพณีที่ประชาชนถือปฏิบัติกันทั่วไปในสังคม โดยสืบทอดและปรับปรุงมาจากประเพณีหลวง เนื่องจากทั้งพระมหากษัตริย์และราษฎรก็ต่างอยู่ในสภาพสังคมที่มีพื้นฐานความเชื่อ สภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคมที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้การแบ่งประเภทของประเพณียังทำได้โดยการใส่คำขยายเพื่อแสดงถึงลักษณะที่เฉพาะเจาะลงไป เช่น ประเพณีชาววัด ที่กล่าวถึงธรรมเนียมปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ และ ฆราวาสภายในวัด

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ จะพิจารณาเฉพาะประเพณีประชุมชนซึ่งในที่นี้ หมายถึง งานประเพณี เทศกาล ที่มีคนเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก โดยการศึกษาจะแบ่งประเพณีประชุมชนออกเป็น 4 ประเภทคือ

- 1) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หมายถึง งานประเพณีที่ประชาชนถือปฏิบัติ ในช่วงชีวิตต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลหรือ ปัดเป่าความชั่วร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ชีวิต เช่น ประเพณีโกนจุก ประเพณีทำศพ
- 2) ประเพณีทางพระพุทธศาสนา หมายถึง งานประเพณีที่เกี่ยวข้องระหว่าง พระสงฆ์และฆราวาส โดยปฏิบัติตามที่พุทธบัญญัติได้กำหนดไว้ เช่น ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีวันวิสาขบูชา ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษา เป็นต้น
- 3) ประเพณีเทศกาล หมายถึง งานประเพณีที่กำหนดขึ้นเป็นเวลาที่แน่นอน โดยอาจเกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาหรือความเชื่ออื่นๆ ก็ได้ โดยทั่วไปงานประเพณีเทศกาลนั้นมักจะมีลักษณะเป็นงานรื่นเริงที่คนภายในชุมชนจะได้พบปะสังสรรค์กัน ตัวอย่างเช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง
- 4) ประเพณีเฉพาะถิ่น หมายถึง งานประเพณีที่เกิดขึ้นจากการความเชื่อหรือภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น มีลักษณะคล้ายงานประเพณีเทศกาล หากแต่มีความเฉพาะเจาะจงทางพื้นที่มากกว่า

2.4.2 การเปลี่ยนแปลงประเพณี

เนื่องด้วยประเพณี มีความเกี่ยวข้องกับ สภาพทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม ซึ่ง ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่มีความเป็นพลวัต เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ประเพณีจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม หรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เสฐียรโกเศศ (2505: 1) ได้กล่าวว่า "ประเพณีใดที่เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่สิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่า ก็จะมีแต่รัดตัว เกิดความเสื่อมโทรมเป็นธรรมดา ในที่สุดก็ต้องสูญสิ้นไป" ประเพณีบางประเพณีจึงสูญหายไปจากสังคม ในขณะที่บางประเพณีก็ยังคงอยู่แต่ปรับเปลี่ยน หรือพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัย และสนองประโยชน์กับสังคมในยุคปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงประเพณีควรมิอย่างสมดุลในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป โดยค่อยๆ สอดประสานสิ่งใหม่เข้าไปในประเพณีจนทำให้คนในสังคมผู้เป็นเจ้าของประเพณี ไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงของประเพณีดังกล่าว (เสฐียรโกเศศ, 2505) ด้วยนี้เพื่อให้การเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างเสริมสิ่งเก่าและกลมกลืนกับประเพณีเก่าได้เป็นอย่างดี การเปลี่ยนแปลงประเพณีจึงต้องไม่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนสูญเสียอัตลักษณ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ ข้างจนจุดรั้งให้สังคมด้อยพัฒนา

ด้วยเหตุนี้การที่ประเพณีจะเกิดขึ้นใหม่ เปลี่ยนแปลง หรือ สูญหายไป จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของชุมชนและความเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคม (หน่วยบริหารวิชาอารยธรรมไทย, 2551: 86)

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในวัด กลุ่มที่ 2 การศึกษาการใช้และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่โล่งว่างภายในเมืองโดยมีวัดเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเมือง และ กลุ่มที่ 3 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนริมน้ำ โดยจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่างานวิจัยในอดีตที่ผ่านมาส่วนใหญ่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาคโดยมองวัดเป็นหน่วยหนึ่งหรือส่วนหนึ่งของระบบเมืองเท่านั้น ส่งผลให้ไม่ได้ทำการศึกษาลงไปถึงระดับจุลภาคหรือโครงสร้างพื้นที่ภายในวัดว่ามีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะใด
2. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมในที่โล่งว่างส่วนใหญ่จะทำการศึกษาเฉพาะกิจกรรมทั่วไปหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันยังไม่ได้มีการศึกษาหรือให้ความสนใจกิจกรรมประเพณีในระดับชุมชนโดยเฉพาะ
3. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภายในวัดส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากประวัติศาสตร์และบทบาทความสำคัญของวัด ยังไม่ได้ให้ความสนใจในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงจากด้านกายภาพของพื้นที่ภายในวัด การใช้งาน และการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น ถนน ล้ำคลอง
4. การศึกษาพื้นที่ริมน้ำส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับชุมชน บ้านและตลิ่ง ยังไม่มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภายในวัดริมน้ำอย่างชัดเจนมากนัก

2.5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภายในวัด

1) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและสภาวะแวดล้อมในบริเวณศาสนสถานในกรุงเทพมหานคร ของ เนตรนภิส นาควัชระ, ปิยนารถ บุนนาค, และบัณฑิต จุลาสัย (2523) มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ที่ดิน สภาวะแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนสถาน ผ่านการศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์และความสำคัญของพุทธศาสนสถานที่มีต่อชุมชน

จากการศึกษาพบว่า บทบาทของวัดมีความสัมพันธ์กับลักษณะการใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อมของวัดทั้งในอดีตและปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดจึงมีผลต่อลักษณะใช้ที่ดินและสภาวะแวดล้อมของวัดด้วย กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงสังคมเข้าสู่สมัยใหม่ส่งผลให้ลักษณะการใช้ที่ดินของวัดและสังคมรอบข้างเปลี่ยนไป วัดจำเป็นต้องหาผลประโยชน์จากกิจกรรมใหม่ๆ ซึ่งส่งผลให้วัดต้องตัดต้นไม้ที่มีอยู่และปรับพื้นที่โล่งต่างๆ เพื่อตอบสนองความบีบคั้นทางด้านเศรษฐกิจ และ ในส่วนของสภาวะแวดล้อมพบว่า

ลักษณะสภาวะแวดล้อมภายในวัดมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางลบมากขึ้น โดยภายในวัดมี บริเวณจอดรถ ถนน และทางสัญจร ตลอดจนสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ เกิดความจำเป็น

2) การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร ของ ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์ (2538) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน และเมืองในจังหวัดกรุงเทพมหานคร ภายใต้บริบทของปัญหาและบทบาทของวัดในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์วัดต่อไป

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนบทบาทของวัดนำไปสู่ลักษณะการใช้ที่ดินและ กิจกรรมการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น บทบาทด้านการท่องเที่ยว บทบาทด้านการ ใช้วัดเป็นสถานที่จอดรถ และ บทบาทการให้บริการด้านฌาปนกิจ บทบาทต่างๆ ที่เพิ่มขึ้น เหล่านี้ทำให้พื้นที่วัดเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยขาดการวางแผนพื้นที่วัดอย่างเป็นระบบ และส่งผลให้พื้นที่วัดพลุกพล่าน ขัดต่อบทบาทในการให้ความสงบและการเป็นที่พึ่งทางใจ

3) การพัฒนาวัดเพื่อเป็นพื้นที่สีเขียวของเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร ของ ประภัสรา นาคะ (2551) ได้ทำการศึกษาเพื่อหาคำยภาพ ปัญหา ข้อจำกัด และกระบวนการ ในการพัฒนาวัดให้เป็นที่สีเขียว ผ่านการสังเกต สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพ การจัดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า การรักษาพื้นที่วัดให้เป็นพื้นลานดินหรือลานหญ้านั้นมี วัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นที่ในการพักผ่อน สร้างความร่มรื่นและสร้างความรู้สึกละมุนคลาย ให้กับคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัด ส่วนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่วัดจากพื้นที่สีเขียวเป็นพื้นลาน คอนกรีตนั้น มีสาเหตุมาจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่ไม่เหมือนกันทำให้พื้นที่ดังกล่าวไม่ สะดวกแก่การใช้งาน วัดจึงปรับพื้นที่ดังกล่าวเป็นลานคอนกรีตเพื่อความสะดวกกับการใช้ งาน สะดวกต่อการทำความสะอาดในเวลาฝนตก โดยลานคอนกรีตส่วนใหญ่มีลักษณะลาน อเนกประสงค์ใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งลานกีฬา งานนิทรรศการ โดยพบลักษณะการใช้ ที่เด่นชัดที่สุดคือการใช้เป็นสถานที่ในการจอดรถ และเส้นทางสัญจรภายในวัด

4) ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกายภาพและคุณค่าของวัด กรณีศึกษาวัดชนะ สงคราม ของวิณา ชูสาย (2555) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ คุณค่า รวมถึงปัจจัยที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและคุณค่าของวัดชนะ สงคราม โดยทำการศึกษาผ่านการเก็บข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและ ข้อมูลของวัด

จากผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของวัดเกิดจากปัจจัย 5 ประการ กล่าวคือ

- 1) ปัจจัยด้านกฎหมาย การเปลี่ยนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และปรับให้วัดเป็นนิติบุคคลทำให้วัดต้องบริหารจัดการตัวเองเพื่อความอยู่รอด จึงมีการปรับปรุงพื้นที่ประโยชน์การใช้สอยต่างๆ เช่น การมีพื้นที่จอดรถยนต์ ร้านค้า
- 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ทำให้วัดต้องมีการจัดการพื้นที่ใหม่เพิ่มเติม เช่น กล่องบริจาคน พื้นที่สำหรับการซื้อขายเครื่องสักการะ พื้นที่จอดรถเพื่อรองรับและสนับสนุนจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น
- 3) ปัจจัยด้านชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนแวดล้อมรอบ ทำให้วัดมีสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป และส่งผลให้วัดต้องปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบข้าง เช่น การปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นลานจอดรถจำนวนมากเพื่อรองรับพุทธศาสนิกชน
- 4) ปัจจัยด้านบทบาทของวัด เนื่องด้วยบทบาทการเป็นที่พึ่งให้แก่สังคมและชุมชนรอบข้าง ทำให้เมื่อมีประชาชนมาขอความช่วยเหลือ วัดจึงต้องให้ความช่วยเหลือ การช่วยเหลือดังกล่าวส่งผลให้วัดต้องมีการปรับปรุงพื้นที่เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้าใช้ประกอบอาชีพ โดยไม่คิดค่าเช่า
- 5) การปกครองภายในวัด เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะเจ้าอาวาสมีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารวัด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในวัดจึงขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์และการตัดสินใจของเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ

2.5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการใช้และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่โล่งว่างภายในเมือง โดยมีวัดเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเมือง

1) แนวทางการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่โล่งว่างในชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์ ของธีรวิทย์ นิลสุก (2550) มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดแนวทางการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่โล่งว่างให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนเมืองในปัจจุบัน โดยทำการศึกษาผ่านการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการการใช้ที่ดินและที่โล่งว่างของกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับที่โล่งสาธารณะของประเทศไทยตั้งแต่อดีต

จากการศึกษาพบว่า ในระยะแรกพื้นที่โล่งว่างในวัดเป็นพื้นที่โล่งว่างที่สำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 พื้นที่โล่งว่างที่มีหน้าที่เฉพาะเกิดขึ้น เช่น สวนสาธารณะ ความสำคัญของพื้นที่โล่งว่างภายในวัดจึงลดลงพร้อมกับความสำคัญของวัดกับชุมชน การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมต่างๆ ทำให้วัดต้อง

ปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่มาสนับสนุนและรองรับบุคคลภายนอกมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่รูปแบบใหม่ๆ ภายในวัด เช่น การปรับพื้นที่เป็นลานจอดรถ เป็นต้น

2) มิติการใช้พื้นที่ว่างโล่งของเมือง กรณีศึกษาเมืองนครนายก ของกำแพง อติโพธิ (2552) ได้วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับรูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะ ผ่านการเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการใช้พื้นที่สาธารณะแต่ละประเภทในระดับเมือง

จากการศึกษาพบว่า การใช้งานพื้นที่ว่างโล่งภายในวัดขึ้นอยู่กับช่วงเวลา หากเป็นเวลาปกติพื้นที่ในวัดจะใช้ในการรองรับการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมนันทนาการในระดับชุมชน เช่น สนามเด็กเล่น ชมรมของกลุ่มคนในชุมชน และใช้รองรับการเป็นสถานที่จอดรถ ส่วนในเวลาเทศกาลนั้น พื้นที่วัดจะใช้ในการจัดกิจกรรมระดับประชุมชน ทั้งงานประเพณีทางพระพุทธศาสนา งานมหรหรรรมสินค้า และโอกาสพิเศษต่างๆ เพราะมีพื้นที่กว้างขวางเพียงพอในการรองรับผู้คนจำนวนมาก

การใช้พื้นที่สาธารณะภายในวัดแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ทั้งตำแหน่งที่ตั้งของวัด การที่ใช้ที่ดินโดยรอบ และ ลักษณะสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ภายในวัด เช่น ความร่มรื่น ที่นั่ง ห้องน้ำ เป็นต้น

2.5.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนริมน้ำ

1) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย ของเทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร (2542) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมน้ำในเครือข่ายลำคลองบางกอกน้อยตอนบน ผ่านการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิศาสตร์บนภาพถ่ายทางอากาศและการลงสำรวจภาคสนาม

จากการศึกษาพบว่า ในระดับมหภาคการเปลี่ยนแปลงของโครงข่ายทางน้ำและทางบกมีผลต่อรูปแบบของชุมชนและวัดริมน้ำ ส่วนในระดับจุลภาคพบว่า การเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยริมน้ำมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางน้ำและบริบทของสภาพแวดล้อมโดยรอบ กล่าวคือในอดีตที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับโครงข่ายทางน้ำ เช่น เรือนแพ หรือการปลูกเรือนตามลำน้ำ หากแต่ในเวลาต่อมา มีการเปลี่ยนโครงข่ายทางน้ำและการคมนาคมขนส่ง รูปแบบที่อยู่อาศัยก็เปลี่ยนไป โดยเริ่มปลูกบ้านบนบกและขวางทางน้ำ โดยจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงลักษณะที่อยู่อาศัยริมน้ำนั้นจะเริ่มจากบริเวณพื้นที่ริมขอบระหว่างบกกับพื้นที่น้ำหรือตลิ่ง

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณริมคลองบางกอกน้อยจึงมีอิทธิพลมาจากการเปลี่ยนแปลงของโครงข่ายลำน้ำและการเปลี่ยนแปลงลักษณะการคมนาคม ดังตารางความสัมพันธ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะที่อยู่อาศัยริมน้ำในเครือข่ายลำน้ำบางกอกน้อยตอนบน

ยุคสมัย	การเปลี่ยนแปลงของตลิ่ง	การเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัย
ยุคต้น	เชิงเลนขยาย-คั้งน้ำไม่เปลี่ยน	เรือนไทยริมตลิ่ง - โปะะในลำน้ำ
ยุคจอมพลป.	เชิงเลนขยาย-คั้งน้ำไม่เปลี่ยน	โปะะยกขึ้นริมตลิ่ง
ยุคเริ่มมีเรือเมล์	เชิงเลนขยาย-คั้งน้ำไม่เปลี่ยน	ฝั่งท้องน้ำขยายออก
ยุคเริ่มมีเรือหางยาว	ท้องน้ำ- คั้งน้ำเริ่มตลิ่งทลาย	เขื่อนหินทิ้ง
ยุคเรือหางยาวเฟื่องฟู	ท้องน้ำ-คั้งน้ำตลิ่งทลายกินเนื้อที่เดิม	เขื่อนคอนกรีต

2) วิวัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างน้ำและชุมชนพักอาศัยริมน้ำ กรณีศึกษาคลองบางกอกน้อย ของจรรยาพันธ์ บรรจงภาค (2546) ได้ทำการศึกษา ความเชื่อมโยงของปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับน้ำ ผ่านการสัมภาษณ์ สังเกต สสำรวจภาคสนามและเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อวิเคราะห์ถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกได้แก่ การวางนโยบายของรัฐ การคมนาคม และการพัฒนาของเมือง และ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ค่านิยม รูปแบบชีวิต การเปลี่ยนความเชื่อ

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนริมน้ำที่มีการตั้งถิ่นฐานแบบเดิมยังคงรักษาลักษณะแบบเก่าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นนั้นจะเกิดในบริเวณพื้นที่ส่วนขยายของชุมชน โดยจากการศึกษาพบว่าสาเหตุหลักที่ทำให้ชุมชนริมน้ำยังคงลักษณะเดิมได้นั้น มีสาเหตุมาจาก

- (1) องค์กรประกอบเดิมของชุมชนอันได้แก่ วัด ตลาด โรงเรียน ยังคงอยู่และมีความต่อเนื่องกับชีวิตของคนในชุมชน
- (2) การพัฒนาของสาธารณูปโภคและการบริการสาธารณะในระดับเมือง เข้าถึงได้ทั้งทางถนนและพื้นที่ริมน้ำ
- (3) ผู้อยู่อาศัยยังคงสืบทอดการอยู่อาศัย
- (4) การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ

3) วิวัฒนาการลักษณะพื้นฐานและคุณค่าความหมายทางวัฒนธรรมของบ้านไทยพื้นถิ่นในลุ่มน้ำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของวันดี พินิจวรสิน (2550) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมของบ้านพื้นถิ่นเพื่อสะท้อนให้เห็นศักยภาพในการดำรงอยู่และปรับตัวของบ้านพื้นถิ่น

ผลจากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงเส้นทางสัญจรภายนอกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในบ้านเรือน ชุมชน และการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยในอดีตภายในชุมชนริมน้ำเชื่อมต่อถึงกันระหว่างครัวเรือนโดยการสัญจรทางบกในรูปแบบของสะพานที่สามารถใช้ประโยชน์ในการเดินทางได้ทั้งในเวลาปกติและเวลาน้ำหลาก โดยสะพานเชื่อมถูกสร้างขึ้นให้สัมพันธ์เพียงเล็กน้อยส่งผลให้สะพานยังคงรักษาความเชื่อมโยงของระหว่างระบบนิเวศ วิถีชีวิต ชุมชน และรักษาลักษณะพื้นฐานเดิมของชุมชนริมน้ำได้เป็นอย่างดี สะพานเชื่อมภายในชุมชนริมน้ำจึงเป็นสิ่งบ่งชี้ที่สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการปรับตัวของชุมชนน้ำ หากแต่การเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ในรูปแบบของระบบ “ถนนถมดิน” ในปัจจุบันกลับกำลังทำลายโครงสร้างความสัมพันธ์เดิมของระบบนิเวศกับชุมชน ส่งผลให้ภาพลักษณ์พื้นฐานของชุมชนริมน้ำรูปแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

4) การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของภัทรพล ตั้งกลชาญ (2554) มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษารูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยและปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย โดยทำการศึกษา ผ่านการสำรวจเอกสาร สัมภาษณ์ การเปรียบเทียบ ตีความภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายดาวเทียมเพื่อจัดทำแผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในแนวราบ และรูปตัดแสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพในแนวตั้ง

จากการศึกษาพบว่า การเข้ามาของระบบโครงข่ายถนนทำให้ทางสัญจรทางน้ำเปลี่ยนเป็นเส้นทางสัญจรสายรองและถูกแทนที่ด้วยการสัญจรทางบก ซึ่งส่งผลให้อาคารและสิ่งปลูกสร้างในชุมชนปรับเปลี่ยนและพัฒนาตามโครงข่ายการสัญจรทางบก โดยปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยภายในชุมชนริมน้ำคือ การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำท่วมที่เพิ่มขึ้น ระดับน้ำท่วมในแต่ละปีจึงกลายเป็นข้อมูลสำคัญที่ชาวบ้านใช้ในการตัดใจและปรับระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย จนนำมาซึ่งความหลากหลายของระดับของพื้นที่ของที่อยู่อาศัยภายในชุมชนริมน้ำในที่สุด

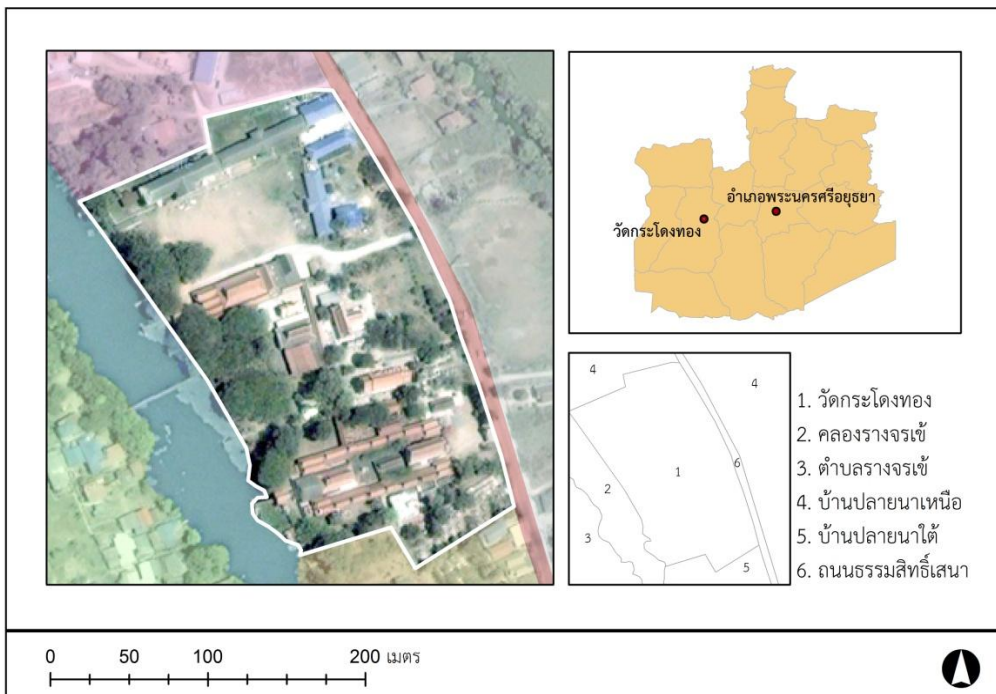
บทที่ 3
พื้นที่กรณีศึกษา องค์ประกอบทางกายภาพ
และประวัติการก่อสร้างภายวัดกระโดงทอง

3.1 บริบทของพื้นที่กรณีศึกษา

3.1.1 ที่ตั้ง และ สภาพภูมิศาสตร์

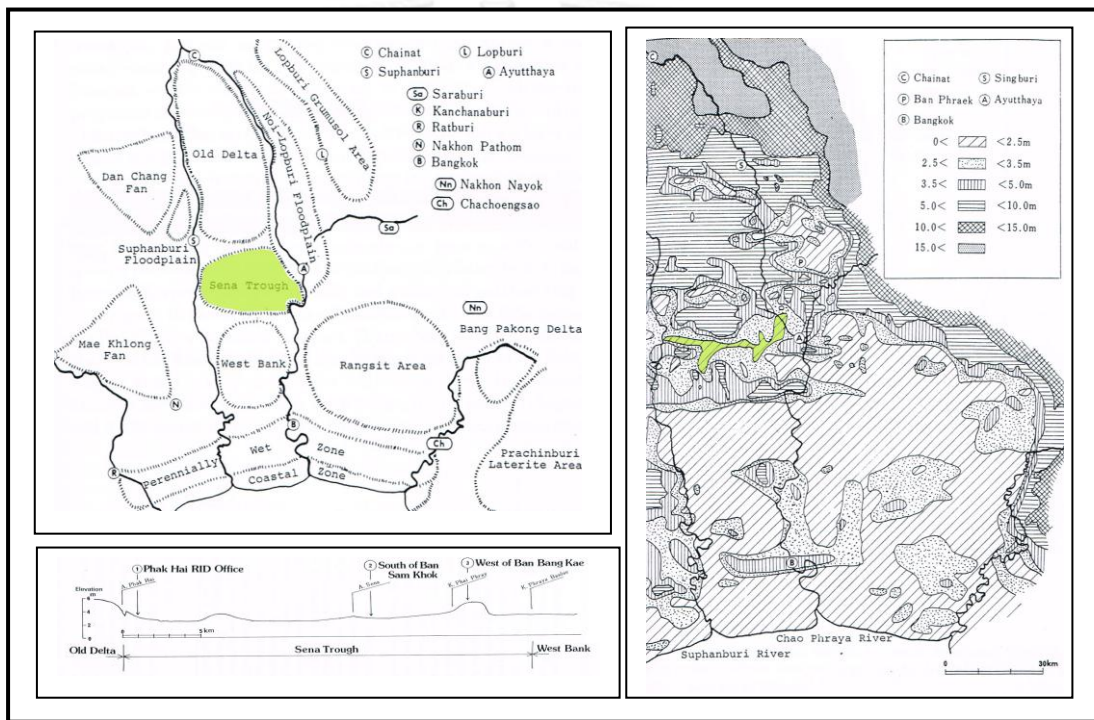
วัดกระโดงทอง ตั้งอยู่เลขที่ 1 หมู่ที่ 7 บ้านปลายนาเหนือ ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่วัดทั้งหมด 25 ไร่ 53 ตารางวา ตั้งอยู่ห่างอำเภอสนา ประมาณ 1.5 กิโลเมตร วัดกระโดงทองมีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	ชุมชนหมู่ 7 บ้านปลายนาเหนือ
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ถนนธรรมสิทธิ์เสนา
ทิศใต้	ติดกับ	ชุมชนหมู่ 6 บ้านปลายนาใต้
ทิศตะวันตก	ติดกับ	คลองรางจรเข้

รูปที่ 1 แผนที่แสดงอาณาเขตที่ตั้งของวัดกระโดงทอง
ที่มา: ปรับปรุงจากภาพถ่ายทางอากาศของกูเกิ้ลเอิร์ธ (Google Earth)

วัดกระโดงทองเป็นวัดริมน้ำที่ตั้งริมคลองรางจรเข้ ซึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง โดยตั้งอยู่บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมใหม่ (young delta) ตอนบน หรือ ที่เรียกว่าร่องเสนา (Sena trough) (Takaya, 1987: 16) ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง (flood plain) โดยมีระดับความสูงของภูมิประเทศต่ำกว่าพื้นที่รอบข้าง พื้นที่บริเวณร่องเสนามีลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา คือพื้นที่ริมน้ำบริเวณนี้จะปราศจากคันดินธรรมชาติ (natural levee) และเต็มไปด้วยพื้นที่ของหนอง บึง และพื้นที่ชุ่มน้ำต่างๆ (Takaya, 1987: 43)

รูปที่ 2 แผนที่และรูปตัดแสดงระดับความสูงของพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา

ที่มาของแผนที่และภาพ : Agricultural Development of A Tropical Delta: A Study of The Chaophraya Delta (Yoshikazu Takaya: 1987)

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง (floodplain) และตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ถัดจากลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน ทำให้พื้นที่บริเวณวัดกระโดงทองต้องประสบกับอุทกภัยเป็นประจำทุกปี

(ก)

(ข)

รูปที่ 3 ภาพแสดงพื้นที่วัดเวลาปกติ (ก) และ ฤดูน้ำหลาก (ข)
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

3.1.2 ประวัติวัดกระโดงทองโดยสังเขป

วัดกระโดงทองเป็นวัดเก่าแก่ประจำชุมชนบ้านปลายนาเหนือ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2400 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่สี่แห่งราชวงศ์จักรี วัดกระโดงทองได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปีพุทธศักราช 2473 ในระยะแรกมีชื่อว่า วัดเสากระโดงทอง เนื่องจากมีตำนานที่เล่าว่าบริเวณวัดเป็นบริเวณที่มีเสากระโดงเรือลอยมาติด ชาวบ้านในละแวกดังกล่าวและ พ่อค้าเรือสำเภาจึงพร้อมใจกันดำเนินการสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงเหตุการณ์ดังกล่าว โดยใช้ชื่อว่า "วัดเสากระโดงทอง" หากแต่ในเวลาต่อมาคำว่า "เสา" หายไปชื่อวัดจึงเหลือเพียงแค่ "วัดกระโดงทอง" ดังเช่นในปัจจุบัน

รูปที่ 4 แผนที่ประวัติศาสตร์ ปีพุทธศักราช 2460 ปรากฏนามของวัดว่าวัดเสากระโดงทอง
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

วัดกระโตงทองมีเจ้าอาวาสปกครองจนถึงปัจจุบันทั้งหมดจำนวน 10 รูป โดยมีพระครูวัชรสุวรรณการ เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมา วัดกระโตงทองดำรงฐานะเป็นศูนย์กลางความศรัทธาของประชาชนทั้งในชุมชนบ้านปลายนาเหนือและชุมชนโดยรอบ มีปูชนียวัตถุที่สำคัญที่ชาวบ้านให้ความเคารพบูชาคือ พระพุทธรูปปางขัดสมาธิเพชร นามว่า พระพุทธเกษร โดยในปีพุทธศักราช 2520 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังวัดกระโตงทองและเสด็จมากราบพระพุทธรูปเป็นการส่วนพระองค์

(ก)

(ข)

รูปที่ 5 พระพุทธเกษร (ก) และ ภาพการเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ (ข)

ที่มา : รูป (ก) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์

รูป (ข) คุณยายบรรจง หอมชื่น

3.1.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยรอบ

ชุมชนรอบวัดกระโตงทองเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลองบ้านปลายนาหรือคลองรางจรเข้ตอนล่าง ประกอบไปด้วยชุมชนในตำบลบ้านโพธิ์และตำบลรางจรเข้ พื้นที่ของชุมชนในอดีตมีลักษณะคล้ายเกาะขนาดใหญ่แยกจากพื้นที่อื่นๆ อย่างเด่นชัด ในอดีตมีการสร้างบ้านเรือนหันหน้าและขนานไปกับลำคลองรางจรเข้ โดยพื้นที่ด้านหลังเป็นป่าไผ่และทุ่งนา จนกระทั่งมีการตัดสะพานเสนาบดีเชื่อมระหว่างชุมชนวัดกระโตงทองและชุมชนบ้านแพนในปีพุทธศักราช 2525 ลักษณะสถานการณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนบก พื้นที่ป่าไผ่และทุ่งนาในอดีตได้รับการพัฒนาและปรับเปลี่ยนให้เป็นถนนธรรมสิทธิเสนา พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่พาณิชยกรรมตามลำดับ

รูปที่ 6 ภาพถ่ายทางอากาศปีพุทธศักราช 2495 แสดงลักษณะสัณฐานชุมชนวัดกระโดงทอง
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ในปัจจุบันชุมชนรอบวัดกระโดงทองเป็นชุมชนที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวยาวของเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ (linear settlement) หากแต่เส้นทางคมนาคมส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นเส้นทางสัญจรทางบก ส่วนเส้นทางสัญจรทางน้ำนั้นมีปริมาณการใช้น้ำที่น้อยลง โดยส่วนใหญ่จะใช้ในช่วงที่น้ำท่วมเท่านั้น

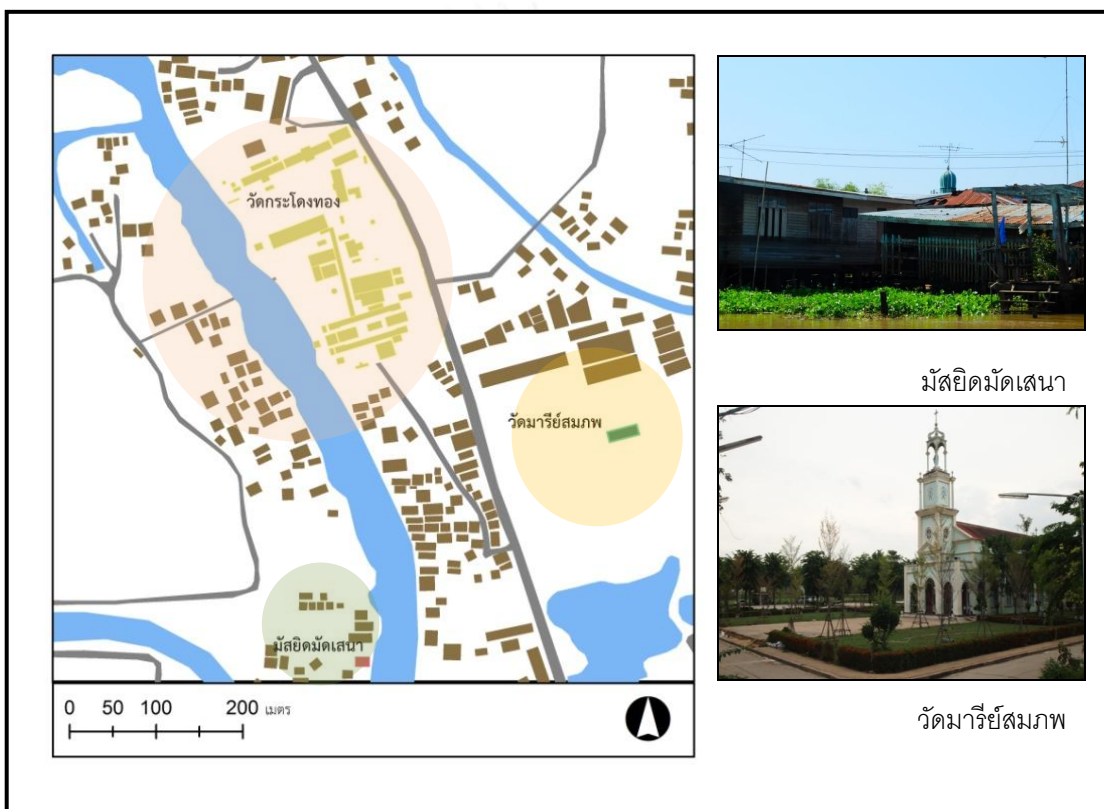

รูปที่ 7 สภาพการตั้งถิ่นฐานริมคลองรางจระเข้
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

ชุมชนรอบวัดกระโดงทองในอดีตมีความผูกพันกับคลองรางจระเข้ซึ่งเป็นคลองที่แยกออกมาจากคลองลาดชิดและไหลรวมกับแม่น้ำน้อยที่อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2549: 130) ในอดีตสันนิษฐานว่าคลองรางจระเข้เคยเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำน้อยสายหลักมาก่อน โดยมีบทบาทสำคัญในฐานะการเป็นเส้นทางในการค้าขายในอดีต แม้ว่าในปัจจุบันบทบาทดังกล่าวจะหายไป แต่ประชาชนในชุมชนรอบวัดกระโดงทองก็ยังคงตั้งถิ่นฐานตามแนวคลองรางจระเข้และยังคงใช้ประโยชน์จากคลองรางจระเข้ในฐานะเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภค บริโภค การเพาะปลูก การประมง และ

การสัญจรในระดับชุมชนอยู่ ชุมชนรอบวัดกระโถงทองจึงยังคงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันไปกับ
โครงข่ายทางน้ำพร้อมๆ กับการเข้ามาโครงข่ายทางบก

ในด้านสังคม ชุมชนวัดกระโถงทองเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านศาสนา
โดยในละแวกใกล้เคียงกันเป็นที่ตั้งของศาสนสถานและชุมชนในศาสนาอื่นๆ กล่าวคือในบริเวณ
ทางด้านทิศตะวันออกติดถนนธรรมสิทธิ์เสนาเป็นที่ตั้งของวัดมารีย์สมภพ ศาสนสถานและ
ชุมชนของศาสนาคริสต์ ในบริเวณทิศใต้ติดคลองรางจรเข้เป็นที่ตั้งของ มัสยิดมัดเสนา ศาสน
สถานและชุมชนของศาสนาอิสลาม

รูปที่ 8 แผนที่แสดงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและชุมชนศาสนาโดยรอบ

ที่มา : ผู้วิจัย

3.1.4 งานประเพณีที่สำคัญของวัดกระโตงทอง

งานประเพณีภายในวัดส่วนใหญ่เป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนา จัดขึ้นตลอดทั้งปี โดยมีทั้งประเพณีที่เกิดขึ้นโดยไม่มีกำหนดเวลาเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่ทำเป็นประจำหรือไม่สามารถกำหนดเวลาได้ เช่น การทำบุญตักบาตร การทำบุญงานศพ การบวช และ ประเพณีเทศกาลที่มีการกำหนดเวลาเฉพาะ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่พระพุทธรูป เทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น

โดยในหนึ่งปีวัดกระโตงทองจะมีงานประเพณีและเทศกาลที่มีการกำหนดเวลาเฉพาะดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรมงานประเพณีที่สำคัญของวัดกระโตงทอง

เดือนทางสุริยคติ	เดือนทางจันทรคติ	กิจกรรม	หมายเหตุ
เดือนธันวาคม	เดือนอ้าย	-	ฤดูน้ำหลาก
เดือนมกราคม	เดือนยี่	- กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีและทำบุญตักบาตรเนื่องในเทศกาลปีใหม่	
เดือนกุมภาพันธ์	เดือนสาม	- ทำบุญเนื่องในวันมาฆบูชา	
เดือนมีนาคม	เดือนสี่	-	
เดือนเมษายน	เดือนห้า	- เทศกาลวันตรุษและสงกรานต์ - พิธีบำเพ็ญกุศลคล้ายวันมรณภาพของเจ้าอาวาส - งานประเพณีแห่พระพุทธรูป	
เดือนพฤษภาคม	เดือนหก	- ทำบุญเนื่องในวันวิสาขบูชา	
เดือนมิถุนายน	เดือนเจ็ด	-	
เดือนกรกฎาคม	เดือนแปด	- ทำบุญเนื่องในวันอาสาฬหบูชา - เทศกาลเข้าพรรษา	
เดือนสิงหาคม	เดือนเก้า	-	
เดือนกันยายน	เดือนสิบ	- เทศกาลวันสารท	ฤดูน้ำหลาก
เดือนตุลาคม	เดือนสิบเอ็ด	- วันออกพรรษาและตักบาตรเทโว	ฤดูน้ำหลาก
เดือนพฤศจิกายน	เดือนสิบสอง	- งานประเพณีแห่พระพุทธรูป - เทศกาลลอยกระทง - ประเพณีทอดกฐินและทอดผ้าป่า	ฤดูน้ำหลาก

จากตารางข้างต้นพบว่าประเพณีและงานเทศกาลที่เกิดขึ้นภายในวัดกระโดงทอง ส่วนใหญ่จะมีลักษณะคล้ายกับประเพณีทางพระพุทธศาสนาทั่วไป เว้นแต่งานประเพณีแห่พระพุทธรูปซึ่งเป็นงานประเพณีประจำถิ่น ที่ชาวชุมชนวัดกระโดงทองและวัดเจ้าเจ็ดในได้ถือปฏิบัติร่วมกันมายาวนานเป็นเวลากว่า 100 ปี

งานประเพณีแห่พระพุทธรูปถือกำเนิดขึ้นในปีพุทธศักราช 2444 เมื่อพระอาจารย์บุญมี จันทรรักมี ได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นอีกองค์หนึ่ง ณ พระปรารค์ดุสิตราช วัดเจ้าเจ็ดใน โดยภายหลังการสร้างแล้วเสร็จ พุทธศาสนิกชนชาวชุมชนวัดกระโดงทองได้อัญเชิญพระพุทธรูปที่วัดกระโดงทองซึ่งสร้างขึ้นก่อนไปร่วมเฉลิมฉลองสักการะพระพุทธรูปองค์ใหม่ การอัญเชิญพระพุทธรูปในครั้งนั้นกลายเป็นจุดเริ่มต้นของงานประเพณีแห่พระพุทธรูปของวัดกระโดงทองและวัดเจ้าเจ็ดในที่ได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน โดยภายในหนึ่งปีจะทำการแห่พระพุทธรูป 2 ครั้งยึดตามเวลาทางจันทรคติ คือ ทุกวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 5 และทุกวันขึ้น 2-3 ค่ำเดือน 12

งานประเพณีแห่พระพุทธรูปถือว่าเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของวัดกระโดงทอง ในอดีตเป็นการแห่ทางน้ำ โดยใช้เส้นทางคลองรางจรเข้ออกไปยังแม่น้ำน้อยเพื่อเข้าสู่คลองเจ้าเจ็ดและวัดเจ้าเจ็ดในตามลำดับ ภายในขบวนแห่ประกอบไปด้วย เรือทรงของพระพุทธรูป เรือประกวดประเภทต่างๆ เรือของพ่อค้า แม่ค้า และเรือของชาวบ้านจำนวนมาก ที่มาร่วมขบวนเพื่อส่งพระพุทธรูปไปยังวัดเจ้าเจ็ดใน

งานประเพณีแห่พระพุทธรูปจึงเป็นงานรื่นเริงที่สำคัญของคนในชุมชนวัดกระโดงทอง และชาวเสนา เพราะถือว่าเป็นการพักผ่อนในช่วงฤดูน้ำหลากซึ่งไม่สามารถทำนาได้ เพราะนอกจากขบวนแห่ที่สนุกสนานในตอนกลางวันแล้ว เมื่อถึงเวลาเย็นยังมีงานมหรสพลิเก ตลาดนัดและการแข่งขันเรือยาวอีกด้วย งานประเพณีแห่พระพุทธรูปจึงเป็นงานประเพณีพื้นถิ่นที่สำคัญของชาวบ้านโพธิ์และชาวเสนา

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและบริบททางด้านสังคมในเวลาต่อมา ทำให้ประเพณีแห่พระพุทธรูปได้มีการปรับรูปแบบไป โดยปรับเปลี่ยนมาใช้เส้นทางบกแทนการแห่ทางน้ำเพื่อความสะดวกและการเข้าถึงชุมชนที่รวดเร็วยิ่งขึ้นและในปีพุทธศักราช 2556 ที่ผ่านมามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบอีกครั้งโดยคณะกรรมการวัดกระโดงทอง กลุ่มคนรักวัดกระโดงทอง และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ ได้ร่วมกันรื้อฟื้นประเพณีแห่พระพุทธรูปทางน้ำขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นให้คงอยู่ ซึ่งการจัดงานในครั้งนี้ได้ผสมผสานรูปแบบการแห่ทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเริ่มแห่ออกจากวัดกระโดงทองจนถึงวัดเจ้าเจ็ดในด้วยวิธีการแห่ทางน้ำผ่านเส้นทางเดิมในอดีต และแห่กลับจากวัดเจ้าเจ็ดในมายังวัด

กระโดงทองด้วยวิธีการแห่ทางบกผ่านโรงพยาบาลเสนา ตลาดบ้านแพน และวัดกระโดงทอง ตามลำดับ การปรับเปลี่ยนดังกล่าวจึงทำให้ประเพณีดั้งเดิมในอดีตยังคงได้รับการอนุรักษ์และดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม

รูปที่ 9 ขบวนแห่งานพระพุทธเกษรทางน้ำในอดีต
ที่มา : คุณสมปอง ตรีไพชยนต์ศักดิ์

รูปที่ 10 ขบวนแห่พระพุทธเกษรทางบกในปีพุทธศักราช 2555
ที่มา : ผู้วิจัย

รูปที่ 11 ขบวนแห่การรื้อฟื้นประเพณีแห่พระพุทธเกษรทางน้ำปีพุทธศักราช 2556
ที่มา : ผู้วิจัย

เมื่อนำงานประเพณีและพิธีประชุมชนต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดปีภายในวัดกระโดงทองมา จำแนกตามประเภทที่กำหนดคือ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีทางพระพุทธศาสนา ประเพณีเทศกาล และประเพณีเฉพาะถิ่น ผู้ศึกษาได้ทำการคัดเลือกกลุ่มประเพณีกรณีศึกษา จากแต่ละกลุ่มโดยใช้วิธีการเข้าร่วมสังเกตการณ์และวิเคราะห์ผ่านผังแผนที่วัดเบื้องต้นเพื่อดู ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของประเพณีประชุมชน

ผู้ศึกษาได้ทำการคัดเลือกประเพณีกรณีศึกษา 5 ประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความ แตกต่างในแต่ละช่วงเวลาเพื่อเป็นตัวแทนของประเพณีประชุมชนแต่ละประเภท กล่าวคือ

- 1) การสวดพระอภิธรรมและการฃาปนกิจ เป็นตัวแทนประเพณีเกี่ยวกับชีวิต
- 2) ประเพณีตักบาตรเทโว และประเพณีทอดกฐินเป็นตัวแทนของประเพณีทางพระพุทธศาสนา
- 3) เทศกาลวันตรุษและวันสงกรานต์ เป็นตัวแทนของประเพณีเทศกาล
- 4) งานประเพณีแห่พระพุทธรูษ เป็นตัวแทนของประเพณีเฉพาะถิ่น

เมื่อพิจารณาช่วงเวลาในการจัดงานประเพณีกรณีศึกษาพบว่าเป็นประเพณีในช่วงฤดู น้ำหลาก 3 ประเพณี คือ ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีทอดกฐิน และ ประเพณีแห่พระพุทธรูษ ประเพณีในช่วงฤดูน้ำแล้ง 1 ประเพณี คือ ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีในช่วง ฤดูน้ำและน้ำแล้ง 1 ประเพณีคือ ประเพณีการสวดพระอภิธรรมและการฃาปนกิจ

ตารางที่ 3 แสดงการจำแนกประเพณีประชุมชนภายในวัดกระโตงทองและประเพณีกรณีศึกษา

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต	ประเพณีทางพระพุทธศาสนา	ประเพณีเทศกาล	ประเพณีเฉพาะถิ่น
การบวช	วันมาฆบูชา	เทศกาลปีใหม่	พิธีบำเพ็ญกุศลคล้ายวันมรณภาพของเจ้าอาวาส
การสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจ	วันวิสาขบูชา	เทศกาลวันตรุษและสงกรานต์	งานประเพณีแห่พระพุทธรูป
	วันอาสาฬหบูชา	เทศกาลวันสารท	
	เทศกาลเข้าพรรษา	เทศกาลลอยกระทง	
	วันออกพรรษา		
	ตักบาตรเทโว		
	ประเพณีทอดกฐิน		
	ประเพณีทอดผ้าป่า		

3.2 องค์ประกอบทางด้านกายภาพของวัดกระโตงทอง

ในการพิจารณาองค์ประกอบด้านกายภาพของวัดกระโตงทองนั้น ผู้ศึกษาได้ทำการแบ่งองค์ประกอบทางกายภาพออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มอาคาร กลุ่มเส้นทางสัญจรภายใน กลุ่มเส้นทางสัญจรภายนอก และ กลุ่มพื้นที่โล่งว่าง

3.2.1 กลุ่มอาคาร

สิ่งปลูกสร้างและกลุ่มอาคารในวัดกระโตงทองมีลักษณะทางกายภาพที่หลากหลายแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาจากผังแผนที่วัดในปัจจุบันจะพบว่าวัดกระโตงทองมีการแบ่งแยกอาคารตามลักษณะการใช้ที่ดินได้อย่างชัดเจน 2 ประเภท คือ 1) การใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ทางด้านศาสนกิจและกิจกรรมเกี่ยวเนื่อง และ 2) การใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านการศึกษา ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงได้แบ่งกลุ่มอาคารตามลักษณะการใช้ที่ดินดังกล่าว เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ

รูปที่ 12 แผนที่แสดงการแบ่งกลุ่มอาคารออกเป็น 2 ประเภท

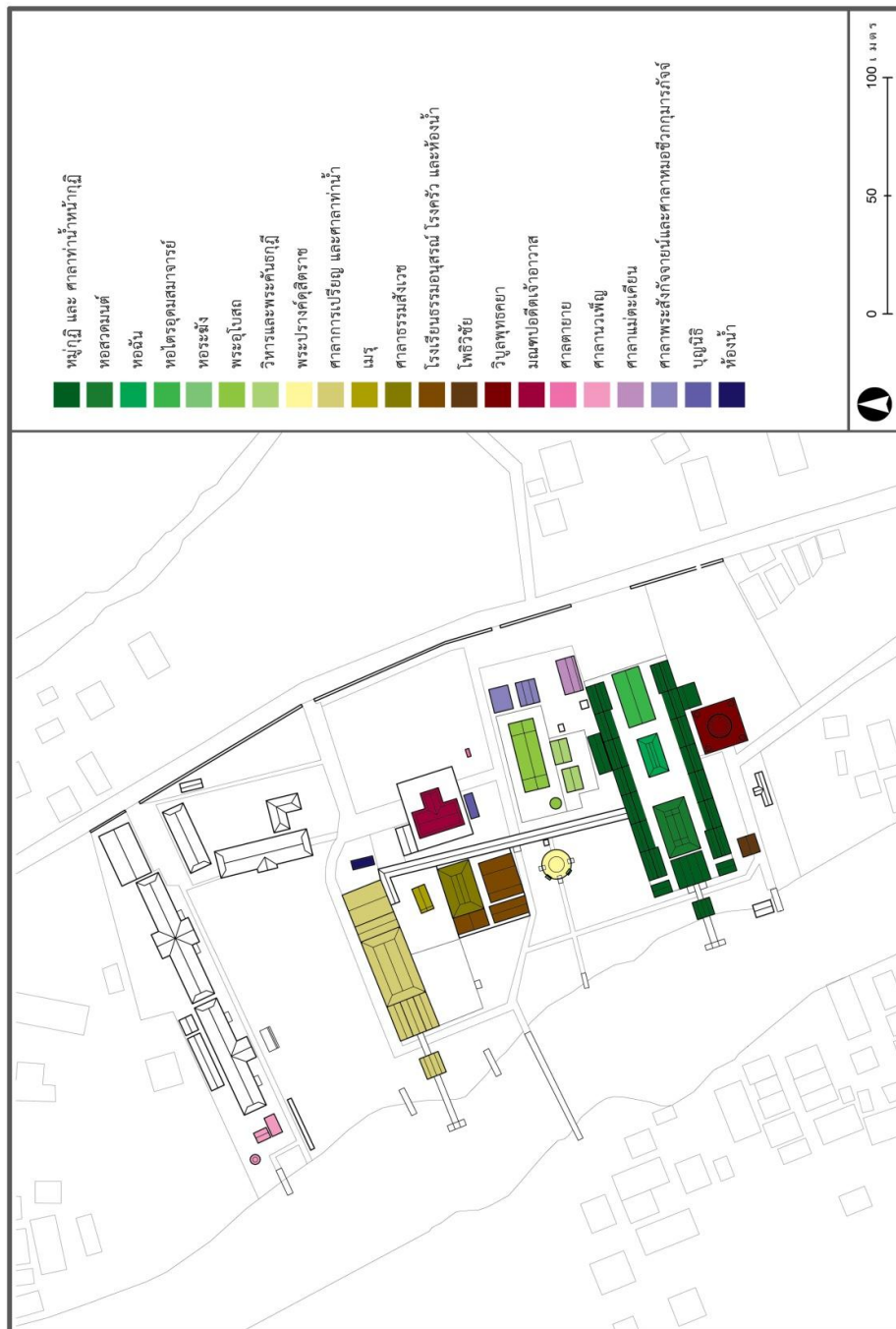
ที่มา : ผู้วิจัย

3.2.1.1 กลุ่มอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจและ กิจกรรมเกี่ยวเนื่อง

กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่ในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจ
และกิจกรรมเกี่ยวเนื่อง เป็นกลุ่มอาคารที่ปรากฏตั้งแรกเริ่มก่อตั้งวัด ส่วน
ใหญ่วางตัวกระจุกกันอยู่ในบริเวณตอนกลางและตอนใต้ของพื้นที่วัด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รูปที่ 13 แผนที่แสดงการแบ่งกลุ่มอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจและ
กิจกรรมเกี่ยวเนื่อง
ที่มา : ผู้วิจัย

3.2.1.1.1 หมู่กุฎิ

หมู่กุฎิเป็นอาคารศาสนสถานกลุ่มแรกที่สร้างขึ้นตั้งแต่เริ่มก่อสร้างวัด และบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในปีพุทธศักราช 2538 โดยมีลักษณะในปัจจุบันเป็นกุฎิแถวหลังคาทรงไทยเรียงต่อกัน 2 แถว มีหอสวดมนต์ หอไตร และ หอฉัน ตั้งอยู่ในแนวแกนกลางของหมู่กุฎิ และมีชานปูนเป็นชานเชื่อมพื้นที่ระหว่างกลุ่มอาคารทั้งหมด หมู่กุฎิวางตัวในแนวตะวันออกและตะวันตกเชื่อมต่อระหว่างถนนธรรมสิทธิเสนาและคลองรางจรเข้า

(ก)

(ข)

รูปที่ 14 ภาพหมู่กุฎิในอดีต (ก) และในปัจจุบัน (ข)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2556

3.2.1.1.2 หอสวดมนต์

หอสวดมนต์ เป็นอาคารไม้ยกพื้นสูง หลังคาทรงไทย ขนาดกว้าง 10 เมตร ยาว 15 เมตร ก่อสร้างในปีพุทธศักราช 2493 ในอดีตหอสวดมนต์มีอยู่ 2 หลัง ตั้งอยู่บริเวณแกนกลางของแนวกุฎิขนานกับหอฉัน แต่ในเวลาต่อมาในปีพุทธศักราช 2534 ทางวัดได้รื้อหอสวดมนต์ในบริเวณทางด้านทิศตะวันออก เพื่อนำพื้นที่ดังกล่าวไปสร้างเป็นหอไตรอุทมสมาจารย์ ส่งผลให้ในปัจจุบันหอสวดมนต์เหลือเพียงหนึ่งหอทางด้านทิศตะวันตก

ในปัจจุบันหอสวดมนต์เป็นสถานที่ที่ใช้ในการทำวัตรเย็นของพระภิกษุสงฆ์ วัดกระโคงทอง

3.2.1.1.3 หอฉัน

หอฉันเป็นเรือนโถงยกสูง สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2493 พร้อมกับหอสวดมนต์ มีขนาดกว้าง 9 เมตร ยาว 15 เมตร ภายในหอฉันจะมี

กลองตั้งอยู่เพื่อใช้ตีบอกสัญญาณให้พระภิกษุและคฤหัสถ์ทราบเมื่อถึงเวลาเพลหรือเวลาทำวัตร หอฉันวัดกระโดงทองจึงมีลักษณะเป็นกับทอกลงไปในตัว ในปัจจุบันหอฉันใช้เป็นสถานที่สำหรับภิกษุภิกษุฉันอาหารพร้อมกัน

3.2.1.1.4 หอไตรอุทมสมาจารย์

หอไตรอุทมสมาจารย์ สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2534 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนยกพื้นสูง 2 ชั้น โดยสร้างขึ้นแทนหอสวดมนต์เดิม เพื่อระลึกถึงพระคุณของพระครูอุทมสมาจาร (นิต เกสโร)

หอไตรอุทมสมาจารย์ใช้เป็นสถานที่ในการเก็บหนังสือธรรมะ และคัมภีร์ต่างๆ อีกทั้งยังใช้เป็นที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ของพระครูวิบูลธรรมศาสน์ และพระครูพิลาศธรรมมานุกูล อดีตเจ้าอาวาสวัดกระโดงทอง

3.2.1.1.5 หอระฆัง

หอระฆัง สร้างขึ้นเพื่อใช้ตีบอกเวลาเมื่อพระสงฆ์ลงโบสถ์หรือทำสังฆกรรม ตั้งอยู่บริเวณกำแพงแก้วรอบพระปรางค์คูสีตราช ในทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกเฉียงใต้ สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2502 พร้อมกำแพงแก้วและซุ้มประตูพระปรางค์คูสีตราช

3.2.1.1.6 พระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดกระโดงทอง เป็นพระอุโบสถก่ออิฐถือปูนทรงพระ มีความกว้างด้านสกัด 8 เมตร ด้านผนังหุ้มกลอง 18 เมตร สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2473 โดยมีพระครูชั้น จันทสุวณฺโณ เป็นประธานในการก่อสร้าง ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปปางรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักกว้าง 268 เซนติเมตร สูง 380 เซนติเมตร เป็นพระประธาน

พระอุโบสถใช้เป็นพื้นที่ประกอบกิจของสงฆ์ภายในวัด เช่น การกรานกฐิน การประกอบพิธีอุปสมบท การทำวัตรเช้า

(ก)

(ข)

(ค)

รูปที่ 15 หอระฆัง (ก)

รูปที่ 16 พระอุโบสถ (ข)

รูปที่ 17 เจดีย์ราย (ค)

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

3.2.1.1.7 วิหารและพระคันธกุฎี

วิหารวัดกระโตงทองเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน สร้างขึ้นในปี พุทธศักราช 2534 โดยสร้างขึ้นเชื่อมกับแนวกำแพงแก้วทางด้านทิศใต้ ปัจจุบันเป็นที่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัดกระโตงทอง

3.2.1.1.8 พระปราสาทดุสิตราช

พระปราสาทดุสิตราช เป็นพระเจดีย์ทรงปราสาท ขนาดกว้าง 9 เมตร สูง 33 เมตร ยกพื้นสูง สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2443 โดยพระอาจารย์บุญมี จันทระศรี ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดกระโตงทอง

ในอดีตพระปราสาทดุสิตราชสร้างขึ้นบนเนินดิน ก่อนที่จะมีการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยการสร้างกำแพงแก้ว และซุ้มประตูพระปราสาทดุสิตราช ในปีพุทธศักราช 2502 ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

รูปที่ 18 พระปรางค์ดุสิตราช
ที่มา: ผู้วิจัย, 2556

3.2.1.1.9 ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญเป็นศาลาเรือนไม้ หลังคาทรงไทย กว้าง 14 เมตร ยาว 22 เมตร รากฐานใช้ไม้ซุงขุดกัน在地ดิน ศาลาการเปรียญสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2464 บริเวณริมคลองรางจรเข้โดยมีศาลาท่าน้ำขนาดใหญ่ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าเชื่อมต่อกับคลองรางจรเข้เข้าสู่ศาลาการเปรียญ สะพานที่ใช้เชื่อมระหว่างศาลาท่าน้ำกับศาลาการเปรียญนั้นสามารถเปิดปิดได้ โดยในเวลาปกติจะยกสะพานดังกล่าวออกเพื่อให้พื้นที่ด้านล่างสามารถคมนาคมสัญจรทางบกได้สะดวก หากแต่เมื่อมีการจัดงานภายในศาลาการเปรียญก็จะยกสะพานดังกล่าวเชื่อมต่อกับท่าน้ำเพื่อให้คนที่เดินทางเข้าถึงศาลาการเปรียญได้โดยตรง

(ก)

(ข)

(ค)

รูปที่ 19 ศาลาท่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญ (ก)

รูปที่ 20 สะพานเชื่อมระหว่างศาลาท่าน้ำกับศาลาการเปรียญ (ข)

รูปที่ 21 ศาลาการเปรียญเวลาไม่มีสะพานเชื่อม (ค)

ที่มา: ผู้วิจัย

ในส่วนของการใช้งาน พื้นที่ด้านบนใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ร่วมกันระหว่างคฤหัสถ์และภิกษุสงฆ์ เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ การถวายเทียนพรรษา การถวายผ้าอาบน้ำฝน การเวียนเทียน ตลอดจนการตั้งสวดพระอภิธรรมศพ ส่วนพื้นที่ด้านล่างในอดีตใช้เป็นพื้นที่ของร้านค้ากาแฟ ร้านอาหาร และโรงทานต่างๆ หากแต่เนื่องด้วยในเวลาต่อมามีดินทับถมกันจำนวนมาก ระดับความสูงของพื้นที่จึงไม่เหมาะสมต่อการใช้งาน ทำให้การใช้งานพื้นที่บริเวณด้านล่างถูกยกเลิกไป

(ก)

(ข)

(ค)

รูปที่ 22 ศาลาการเปรียญ (ก)

รูปที่ 23 การใช้งานศาลาการเปรียญในอดีต (ข)

รูปที่ 24 การใช้งานศาลาการเปรียญในปัจจุบัน (ค)

ที่มา รูปที่ 22 และ 24 : ผู้วิจัย

รูปที่ 23 : คุณยายบรรจง หอมชื่น

ในปัจจุบันศาลาการเปรียญ ค่อนข้างจะชำรุด ทรวดโทรมและความสูงอยู่ในระดับต่ำ ทำให้ปีพุทธศักราช 2549 และ 2554 ที่ผ่านมาศาลาการเปรียญถูกน้ำท่วมและอยู่ในสภาพที่ชำรุด ทรวดโทรม ในปีพุทธศักราช 2557 ทางวัดจึงได้มีแผนที่จะทำการบูรณปฏิสังขรณ์และยกระดับศาลาการเปรียญขึ้นใหม่ โดยปรับระดับขึ้นให้สูงกว่าระดับเดิมอีก 1 เมตร

3.2.1.1.10 เเมรุ

ในอดีตวัดกระโดงทอง มีเพียงเชิงตะกอนเผาศพ ยังไม่มีเมรุเผาศพอย่างถาวรจนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2512 จึงได้มีการก่อสร้างเมรุก่ออิฐถือปูนขึ้นอย่างถาวรบริเวณข้างศาลาการเปรียญ

3.2.1.1.11 ศาลาธรรมสังเวช

ศาลาธรรมสังเวช หรือในบางครั้งเรียกว่า ศาลาคู่เมรุ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2528 บริเวณข้างเมรุ ใช้สำหรับที่เป็นที่ตั้งศพ สวดพระอภิธรรม และใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบางครั้งเมื่อศาลาการเปรียญถูกน้ำท่วมหรือซ่อมแซม

(ก)

(ข)

(ค)

รูปที่ 25 เมรุในอดีต (ก)

รูปที่ 26 เมรุในปัจจุบัน (ข)

รูปที่ 27 ศาลาธรรมสังเวช (ค)

ที่มา รูปที่ 25: คุณยายบรรจง หอมชื่น

รูปที่ 26-27: ผู้วิจัย

3.2.1.1.12 โรงเรียนธรรมอมรอนุสรณ์ โรงครัว และห้องน้ำ

โรงเรียนธรรมอมรอนุสรณ์ เป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงของคุณหญิงอมร สีนุญเรื่อง ยกถวายให้กับวัดกระโตงทองในปีพุทธศักราช 2500 ในอดีตใช้เป็นสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์และอุบาสิกในวันธรรมสวนะ หากแต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้งานโดยมีการต่อเติมเชื่อมกับศาลาธรรมสังเวช เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับตั้งศพบำเพ็ญกุศลและใช้ที่เก็บวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

ในปีพุทธศักราช 2556 ทางวัดได้สร้างโรงครัวและห้องน้ำเพิ่มเติมเชื่อมต่อกับโรงเรียนธรรมอมรอนุสรณ์ และ ศาลาธรรมสังเวช เพื่อรองรับแขกและญาติของผู้ตายที่เดินทางมาบำเพ็ญกุศลที่วัด โรงเรียนธรรมอมรอนุสรณ์ โรงครัว ห้องน้ำ และ ศาลาธรรมสังเวช จึงถูกเชื่อมต่อเป็นพื้นที่เดียวกัน

3.2.1.1.13 โปธิวิชัย

โปธิวิชัยเป็นวิหารริมคลองรางจรเข้ มีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2505 โดยดำริของพระครูวิบูลธรรมศาสน์ เพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปให้ประชาชนในอดีตที่ใช้คลองรางจรเข้ในการเดินสัญจรได้เคารพบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลในการเดินทาง

3.2.1.1.14 วิบูลพุทธคยา

วิบูลพุทธคยาเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2505 พร้อมกับโปธิวิชัย เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานเนื่องในโอกาสที่พระครูวิบูลธรรมศาสน์ ได้ไปจำพรรษาและประดิษฐานศาสนิก ฌ ประเทศอินเดีย เป็นเวลา 2 ปี 4 เดือน โดยวิบูลพุทธคยาสร้างขึ้นเพื่อใช้เก็บอัฐิหรือกระดูกของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

3.2.1.1.15 มณฑปอดีตเจ้าอาวาส

มณฑปอดีตเจ้าอาวาสสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2523 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ทรงจตุรมุข ภายในประดิษฐานรูปปั้นเหมือนจริงของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และอดีตเจ้าอาวาสของวัดกระโตงทอง

3.2.1.1.16 ศาลตายาย

ศาลตายาย เป็นศาลเจ้าที่ยกพื้นสูงหลังคาทรงไทย สร้างขึ้นประมาณปีพุทธศักราช 2512 ภายหลังจากการย้ายพื้นที่ในการเผาศพ

3.2.1.1.17 ศาลานวเพ็ญ

ศาลานวเพ็ญเป็นศาลาไม้ยกพื้นสูง สร้างขึ้นติดคลองรางจรเข้ในบริเวณที่เป็นเชิงตะกอนและสุสานเก่า ก่อสร้างในช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2499-2500 ใช้สำหรับประกอบพิธีบังสุกุลและพิธีทางพระพุทธรูปของตระกูลนวเพ็ญในช่วงวันสงกรานต์ ด้านหน้ามีเจดีย์บรรจุอัฐิของคนในตระกูล ปัจจุบันศาลานวเพ็ญ เจดีย์และสะพานทำน้ำอยู่ในความดูแลของมูลนิธินวเพ็ญและมีสภาพทรุดโทรม เนื่องด้วยน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี

3.2.1.1.18 ศาลาแม่ตะเคียน

ศาลาแม่ตะเคียน เป็นศาลาโถงยกพื้นหลังคาทรงไทย สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2534 โดยสร้างขึ้นจากหอสวดมนต์เดิมที่ถูกรื้อออกเพื่อนำสถานที่ไปสร้างเป็นหอไตรอุทมสมาจารย์

ศาลาแม่ตะเคียนมีจุดประสงค์ในการก่อสร้างเพื่อใช้เป็นสถานที่พักชั่วคราวของพ่อค้าหรือคาราวานสินค้าที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เดินทางมาค้าขายในบริเวณนี้

(ก)

(ข)

(ค)

รูปที่ 28 ศาลาตายาย (ก)

รูปที่ 29 ศาลานวเพ็ญ (ข)

รูปที่ 30 ศาลาแม่ตะเคียน (ค)

ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.1.1.19 ศาลาพระสังกัจจายน์ และ ศาลาหมอชีวกกุมารภัจจ์

ศาลาพระสังกัจจายน์ และศาลาหมอชีวกกุมารภัจจ์ สร้างขึ้นบริเวณหน้าพระอุโบสถ โดยศาลาพระสังกัจจายน์ สร้างขึ้นในช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2540 เพื่อประดิษฐานพระสังกัจจายน์ ก่อนที่จะปฏิสังขรณ์ใหม่เป็นศาลาทรงไทยก่ออิฐถือปูนดังเช่นปัจจุบันในปีพุทธศักราช 2556

ส่วนศาลาหมอชีวกกุมารภัจจ์เป็นพื้นซีเมนต์ยกสูง ปกคลุมด้วยหลังคาสังกะสี สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2556 เพื่อประดิษฐานรูปปั้นหมอชีวกกุมารภัจจ์

3.2.1.1.20 บุญนิธิ

บุญนิธิ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสองชั้น สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2536 โดยพื้นด้านล่างใช้เป็นสถานที่เก็บของ ส่วนพื้นที่ด้านบนใช้สำหรับเก็บสำรองน้ำไว้ใช้

3.2.1.1.21 ห้องน้ำ

ห้องน้ำวัดกระโตงทอง ตั้งอยู่บริเวณหลังศาลาการเปรียญ สร้างสำหรับคฤหัสถ์ที่มาประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาและถืออุโบสถศีล ไม่ปรากฏระยะเวลาการก่อสร้างที่แน่ชัด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงปีพุทธศักราช 2510 – 2517

เนื่องด้วยกลุ่มอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจและกิจกรรมเกี่ยวเนื่องมีอยู่เป็นจำนวนมาก และอาคารแต่ละหลังมีลักษณะทางกายภาพที่หลากหลาย โดยจากการสังเกตจะพบลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนคือ อาคารยกพื้นและไม่ยกพื้น

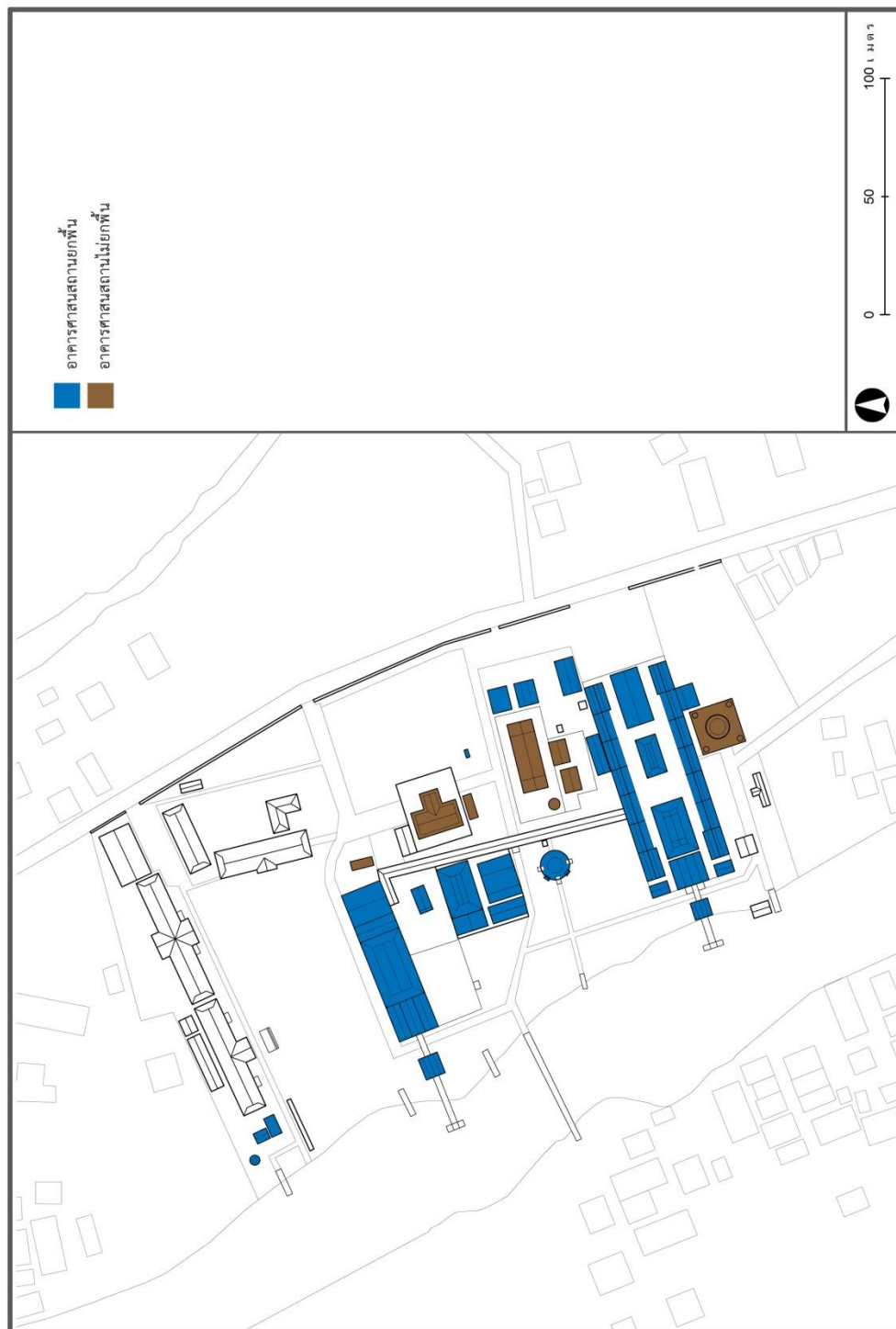
ผู้ศึกษาจึงได้สรุปกลุ่มอาคารดังกล่าวอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ถึงลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของอาคารแต่ละประเภทอย่างชัดเจน โดยใช้การยกพื้นและไม่ยกพื้นเป็นเกณฑ์ในการแบ่งอาคาร

ตารางที่ 4 แสดงกลุ่มอาคารการใช้งานและลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ลำดับ ที่	ชื่อ	เวลาในการ ก่อสร้าง(พ.ศ.)	ลักษณะทาง สถาปัตยกรรม	การใช้งานในปัจจุบัน
1.	กุฎิ	2400	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการจำพรรษา ของสงฆ์
2.	พระปรารค์ ดุสิตราช	2443	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการประดิษฐาน พระพุทธรูป
3.	ศาลาการเปรียญ	2464	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา
4.	พระอุโบสถ	2473	อาคารไม่ยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการทำสังฆ กรรมของสงฆ์ ตักบาตรและ เวียนเทียน
5.	หอสวดมนต์	2493	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการทำวัตรเย็น
6.	หอดฉัน	2493	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นหอกลองและฉันอาหาร เพล
7.	ศาลานวเพ็ญ	2499-2500	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการทำบุญ บำเพ็ญกุศล
8.	โรงเรียนธรรม อมรอนุสรณ์	2500	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการตั้งศพสวด พระอภิธรรม
9.	หอรชัง	2502	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ตบออกเวลาเมื่อ พระสงฆ์ทำสังฆกรรม
10.	โพธิวิชัย	2505	อาคารไม่ยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ให้ประชาชน สักการะ
11.	วิบูลพุทธคยา	2505	อาคารไม่ยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการเก็บอัฐิ
12.	ห้องน้ำ	2510-2517	อาคารไม่ยกพื้น	ใช้เป็นห้องน้ำ
13.	เมรุ	2512	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการกระทำ ฌาปนกิจ
14.	ศาลตายาย	2512	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ให้ประชาชน สักการะ
15.	มณฑปอดีตเจ้า อาวาส	2523	อาคารไม่ยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่สำหรับเก็บรูปปั้น เหมือนจริงของอดีตเจ้าอาวาส

ตารางที่ 4 (ต่อ) แสดงกลุ่มอาคารการใช้งานและลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ลำดับ ที่	ชื่อ	เวลาในการ ก่อสร้าง(พ.ศ.)	ลักษณะทาง สถาปัตยกรรม	การใช้งานในปัจจุบัน
16.	ศาลาธรรมสังเวช	2528	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการตั้งศพสวด พระอภิธรรม
17.	หอไตรอุดม สมาจารย์	2534	อาคารยกพื้น	- ใช้เก็บหนังสือธรรมและคัมภีร์ - ใช้เป็นสถานที่ตั้งบำเพ็ญกุศล ของอดีตเจ้าอาวาส
18.	ศาลาแม่ตะเคียน	2534	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนชั่วคราว ของพ่อค้า
19.	วิหารและพระ คันธกุฎี	2534	อาคารไม่ยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ในการจำพรรษา ของสงฆ์
20.	บุญนิธิ	2536	อาคารไม่ยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่เก็บของ
21.	ศาลาพระ สังกัจจายน์	2540	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ให้ประชาชน สักการะ
22.	โรงครัวและห้องน้ำ	2556	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นห้องน้ำและโรงครัว
23.	ศาลาหมอ ชีวกกุมารภัจจ์	2556	อาคารยกพื้น	ใช้เป็นสถานที่ให้ประชาชน สักการะ

รูปที่ 31 แผนผังแสดงอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ด้านศาสนกิจและกิจกรรมเกี่ยวเนื่อง
ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.1.2 กลุ่มอาคารภายในเขตการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา

ภายในวัดกระโตงมีสถานศึกษาทั้งหมด 3 แห่งคือ โรงเรียนวัดกระโตงทอง (พิบูลประสิทธิ์) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลบ้านโพธิ์ (กศน. บ้านโพธิ์) และ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดกระโตงทอง

3.2.1.2.1 โรงเรียนวัดกระโตงทอง (พิบูลประสิทธิ์)

โรงเรียนวัดกระโตงทอง (พิบูลประสิทธิ์) เป็นโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6

อาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนวัดกระโตงทองสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2499 บนพื้นที่ป่าช้าของวัดกระโตงทอง ในปัจจุบันมีอาคารเรียนทั้งหมด 3 หลัง อาคารหอประชุม 1 หลัง และ โรงอาหาร 1 หลัง อาคารทั้งหมด เป็นอาคารยกพื้นสูง ยกเว้นหอประชุม

3.2.1.2.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดกระโตงทอง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดกระโตงทอง เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ที่สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2550 เพื่อดูแลและพัฒนาเด็กในระดับเตรียมอนุบาลในพื้นที่ละแวกวัดกระโตงทองให้มีพัฒนาการที่ถูกต้อง โดยทำการเรียนการสอนในอาคารปูนชั้นเดียว 1 หลัง

3.2.1.2.3 ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลบ้านโพธิ์

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลบ้านโพธิ์ (กศน. บ้านโพธิ์) ประกอบด้วยอาคารเรียนยกพื้นสูง 1 หลัง สร้างขึ้นแทนเรือนซิวินทามระ ที่เสื่อมโทรมลงเนื่องจากปัญหาน้ำท่วม

รูปที่ 32 แผนผังแสดงตำแหน่งกลุ่มอาคารสถานศึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย

3.2.2 เส้นทางสัญจรภายนอกวัด

เส้นทางสัญจรภายนอกที่เชื่อมต่อกับวัดกระโดงทองกับชุมชนภายนอกแบ่งเป็น 2 เส้นทาง คือ ทางน้ำและทางบก

3.2.2.1 เส้นทางสัญจรทางน้ำ

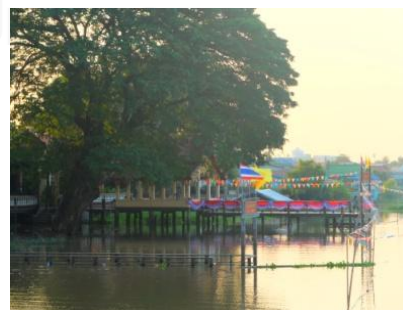
วัดกระโดงทองมีลำน้ำสำคัญที่ไหลผ่าน 1 สาย คือ คลองรางจรเข้ หรือ แม่น้ำบ้านปลายนา ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาขนาดใหญ่ของแม่น้ำน้อย มีความยาวประมาณ 8 กิโลเมตร โดยในส่วนของลำน้ำที่ไหลผ่านวัดกระโดงทองทางทิศตะวันตกนั้นมีความยาวประมาณ 250 เมตร ในอดีตคลองรางจรเข้เคยเป็นแม่น้ำน้อยและใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งไม้ที่สำคัญมาก่อน ต่อมาเกิดตะกอนดินทับถมจนแม่น้ำตื้นเขินและมีขนาดเล็กลงจนกลายเป็นลำคลองดังเช่นในปัจจุบัน

ในปัจจุบันคลองรางจรเข้ใช้ในการสัญจรกันภายในชุมชนและใช้เป็นสถานที่ในการหาเลี้ยงชีพทั้งทำประมง เลี้ยงสัตว์น้ำ ตลอดจนเพาะปลูกพืชใช้น้ำนานาชนิด อาทิ เช่น ใบบเตย ผักกระเฉดน้ำ บัว เป็นต้น

วัดกระโดงทองมีท่าเรือเพื่อรองรับการสัญจรของชาวบ้านโดยรอบทั้งหมดทั้งหมด 7 ท่า แบ่งเป็นท่าใหญ่ที่มีศาลาท่าน้ำ 2 ท่าคือ ท่าศาลาการเปรียญและท่าหน้าหมู่กุฏิ ส่วนท่าอื่นๆ อีก 5 ท่าเป็นท่าขนาดเล็กไม่มีศาลาท่าน้ำและอยู่ในระดับเดียวกับตลิ่ง กล่าวคือ 1) ท่าศาลานวเพ็ญ 2) ท่าโรงเรียนวัดกระโดงทอง (พิบูลประสิทธิ์) 3) ท่าประกอบศาลาการเปรียญ 4) ท่าพระปรารงค์ดุสิตราช และ 5) ท่าข้างโรงเรือ โดยในปัจจุบันท่าข้างโรงเรือและท่าศาลานวเพ็ญอยู่ในสภาพทรุดโทรมไม่เหมาะแก่การใช้งาน

(ก)

(ข)

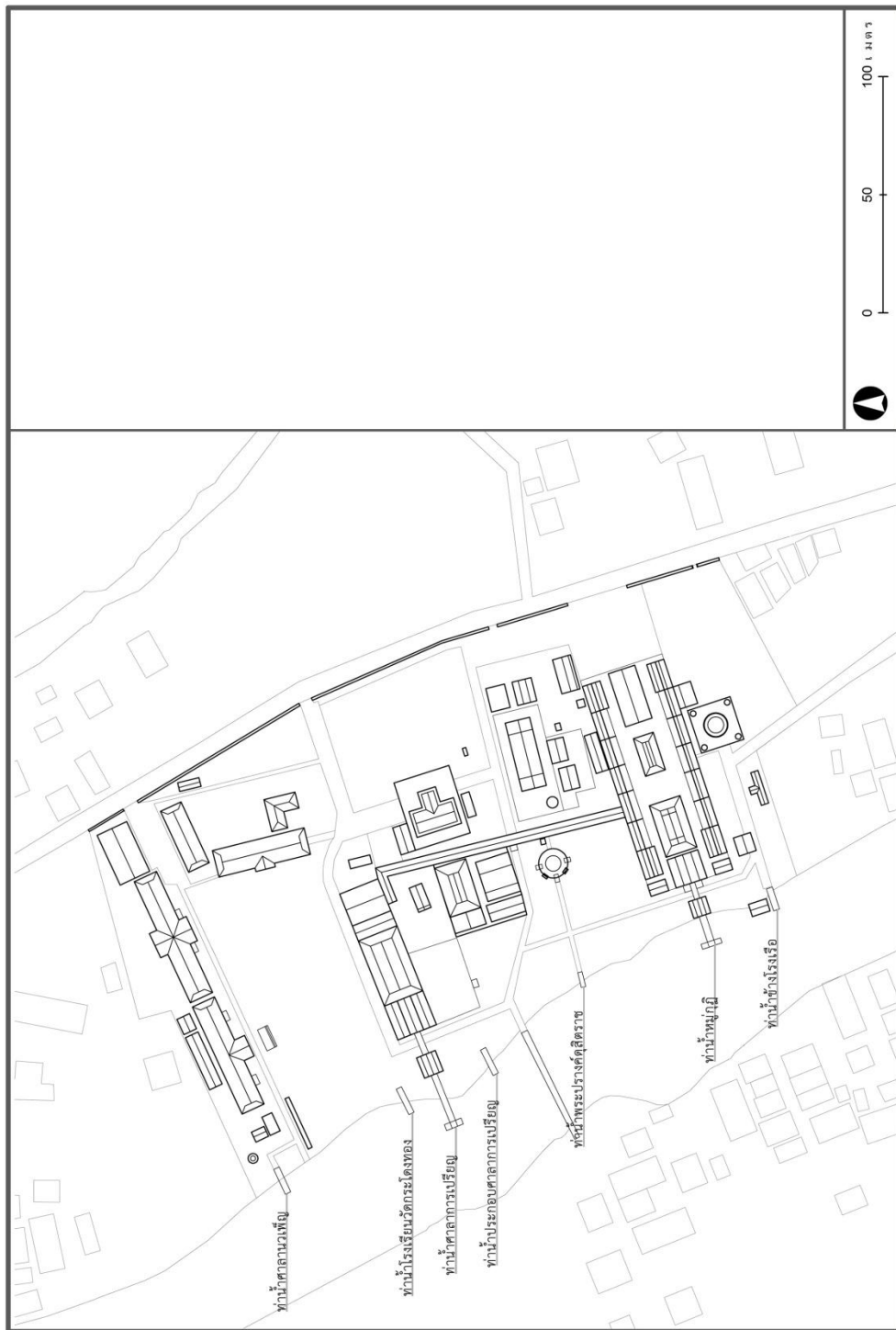
รูปที่ 33 ท่าหน้าโรงเรียนวัดกระโดงทองและท่าหน้าศาลาการเปรียญ (ก)

รูปที่ 34 ท่าหน้าพระปรารงค์ดุสิตราชและท่าหน้าหมู่กุฏิ (ข)

ที่มา : ผู้วิจัย

รูปที่ 35 แผนผังแสดงเส้นทางสัญจรภายนอกวัด
ที่มา : ผู้วิจัย

รูปที่ 36 แผนผังแสดงตำแหน่งทำน้ำ
ที่มา : ผู้วิจัย

3.2.2.2 เส้นทางสัญจรทางบก

วัดกระโดงทอง มีเส้นทางการสัญจรทางบกที่เชื่อมต่อกับชุมชนรอบข้าง 3 เส้นทางคือ 1) สะพานปูนข้ามคลองรางจรเข้บริเวณหน้าวัดกระโดงทองที่เชื่อมวัดกระโดงทองเข้ากับชุมชนตำบลรางจรเข้ 2) ถนนธรรมสิทธิเสนา 3) ถนนด้านทิศใต้

3.2.2.2.1 สะพานปูนข้ามคลองรางจรเข้บริเวณหน้าวัดกระโดงทอง

สะพานข้ามคลองรางจรเข้สร้างขึ้นครั้งแรกในปีพุทธศักราช 2500 โดยสร้างพาดผ่านคลองรางจรเข้บริเวณหน้าวัดกระโดงทอง เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ระหว่างตำบลรางจรเข้และตำบลบ้านโพธิ์ให้เดินทางถึงกันได้สะดวก โดยในครั้งแรกสร้างเป็นสะพานไม้ที่สามารถเปิดปิดได้ ความยาวประมาณ 72 เมตร จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2551 สะพานดังกล่าวชำรุดทรุดโทรม จึงได้สร้างสะพานขึ้นใหม่โดยเปลี่ยนวัสดุเป็นปูนและปรับระดับความสูงให้ต่ำลงอย่างเช่นในปัจจุบัน

(ก)

(ข)

รูปที่ 37 สะพานข้ามคลองรางจรเข้เวลาปกติ (ก)

รูปที่ 38 สะพานข้ามคลองรางจรเข้เวลาน้ำท่วม (ข)

ที่มา : ผู้วิจัย

3.2.2.2.2 ถนนธรรมสิทธิเสนา

ถนนธรรมสิทธิเสนาเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาด 2 ช่องทางจราจร กว้างประมาณ 6 เมตร ยาวประมาณ 1.6 กิโลเมตร เริ่มก่อสร้างประมาณปีพุทธศักราช 2510 เพื่อเชื่อมระหว่างสะพานเสนาบตีและถนนริมคลองชลประทานโครงการส่งน้ำผักไห่-เจ้าเจ็ดเข้าด้วยกัน ซึ่งส่งผลให้ในบางครั้งถนนสายนี้ถูกเรียกรวมเป็นถนนเสนา-ผักไห่ด้วย

รูปที่ 39 ถนนธรรมสิทธิ์เสนาบริเวณหน้าวัดกระโดงทอง
ที่มา: ผู้วิจัย

ถนนธรรมสิทธิ์เสนาตัดผ่านวัดกระโดงทองทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่ป่าไผ่และทุ่งนาของชาวบ้าน โดยช่วงที่ถนนตัดผ่านหน้าวัดคิดเป็นระยะทางประมาณ 280 เมตร โดยตลอดระยะทางที่ถนนตัดผ่าน มีประตูทางเข้าวัดทั้งหมด 5 ประตู โดยเป็นประตูที่มีซุ้มประตู 3 ประตู ได้แก่ ประตูศาลาการเปรียญ ประตูพระอุโบสถ และประตูกุฏิ ส่วนประตูที่ไม่มีซุ้มประตูมี 2 ประตู ได้แก่ ประตูทางเข้าป่าช้า และประตูโรงเรียนวัดกระโดงทอง

(ก)

(ข)

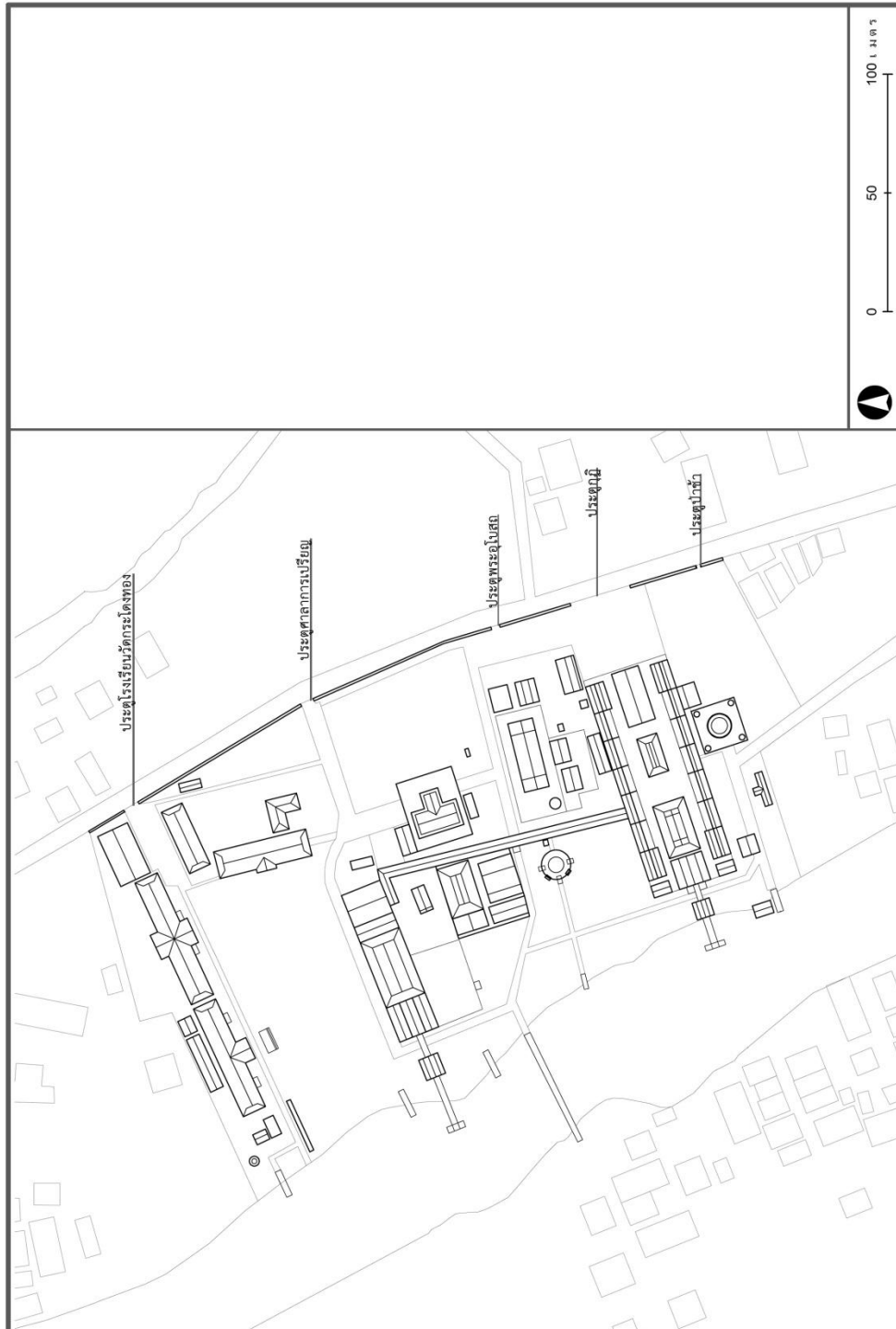
(ค)

รูปที่ 40 ซุ้มประตูวัดบริเวณหน้ากุฏิ (ก)

รูปที่ 41 ซุ้มประตูวัดหน้าพระอุโบสถ (ข)

รูปที่ 42 ซุ้มประตูวัดหน้าศาลาการเปรียญ (ค)

ที่มา: ผู้วิจัย

รูปที่ 43 แผนผังตำแหน่งประตูทางเข้าวัดฝิ่งถนนธรรมสิทธิ์เสนา
ที่มา : ผู้วิจัย

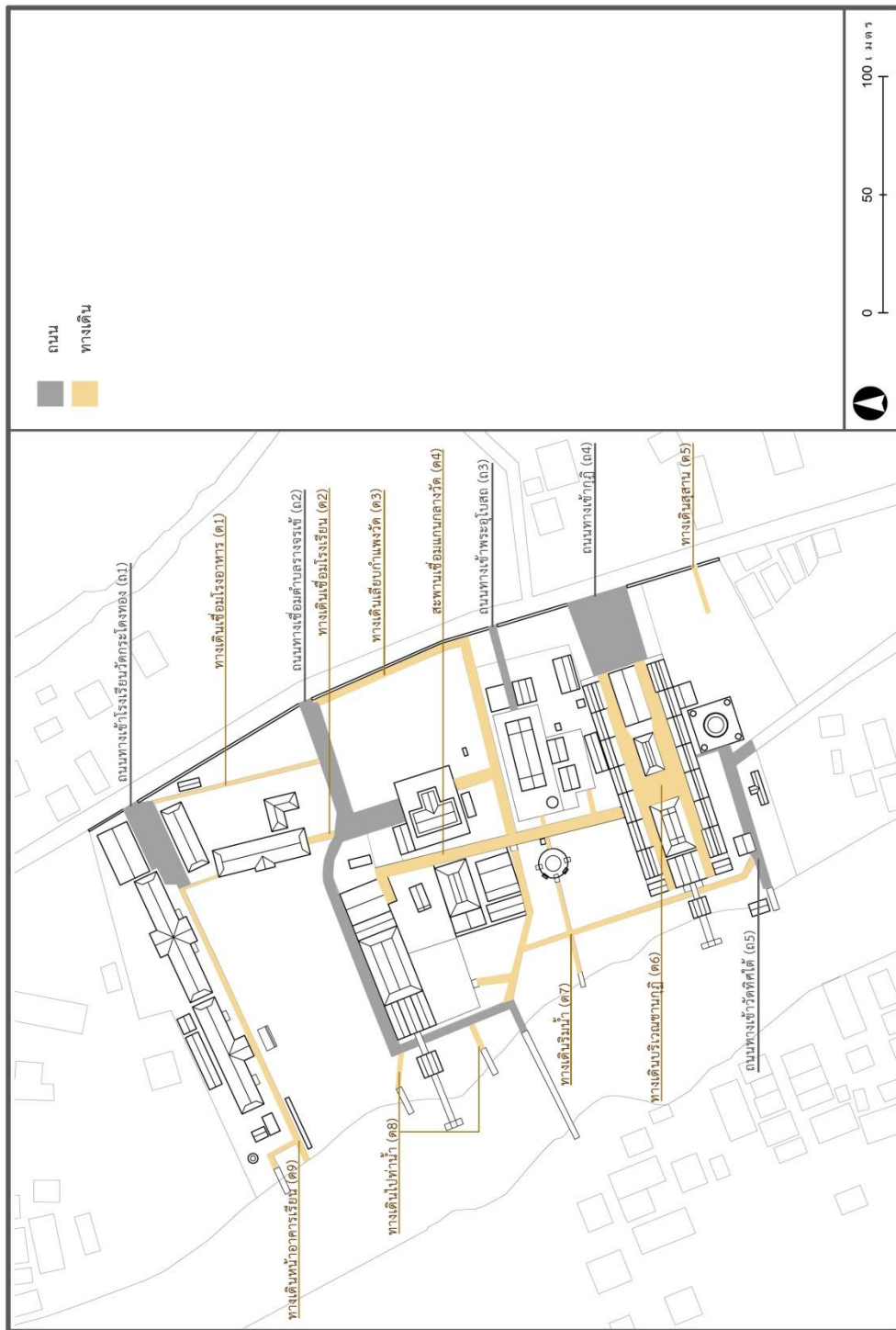
3.2.2.2.3 ถนนทางด้านทิศใต้

ถนนด้านทิศใต้ของวัดเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเชื่อมต่อกับชุมชนหมู่ 6 บ้านปลายนาใต้ ในอดีตเป็นทางเดินดินด้านหลังชุมชนก่อนจะพัฒนาให้เป็นถนนคอนกรีตในเวลาต่อมา โดยทางเข้าในด้านทิศใต้ไม่ปรากฏการสร้างซุ้มประตูเหมือนกับทางเข้าที่ติดกับถนนธรรมสิทธิ์เสนา

ในปีพุทธศักราช 2520 เมื่อครั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมายังวัดกระโตงทอง พระองค์ก็ได้เสด็จเข้าวัดโดยใช้ถนนเส้นทางนี้

3.2.3 เส้นทางสัญจรภายในวัด

เส้นทางสัญจรภายในวัดสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ถนนและทางเดิน ซึ่งในที่นี้ถนนหมายถึงเส้นทางสัญจรที่รถยนต์สามารถสัญจรผ่านได้ ส่วนทางเดินหมายถึงเส้นทางสัญจรที่รถผ่านไม่ได้ โดยทั้งถนนหรือทางเดินนั้นอาจจะเป็นแวนดินหรือพื้นซีเมนต์ก็ได้

รูปที่ 44 แผนผังเส้นทางสัญจรภายในวัด
ที่มา : ผู้วิจัย

3.2.3.1 ถนน

ถนนภายในวัดกระโตงทองส่วนใหญ่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับประตูวัดเพื่อใช้เชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอก โดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ประกอบไปด้วย

1) ถนนทางเข้าโรงเรียนวัดกระโตงทอง (ถ1) เป็นเส้นทางในการเดินทางเข้าสู่โรงเรียน

2) ถนนเชื่อมตำบลรางจรเข้ (ถ2) เป็นถนนสายยาวที่มีการใช้งานในชีวิตประจำวันนอกเหนือจากการใช้ภายในวัด กล่าวคือเป็นถนนที่เชื่อมพื้นที่ของชุมชนรางจรเข้และชุมชนบ้านโพธิ์ โดยเริ่มตั้งแต่ชุมชนประตูลาศาลาการเปรียญเลียบบศาลาการเปรียญไปเชื่อมกับสะพานหน้าวัดเพื่อข้ามคลองรางจรเข้

3) ถนนทางเข้าพระอุโบสถ (ถ3) เป็นถนนเชื่อมประตูพระอุโบสถเข้ากับพระอุโบสถโดยตรง ถนนนี้มีลักษณะเล็กกว่าถนนอื่นๆ

4) ถนนทางเข้ากุฏิ (ถ4) เป็นถนนที่เชื่อมประตูกุฏิเข้ากับกุฏิ มีขนาดใหญ่และเชื่อมต่อกับพื้นที่โล่งว่างภายในวัดที่ใช้เป็นสถานที่จอดรถ

5) ถนนทางเข้าวัดทางด้านทิศใต้ (ถ5) ที่เชื่อมกับประตูทางเข้าวัดในทางทิศใต้เป็นถนนที่เชื่อมชุมชนทางด้านทิศใต้ของวัดเข้าสู่หมู่กุฏิ วิบูลย์พุทธคยา และ กศน.บ้านโพธิ์

(ก)

(ข)

รูปที่ 45 ถนนเชื่อมตำบลรางจรเข้บริเวณด้านหน้าศาลาการเปรียญ (ก)

รูปที่ 46 ทางเดินริมน้ำบริเวณหน้าพระปราสาทดุสิตราช (ข)

ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.3.2 ทางเดิน

ทางเดินภายในวัดส่วนใหญ่เป็นเส้นทางในการเข้าถึงอาคารต่างๆ มีทั้งที่เป็นแนวดินธรรมดาและทางเดินปูน ทางเดินส่วนใหญ่เป็นทางเดินในแนวระดับ พื้นดินทั้งระดับดินริมตลิ่งและริมถนน โดยทางเดินที่สำคัญภายในวัดได้แก่ สะพานทางเดินเชื่อมหลังคาทรงไทยซึ่งเป็นทางเดินที่มีหลังทรงไทยคลุมเพื่อเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิ และศาลาการเปรียญ

สะพานทางเดินเชื่อมหลังคาทรงไทยสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2498 โดยเจ้าแก้วไช และแม่กิมหลัน แซ่ฮ่วย เพื่อให้ภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์เดินทางภายในวัดได้สะดวกมากขึ้น ทั้งในเวลาปกติและเวลาน้ำท่วม ซึ่งในอดีตสะพานทางเดินดังกล่าวมีลักษณะเป็นสะพานไม้ก่อนที่จะมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่เป็นสะพานปูนหลังคาทรงไทยดังเช่นในปัจจุบัน

(ก)

(ข)

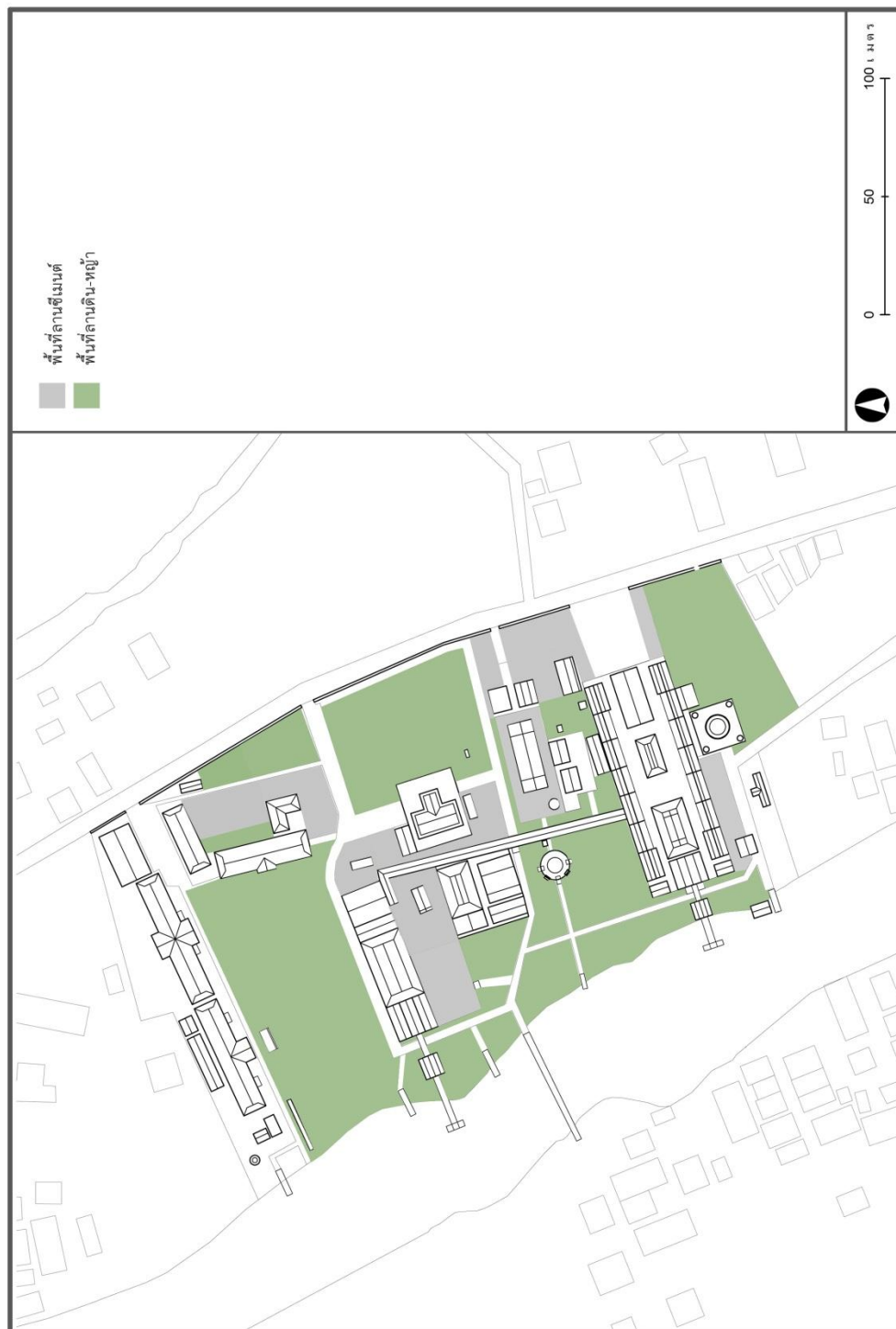
รูปที่ 47 สะพานเชื่อมหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญเวลาปกติ (ก) และเวลาน้ำหลาก (ข)
ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.4 พื้นที่โล่งว่าง

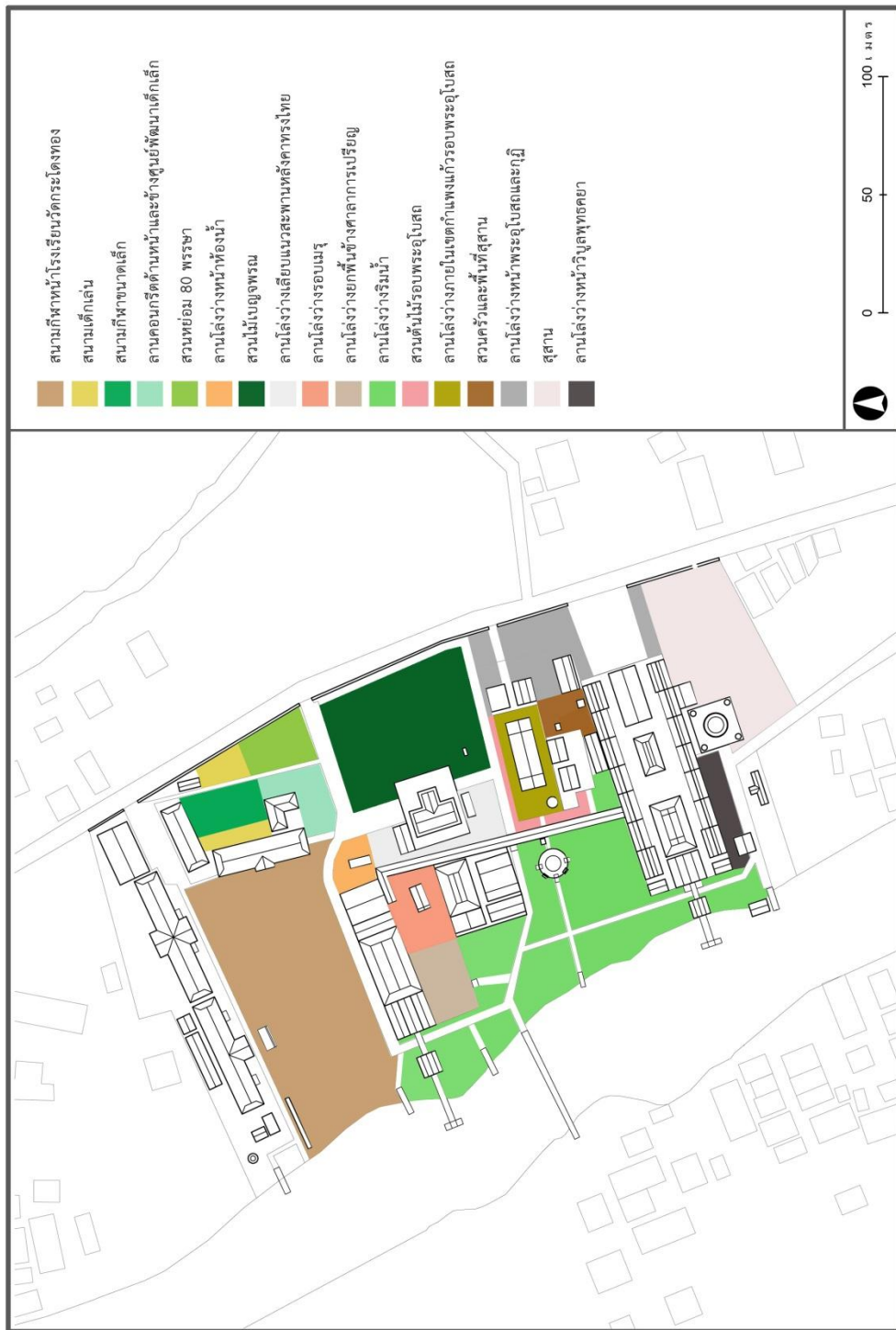
พื้นที่โล่งว่างภายในวัดกระโตงทองมีทั้งพื้นที่โล่งว่างที่เป็นพื้นลานซีเมนต์และพื้นที่เป็นลานดิน-หญ้า โดยพื้นที่ลานซีเมนต์ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อกับแนวถนน เช่น ลานโล่งว่างหน้าพระอุโบสถและกุฏิ ลานโล่งว่างหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น ส่วนพื้นที่ลานดิน-หญ้านั้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่บริเวณริมน้ำ พื้นที่สุสาน พื้นที่สนามของโรงเรียน เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รูปที่ 48 แผนผังแสดงพื้นที่โล่งว่างจำแนกตามลักษณะพื้นผิว
 ที่มา : ผู้วิจัย

รูปที่ 49 แผนผังแสดงพื้นที่โล่งว่างภายในวัดกระโตงทอง
 ที่มา : ผู้วิจัย

จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันวัดกระโดงทองมีพื้นที่โล่งว่างที่สำคัญทั้งหมด 16 แห่ง ดังต่อไปนี้

3.2.4.1 สนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโดงทอง

สนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโดงทองเป็นลานโล่งดินที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ภายในวัดกระโดงทอง ตั้งอยู่บริเวณหน้าอาคารเรียนโรงเรียนวัดกระโดงทอง ติดริมคลองรางจรเข้ พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ราบต่ำกว่าบริเวณอื่นๆ ภายในวัดตั้งแต่ในอดีต โดยมีการปรับถมพื้นที่หลายครั้ง หากแต่ก็ยังประสบกับภาวะน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี

สนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโดงทองมีลักษณะเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ มากมาย ทั้งการใช้งานที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมอื่นๆ กล่าวคือ ในส่วนของกิจกรรมพุทธศาสนา พื้นที่บริเวณนี้ใช้ในการจัดตั้งเมรุในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าอาวาสองค์ก่อน และใช้เป็นสถานที่ในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ เช่น ใช้ในการจัดงานวัด งานเลี้ยงฉลองพระใหม่ ใช้เป็นสถานที่จอดรถเมื่อพุทธศาสนิกชนเดินทางมาทำบุญ เป็นต้น

นอกจากนั้นเวลาปกติพื้นที่บริเวณนี้ยังใช้ในการประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนและกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ของชาวบ้านอีกด้วย เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมกีฬา การออกกำลังกายต่างๆ โดยในปีพุทธศักราช 2551 ในช่วงที่พื้นที่ประสบกับภาวะอุทกภัยนั้นพื้นที่บริเวณนี้ได้ใช้ในการจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาทางน้ำอีกด้วย

รูปที่ 50 สนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโดงทอง

ที่มา : ผู้วิจัย

(ก)

(ข)

รูปที่ 51 การใช้งานสนามกีฬาหน้าโรงเรียนวัดกระโตงทอง
ที่มา : ผู้วิจัย

3.2.4.2 สนามเด็กเล่น

สนามเด็กเล่นภายในวัดกระโตงทอง 2 แห่ง เป็นสนามเด็กเล่นที่มีพื้นผิวเป็นสนามหญ้าโดยตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าและด้านข้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดกระโตงทอง

3.2.4.3 สนามกีฬาขนาดเล็ก

สนามกีฬาขนาดเล็ก เป็นสนามปูนตั้งอยู่ภายในโรงเรียนวัดกระโตงทองใช้สำหรับเล่นตระกร้อ ฟุตบอล หรือกีฬาชนิดอื่นๆ ในช่วงเวลาน้ำท่วมพื้นที่บริเวณนี้จะต่ำกว่าบริเวณรอบข้างจึงต้องประสบกับภาวะอุทกภัย

3.2.4.4 ลานคอนกรีตด้านหน้าและด้านข้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ลานคอนกรีตด้านหน้าและด้านข้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็น ลานคอนกรีตที่สร้างขึ้นบริเวณรอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ใช้สำหรับเป็นพื้นที่สำหรับจอดจักรยานหรือทำกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดกระโตงทองและวัดกระโตงทอง

(ก)

(ข)

รูปที่ 52 สนามเด็กเล่นบริเวณหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดกระโคงทอง (ก)

รูปที่ 53 สนามกีฬาขนาดเล็ก (ข)

ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.4.5 สวน 80 พรรษา

สวน 80 พรรษาเป็นพื้นที่สีเขียว บริเวณริมซุ้มประตูศาลาการเปรียญหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดกระโคงทอง สร้างขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ ในปีพุทธศักราช 2550 เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าหัวมีพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่โล่งว่างที่ใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจและกิจกรรมอื่นๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล

3.2.4.6 สวนไม้เบญจพรรณ

สวนไม้เบญจพรรณเป็นพื้นที่สีเขียว มีความร่มรื่นไปด้วยพรรณไม้ต่างๆ โดยในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นเชิงตะกอนและป่าช้ามาก่อนที่จะย้ายไปสร้างเมรุและป่าช้าในตำแหน่งปัจจุบัน

3.2.4.7 ลานโล่งว่างหน้าห้องน้ำ

ลานโล่งว่างหน้าห้องน้ำเป็นลานโล่งพื้นซีเมนต์ต่างระดับที่ไม่ค่อยมีการใช้งาน บริเวณด้านข้างมีร้านก๋วยเตี๋ยวขนาดเล็กซึ่งในอดีตเคยขายบริเวณใต้ศาลาการเปรียญย้ายขึ้นมาตั้งอยู่

3.2.4.8 ลานโล่งว่างเลียบบนสะพานหลังคาทรงไทย

ลานโล่งว่างเลียบบนสะพานหลังคาทรงไทยเป็นลานโล่งว่างพื้นซีเมนต์ที่อยู่ในบริเวณแนวเชื่อมต่อกับเส้นทางสัญจรที่สำคัญ โดยพื้นที่ในบริเวณนี้ใช้เป็นพื้นที่ใน

การจอดรถจักรยานยนต์ รถยนต์ของพุทธศาสนิกชนที่เดินทางมายังวัด และเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ที่จัดบริเวณสะพานเชื่อมหลังคาทรงไทย

ในปัจจุบันพื้นที่ลานโล่งว่างเรียบแนวสะพานหลังคาทรงไทย บริเวณที่ติดกับพระอุโบสถใช้เป็นสถานที่ในการจัดงานประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายของวัดกระโดงทอง

3.2.4.9 ลานโล่งว่างรอบเมรุ

ลานโล่งว่างรอบเมรุเป็นลานพื้นคอนกรีต บริเวณรอบเมรุเชื่อมต่อกับศาลาการเปรียญและศาลาธรรมสังเวช เป็นลานโล่งว่างที่มีการใช้งานบ่อยมากกว่าลานโล่งบริเวณอื่นๆ เนื่องด้วยตั้งอยู่ใกล้กับศาลาการเปรียญซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยใช้รองรับผู้คนจำนวนมากเมื่อถึงวันสำคัญ กล่าวคือ พื้นที่บริเวณนี้จะใช้เป็นพื้นที่สำหรับจอดรถจักรยานยนต์และค้าขายสินค้าต่างๆ สำหรับทำบุญตักบาตร และใช้เป็นสถานที่ในการจัดตั้งโรงทานเมื่อมีการจัดงานบุญหรืองานเทศกาลต่างๆ

(ก)

(ข)

รูปที่ 54 พื้นที่โล่งว่างรอบเมรุ (ก) และการใช้งานโดยรอบ (ข)

ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.4.10 ลานโล่งว่างยกพื้นข้างศาลาการเปรียญ

ลานโล่งว่างยกพื้นข้างศาลาการเปรียญ ในอดีตเป็นลานดินริมน้ำทั่วไป จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2552 วัดกระโดงทองได้ทำการปรับพื้นที่โดยการยกเป็นพื้นซีเมนต์ยกพื้นสูง เพื่อใช้พื้นที่ดังกล่าวในการรองรับการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องใช้พื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลาน้ำท่วม เช่น พื้นที่โรงทาน ศูนย์อพยพ และรับบริจาค เป็นต้น

(ก)

(ข)

รูปที่ 55 ลานโล่งว่างยกพื้นข้างศาลาการเปรียญ (ก) และ การใช้งาน(ข)
ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.4.11 ลานโล่งว่างริมน้ำ

พื้นที่ลานโล่งว่างริมน้ำ หมายถึงพื้นที่ริมน้ำที่น้ำท่วมถึงในเวลาที่น่าท่วม พื้นที่บริเวณนี้เป็นลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของวัดกระโตงทอง มีลักษณะเป็นพื้นดินที่มีหญ้าขึ้นปกคลุม ในปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้จะอยู่ในระดับต่ำกว่าที่โล่งว่างอื่นๆ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีการใช้งานเนื่องจากการสัญจรทางน้ำที่มีปริมาณที่ลดลง ส่งผลให้พื้นที่บริเวณนี้ได้รับการดูแลใส่ใจใสน้อยกว่าพื้นที่อื่นๆ เนื่องด้วยไม่มีการใช้งาน และเป็นพื้นที่ที่น้ำท่วมถึงเป็นประจำ เมื่อใกล้ระยะเวลาที่น่าท่วม พื้นที่บริเวณนี้จึงถูกปล่อยให้รกร้าง รอนจนกระทั่งน้ำลดและพื้นดินแห้งจึงมีการทำความสะอาดและดูแลรักษาอีกครั้ง

(ก)

(ข)

รูปที่ 56 ลานโล่งริมน้ำช่วงก่อนน้ำท่วม (ก) และขณะน้ำท่วม (ข)
ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.4.12 สวนต้นไม้รอบพระอุโบสถ

สวนต้นไม้รอบพระอุโบสถเป็นพื้นที่สีเขียวที่วัดใช้ในการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อสร้างความร่มรื่นและทัศนียภาพที่น่านองให้แก่วัด โดยในบริเวณนี้ทางวัดได้มีการจัดม้านั่งไว้ให้พุทธศาสนิกชนที่เดินทางมายังวัดได้นั่งพักผ่อน

3.2.4.13 ลานโล่งว่างภายในเขตกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ

ลานโล่งว่างภายในเขตกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ เป็นลานคอนกรีตใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น การแห่ناق การตักบาตรดอกไม้ และการเวียนเทียน

(ก)

(ข)

รูปที่ 57 สวนต้นไม้รอบพระอุโบสถ (ก)

รูปที่ 58 ลานโล่งว่างภายในเขตกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ (ข)

ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.4.14 สวนครัวและพื้นที่สุสาน

สวนครัวและพื้นที่สุสาน เป็นลานดินโล่งระหว่างหมู่กุฏิกับพระอุโบสถ ใช้เป็นสถานที่ในการเก็บอัฐิ และเป็นพื้นที่สำหรับปลูกพืชผักสวนครัวต่างๆ

3.2.4.15 ลานโล่งว่างหน้าพระอุโบสถและกุฏิ

ลานโล่งว่างหน้าพระอุโบสถและกุฏิ เป็นลานคอนกรีตขนาดใหญ่สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2551 การใช้งานส่วนใหญ่ใช้เป็นพื้นที่จอดรถและใช้เป็นสำหรับนั่งพักผ่อน

(ก)

(ข)

(ค)

รูปที่ 59 ลานโล่งกว้างหน้าพระอุโบสถ (ก)

รูปที่ 60 ลานโล่งกว้างหน้ากุฏิ (ข)

รูปที่ 61 สวนครัวและพื้นที่สุสาน (ค)

ที่มา: ผู้วิจัย

3.2.4.16 ลานโล่งกว้างหน้าวิบูลพุทธคยา

ลานโล่งกว้างหน้าวิบูลพุทธคยาเป็นลานคอนกรีตขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณริมคลองรางจรเข้ด้านหน้าวิบูลพุทธคยา โดยเป็นลานโล่งกว้างคอนกรีตเพียงลานเดียวภายในวัดกระโตงที่ตั้งอยู่ริมน้ำ

3.3 ประวัติการก่อสร้างและการใช้พื้นที่ของวัดกระโตงทอง

การศึกษาประวัติการก่อสร้างและการใช้พื้นที่ของวัดกระโตงทองนั้น ทำการศึกษาจากเอกสารของวัดกระโตงทอง แต่เนื่องด้วยวัดกระโตงทองเป็นวัดราษฎร์จึงไม่ได้มีการจดบันทึกการก่อสร้างเป็นลายลักษณ์อักษรมากนัก ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ การสำรวจอาคารภาคสนาม การตีความและแปลความหมายภาพถ่ายทางอากาศ ปีพุทธศักราช 2495, 2510, 2517 และ 2535 และภาพถ่ายจากดาวเทียม ปีพุทธศักราช 2545, 2549, 2553 และ 2556 โดยจากการศึกษาสามารถสรุปประวัติการก่อสร้างและการใช้พื้นที่ที่สำคัญภายในวัดกระโตงทองได้ดังนี้

ปีพุทธศักราช 2400 สันนิษฐานว่ามีการสร้างวัดกระโตงทองขึ้น โดยพ่อค้าชาวจีนเนื่องจากไม่มีการบันทึกประวัติการก่อสร้างทำให้ข้อมูลการก่อสร้างอาคารและใช้พื้นที่ในช่วงนี้น้อยมาก โดยจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุสันนิษฐานว่าในช่วงแรกของการก่อสร้างน่าจะมีเพียงหมู่กุฏิ กลุ่มอาคารที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเล็กๆ เชิงตะกอนเผาศพและศาลาสวดศพในบริเวณศาลา นวเพ็ญเท่านั้น

ปีพุทธศักราช 2443 พระอาจารย์บุญมี จันทรรัตน์ ได้ทำการก่อสร้างพระปรารงค์สิทธราช เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน และในปีถัดมาพระอาจารย์บุญมี

จันทรัศมีก็ได้เดินทางไปก่อสร้างพระปรารงค์ดุสิตราชและพระพุทธรูปที่วัดเจ้าเจ็ดใน จนนำมาซึ่ง ประเพณีแห่พระพุทธรูปทางน้ำในปีพุทธศักราช 2444

ปีพุทธศักราช 2464 มีการสร้างศาลาการเปรียญขึ้นระหว่างหมู่กุฏิและเชิงตะกอนเผาศพ ศาลาการเปรียญมีขนาดใหญ่ รองรับผู้คนได้เป็นจำนวนมากซึ่งสะท้อนให้ถึงบทบาทและความสำคัญ ของวัดที่มีต่อชุมชน และจิตศรัทธาของคนในชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี

ปีพุทธศักราช 2466 มีการก่อสร้างอาคารเรียนครูบาลในบริเวณข้างศาลาการเปรียญ เพื่อใช้ สำหรับสอนเด็กในชุมชน

ปีพุทธศักราช 2473 วัดได้ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถและได้รับพระราชวิสุงคามสีมาขึ้น เป็นวัดตามกฎหมาย

ปีพุทธศักราช 2493 ปรับปรุงอาคารในส่วนของเขตสังฆาวาส โดยการสร้างหอนั่ง หอ สวดมนต์และโถงว่าง ขึ้นบริเวณแกนกลางของหมู่กุฏิ

ปีพุทธศักราช 2498 เจ้าแก้ว และแม่กิมหลัน แซ่ฮ่วยได้สร้างสะพานไม้คนเดินเชื่อมระหว่าง หมู่กุฏิและศาลาการเปรียญถวาย เพื่อให้การเดินทางภายในวัดสะดวกมากยิ่งขึ้น

ปีพุทธศักราช 2499 ก่อสร้างโรงเรียนวัดกระโดงทอง (พิบูลประสิทธิ์) ขึ้น โดยสร้างเป็น อาคารเรียนมุขยื่น 1 หลัง ในบริเวณป่าช้าและตะกอนเผาศพด้านทิศเหนือของวัด ส่งผลให้วัดต้องมีการย้ายตำแหน่งของป่าช้าและตะกอนเผาศพ มาไว้บริเวณด้านหลังข้างพระอุโบสถซึ่งเป็นป่าไผ่แทน นอกจากนี้ในบริเวณทางทิศใต้ของวัดหลังยังมีการสร้าง อาคารชีอินทามระ ขึ้นอีกด้วย

ปีพุทธศักราช 2500 มีการสร้างสะพานข้ามคลองรางจรเข้ บริเวณหน้าวัดกระโดงทองและ ทำน้ำประกอบศาลาฝั่งสะพานข้ามคลองขึ้น ซึ่งผลจากการสร้างสะพานข้ามคลองรางจรเข้ทำให้ ประชาชนจากฝั่งตรงข้ามสามารถเดินมายังวัดได้สะดวกขึ้น ส่วนทำน้ำในบริเวณพื้นที่ป่าช้าเก่านี้ได้มีการสร้างศาลานวเพ็ญและเจดีย์ เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตระกูลนวเพ็ญ นอกจากนี้ในปีพุทธศักราช 2500 คุณหญิงอุไร และคุณหญิงอมร สิบญูเรื่องยังได้ยกเรือนถวาย 2 เรือนเพื่อนำมาใช้เป็นสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ถือคืออุโบสถภายในวัด โดยบริเวณด้านหน้าของ เรือนคุณหญิงอุไรและคุณหญิงอมรปรากฏว่ามีการสร้างศาลามหรรสพ ขึ้นสำหรับใช้ในงานรื่นเริง หรือ แก้วบ โดยศาลามหรรสพที่สร้างขึ้นนั้นเป็นศาลาไม้ยกสูง หลังคาสังกะสี

ปีพุทธศักราช 2501 ก่อสร้างกำแพงแก้วและซุ้มประตูรอบพระปรารงค์ดุสิตราช

ปีพุทธศักราช 2502 ก่อสร้างหอรบขังบริเวณกำแพงแก้วรอบพระปรารงค์ดุสิตราช

ปีพุทธศักราช 2505 มีการขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ขึ้นในบริเวณตอนเหนือของวัด การขุดคลองดังกล่าวส่งผลให้คลองรางจรเข้ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนไม่สามารถเดินทางเชื่อมต่อถึงกัน ได้ส่งผลให้การคมนาคมขนส่งมีปริมาณน้อยลง เหลือเพียงการสัญจรภายในชุมชนเท่านั้น นอกจากนี้ นั้นบริเวณหน้าวัดฝั่งตะวันออกยังเริ่มปรากฏแนวถนนที่สร้างขึ้นเพื่อเชื่อมต่อระหว่างคลอง

ชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ และ บ้านแพนอีกด้วย ส่วนการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่วัดนั้น มีการสร้าง โปธิวิชัยและวิบูลพุทธคยา ขึ้นเพื่อใช้เป็นอนุสรณ์สถานรำลึกถึงการกลับมาของพระครูวิบูลธรรมศาสตร์ หลังจากเดินทางไปจำพรรษาและปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศอินเดียเป็นเวลา 2 ปี

ปีพุทธศักราช 2510 สร้างศาลาท่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญที่ชำรุดทรุดโทรมลง

ปีพุทธศักราช 2511 สร้างเขื่อนรินน้ำ

ปีพุทธศักราช 2512 มีการย้ายสถานที่ประกอบฌาปนกิจจากบริเวณเชิงตะกอนข้างพระ อุโบสถมาเป็นเมรุข้างศาลาการเปรียญ โดยการย้ายสถานที่ในการฌาปนกิจไปยังที่ใหม่นั้น ได้มีการ ย้ายป่าช้าไปยังบริเวณทิศใต้ของหมู่กุฏิ และได้สร้างศาลตายาวไว้ยังบริเวณเชิงตะกอนเดิม

ช่วงระหว่างปีพุทธศักราช 2510-2517 ในส่วนของบริเวณวัด มีการสร้างห้องน้ำแห่งแรก ขึ้น โดยสร้างอยู่บริเวณหลังศาลาการเปรียญเพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่มาบำเพ็ญกุศลและถืออุโบสถศีล ที่วัดได้ใช้งาน อีกทั้งในช่วงนี้ได้มีการถวายเป็นอุทิศถวายเรือสำราญใช้ในการปฏิบัติธรรมเพิ่มเติม โดยตั้งอยู่ บริเวณตรงข้ามกับเรือนคณหญิงอุไรและเรือนคณอมร เรียกว่า หอปลัดเจียน กิจพิทักษ์ ในส่วนของ พื้นที่โรงเรียนมีการก่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมด้านหลังอาคารมุขยื่น อีกทั้งยังมีการขอเช่าพื้นที่วัด เพื่อสร้างโรงเรียนมัธยม ชื่อว่าโรงเรียนมัธยมบุญสนอง โดยมีอาคารเรียนหนึ่งหลังเป็นอาคารยกพื้นสูง สร้างหันหน้าออกสู่คลองรางจรเข้ การขยายตัวของบทบาททางการศึกษาในช่วงนี้ทำให้มีการ สร้างท่าน้ำเพิ่มเติมสำหรับนักเรียนที่เดินทางมาโรงเรียนด้วย

ปีพุทธศักราช 2515 สร้างสะพานพุทธเกษรซึ่งเป็นท่าน้ำบริเวณศาลาการเปรียญ

ปีพุทธศักราช 2520 เริ่มมีการสร้างแนวกำแพงถาวรขึ้นบริเวณพื้นที่วัดด้านที่ติดกับถนน ธรรมสิทธิ์เสนา

ปีพุทธศักราช 2523 รื้อหอปลัดเจียนออกแล้วสร้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาส สำหรับใช้ในการ ประดิษฐานพระพุทธรูปและรูปหล่อของอดีตเจ้าอาวาสวัดกระโดงทอง

ปีพุทธศักราช 2525 สะพานเสนาบดี ซึ่งเป็นสะพานเชื่อมระหว่างพื้นที่ชุมชนรอบวัดกระโดง ทองกับชุมชนบ้านแพนสร้างแล้วเสร็จส่งผลให้ระบบคมนาคมทางบกเริ่มเข้าสู่พื้นที่ของชุมชน ส่วนการ ใช้พื้นที่ภายในวัดนั้น พื้นที่บริเวณใต้ถุนศาลาการเปรียญเริ่มมีการทับถมของพื้นดินอันเนื่องจาก ผลกระทบของการถมดินส่งผลให้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่มายังบริเวณพื้นที่ด้านบน

ปีพุทธศักราช 2526 สร้างซุ้มประตูบริเวณทางเข้าหมู่กุฏิ

ปีพุทธศักราช 2528 รื้อเรือนคณหญิงอุไรออก แล้วใช้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวสร้าง ศาลา ธรรมสังเวช สำหรับใช้สวดพระอภิธรรมและเก็บศพเพื่อรอการฌาปนกิจ นอกจากนั้นยังได้มีการปรับ สะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญใหม่โดยเปลี่ยนจากสะพานไม้เป็นสะพานปูน

ปีพุทธศักราช 2534 มีการสร้างวิหารและคันธกุฏิขึ้นบริเวณข้างพระอุโบสถโดยสร้างขึ้น เชื่อมกับแนวกำแพงแก้วของพระอุโบสถ นอกจากนั้นยังมีการรื้อหอสวดมนต์ออกเพื่อใช้พื้นที่ใน

บริเวณดังกล่าวสร้างหอไตรอุทมสมาจารย์ โดยหอสดมณต์ที่รื้อออกนั้นทางวัดได้นำมาสร้างเป็น ศาลาแม่ตะเคียน สำหรับให้พ่อค้าที่เดินทางไกลได้แวะพัก

ระหว่างปีพุทธศักราช 2525 ถึง พุทธศักราช 2535 ในส่วนของพื้นที่วัด มีการสร้าง สุขาขึ้น ภายในบริเวณกุฏิ ส่วนภายในบริเวณโรงเรียนมีการสร้างหอประชุมและโรงอาหารยกพื้นขึ้นบริเวณริม ประตูทางเข้าโรงเรียน

ปีพุทธศักราช 2536 มีการสร้างบุญนิธิซึ่งเป็นอาคารสำหรับจัดเก็บวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆขึ้น บริเวณด้านหลังมณฑปอดีตเจ้าอาวาส

ปีพุทธศักราช 2538 วัดกระโคงทองได้ทำการรื้อหมู่กุฏิเดิมออกแล้วสร้างกุฏิขึ้นใหม่ใน บริเวณเดิมโดยปรับระดับความสูงขึ้นเล็กน้อย

ระหว่างปีพุทธศักราช 2540 ถึงพุทธศักราช 2549 มีการรื้ออาคารซีอินทามระออก เนื่องจากมีสภาพชำรุดทรุดโทรมอันเนื่องจากปัญหาน้ำท่วม และปรับเปลี่ยนพื้นที่ดังกล่าวเป็นอาคารเรียน ของ กศน.บ้านโพธิ์ ส่วนในบริเวณด้านหน้าพระอุโบสถมีการสร้าง ศาลาพระสังกัจจายน์ ขึ้นเพื่อใช้เป็น ที่เคารพสักการะของชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง นอกจากนั้นร้านก๋วยเตี๋ยวและร้านกาแฟ ยังย้าย พื้นที่ขึ้นมาตั้งในบริเวณพื้นที่ด้านข้างมณฑปเจ้าอาวาสและหน้าห้องน้ำอีกด้วย

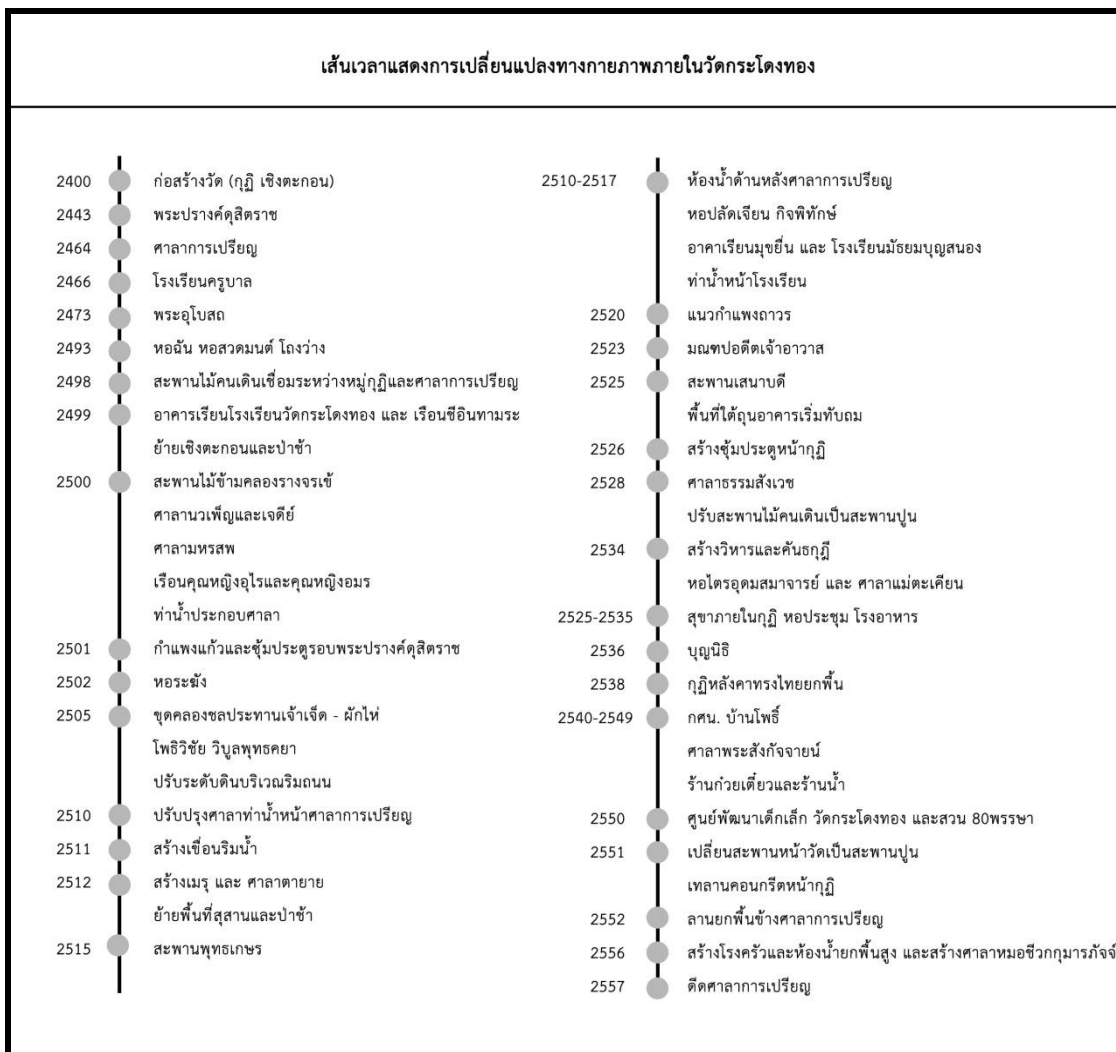
ปีพุทธศักราช 2550 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์สร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก วัดกระโคงทอง และสวน 80 พรรษาขึ้นในบริเวณใกล้ซุ้มประตูศาลาการเปรียญ

ปีพุทธศักราช 2551 มีการสร้างสะพานปูนแทนสะพานไม้เดิมที่ชำรุดเสื่อมโทรม อีกทั้งในพื้นที่บริเวณวัดที่ติดริมถนนยังมีการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยการเทลานซีเมนต์ในบริเวณแนวหน้ากุฏิ จนถึงพระอุโบสถแล้วสร้างกำแพงวัดบริเวณริมถนนธรรมสิทธิ์เสนาขึ้นใหม่

ปีพุทธศักราช 2552 ทำลานยกพื้นขึ้นบริเวณข้างศาลาการเปรียญ โดยเชื่อมต่อกับพื้นที่ลานรอบเมรุเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ

ปีพุทธศักราช 2556 รื้อโรงมหรสพออกแล้วทำการสร้างโรงครัวและห้องน้ำยกพื้นสูง ด้านข้างศาลาธรรมสังเวชขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มีใช้พื้นที่วัดในโอกาสต่างๆ นอกจากนั้น บริเวณหน้าพระอุโบสถยังมีการสร้างศาลารูปปั้นหมอชีวกกุมารภัจจ์เพิ่มเติม

ปีพุทธศักราช 2557 ดัดศาลาการเปรียญ

รูปที่ 62 แสดงเส้นเวลาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพภายในวัดกระโตงทอง
ที่มา : ผู้วิจัย

บทที่ 4

จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่: ฐานการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ขององค์ประกอบกายภาพและพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีชุมชน

การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดกระโดงทองเกิดขึ้นตลอดเวลา ดังปรากฏในเส้นเวลาในบทที่ 3 หากแต่การเปลี่ยนแปลงกลับมีอิทธิพลและปัจจัยที่เอื้อที่หนุนให้เกิดลักษณะองค์ประกอบทางกายภาพในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาฐานการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพจึงมีความจำเป็นที่ต้องวิเคราะห์หาตัวแปรหรือปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลักษณะองค์ประกอบทางกายภาพในแต่ละช่วงเวลามีลักษณะหรือรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันไป

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมจากสังคมน้ำไปสู่สังคมบกที่สำคัญคือ การถมดินเนื่องด้วยการถมดินเป็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงนิเวศระหว่างระบบพื้นที่แบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับน้ำไปเป็นระบบพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับโครงข่ายทางบก ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์หาตัวแปรหรือปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ของพื้นที่ริมน้ำ จึงได้ใช้การวิเคราะห์หาเหตุการณ์ในพื้นที่ที่นำไปสู่การปรับระดับพื้นดินภายในวัดบนเส้นเวลาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ได้จัดทำขึ้น เพื่อจะนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและผลกระทบสืบเนื่องในแต่ละช่วงเวลาต่อไป

4.1 จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่

จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่ หมายถึง เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ต่อพื้นที่อื่นๆ ต่อเนื่องกันทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาค จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่จึงมีลักษณะเหมือนปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยในที่นี้จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) จุดเปลี่ยนสำคัญจากภายนอกวัด หมายถึง เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นภายนอกวัดและส่งผลกระทบต่อพื้นที่ในระดับมหภาค (macro scale) ทั้งในพื้นที่ชุมชนโดยรอบและพื้นที่ของวัด

2) จุดเปลี่ยนสำคัญจากภายในวัด หมายถึง เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ภายในวัด ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในระดับจุลภาค (micro scale)

เมื่อพิจารณาจากเส้นเวลาพบว่าจุดเปลี่ยนสำคัญจากภายนอกวัด มีด้วยกัน 2 เหตุการณ์คือการขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ และการสร้างสะพานเสนาบดี ในขณะที่จุดเปลี่ยนสำคัญ

ภายในวัดนั้น มีด้วยกัน 3 เหตุการณ์ คือ การถมดิน การปรับสะพานคนเดินทางเชื่อมให้เป็นสะพานปูน และการทาสีสะพานบริเวณหน้ากุฏิ

4.1.1 จุดเปลี่ยนสำคัญจากภายนอกวัด

จุดเปลี่ยนสำคัญจากภายนอกวัดที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพของวัด กระโดงทองอย่างเด่นชัด มีอยู่ด้วยกัน 2 ประการคือ การขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ และการเปิดใช้สะพานเสนาบดี

1) เหตุการณ์การขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ในปีพุทธศักราช 2505 เป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ทางการเกษตรของรัฐ โดยผลจากการขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ส่งผลให้ลักษณะองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนรอบวัดกระโดงทองเกิดการเปลี่ยนแปลงกล่าวคือ

(1) การขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ตัดผ่านกลางคลองรางจรเข้ ส่งผลให้โครงข่ายการคมนาคมทางน้ำไม่สามารถเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบเหมือนในอดีต ส่งผลให้บทบาทของโครงข่ายทางน้ำในฐานะเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญเริ่มลดลง เหลือเพียงการใช้งานเป็นเส้นทางสัญจรในระดับชุมชนเท่านั้น นอกจากนี้การขุดคลองชลประทานฯ ยังทำให้ดินตะกอนบริเวณริมตลิ่งหน้าวัดเกิดการทับถมมากขึ้นอีกด้วย

(2) การขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ ส่งผลให้เกิดการเชื่อมต่อโครงข่ายการคมนาคมทางบกเข้าสู่ชุมชน ผ่านการตัดถนนเลียบบคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ ซึ่งทำให้ชุมชนรอบวัดกระโดงทองเริ่มเข้าถึงได้จากโครงข่ายการคมนาคมทางบกแตกต่างจากเดิมที่มีเฉพาะการเข้าถึงจากโครงข่ายการคมนาคมทางน้ำเท่านั้น

(3) ถนนซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ ทำให้เกิดการถมดินภายในพื้นที่วัดเพื่อปรับระดับให้สูงเท่ากับถนน

2) การเปิดใช้สะพานเสนาบดีในปีพุทธศักราช 2525 นั้นส่งผลต่อลักษณะขององค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนรอบวัดกระโดงทอง โดยส่งผลให้ระบบโครงข่ายการสัญจรทางบกเชื่อมต่อกัน และทดแทนโครงข่ายการสัญจรทางน้ำอย่างสมบูรณ์

รูปที่ 63 แผนที่และภาพแสดงการทับถมของตะกอนดินจากการแปลความภาพถ่ายทางอากาศ
เปรียบเทียบ
ที่มา : ผู้วิจัย

4.1.2 จุดเปลี่ยนสำคัญจากภายในวัด

จุดเปลี่ยนสำคัญภายในวัดนั้นมีด้วยกัน 3 เหตุการณ์ คือ การถมดิน การปรับสะพาน คนเดินทางเชื่อมให้เป็นสะพานปูน และการทาลานปูนบริเวณหน้ากุฏิ

1) การถมดิน ตั้งแต่ปี 2505 เป็นผลสืบเนื่องจากการขุดคลองชลประทาน และการสร้างถนนเลียบริมคลองชลประทาน โดยมีการถมดินตั้งแต่บริเวณพื้นที่ริมถนนไปจนถึงสะพานไม้เชื่อมทางคนเดินระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญเพื่อให้ระดับพื้นดินบริเวณริมถนนมีความสูงเสมอกับระดับถนนภายนอก ส่งผลให้พื้นที่วัดมีระดับความสูง 2 ระดับที่แตกต่างกันคือ ระดับความสูงตามแนวถนน และ ระดับความสูงตามแนวตลิ่ง

2) การปรับสะพานคนเดินทางเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญให้เป็นสะพานปูน ในปีพุทธศักราช 2528 เป็นผลสืบเนื่องจากการถมดินในบริเวณริมถนน ส่งผลให้ในเวลาต่อมาเมื่อพื้นที่ประสบกับภาวะน้ำท่วม สะพานไม้ไม่สามารถใช้งานได้เนื่องจากอยู่ในระดับที่ต่ำเกินไป จึงมีการปรับสะพานเป็นสะพานปูนและยกระดับให้สูงขึ้นเท่ากับระดับถนนเพื่อให้สะพานดังกล่าวสามารถใช้งานได้ต่อไปเมื่อเกิดน้ำท่วม และเนื่องด้วยสะพานปูนคนเดินเป็นแกนเชื่อมโยงพื้นที่ในการเข้าถึงอาคารต่างๆ ทั้งในพื้นที่ริมตลิ่งและริมถนน การยกระดับของสะพานปูนให้เท่ากับถนน จึงกลายเป็นการกำหนดระดับความสูงขั้นต่ำของอาคารในเขตพื้นที่ริมตลิ่งในเวลาต่อมา

3) การทาลานปูนบริเวณหน้ากุฏิ ในปีพุทธศักราช 2551 เพื่อใช้เป็นพื้นที่จอดรถและทำกิจกรรมต่างๆ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาและเชื่อมโยงโครงข่ายทางบกที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทั้งบริเวณริมถนนและริมตลิ่ง ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ใต้ถุนอาคารเข้าถึงได้จากฝั่งเดียวอย่างถาวร ประกอบกับการทับถมของดินตะกอนภายหลังจากน้ำท่วมเนื่องจากความแตกต่างของระดับพื้นดินยังส่งผลให้พื้นที่ใต้ถุนอาคารมีระยะความสูงที่ต่ำกว่าที่จะใช้งานและเข้าทำความสะอาดได้

4.1.3 การแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง

จากการวิเคราะห์จุดเปลี่ยนสำคัญภายนอกวัดและจุดเปลี่ยนสำคัญภายในวัดนั้น จะพบว่า การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดเป็นผลสืบเนื่องมาจากจุดเปลี่ยนภายนอกและจุดเปลี่ยนภายในวัดตามลำดับ โดยจุดเปลี่ยนภายนอกเปรียบเสมือนตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนภายในวัดและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดตามมา

เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงจากจุดเปลี่ยนสำคัญภายนอกวัดจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดกระโดงทองและช่วยสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ขององค์ประกอบทางกายภาพจากบริบทพื้นที่ริมน้ำไปสู่บริบทพื้นที่ริมถนน ด้วยเหตุนี้ในการแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพจึงใช้เวลาของเหตุการณ์ทั้งสองเป็นเกณฑ์

ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จึงสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2400- 2505 ช่วงที่ 2 ปีพุทธศักราช 2505-2525 และ ช่วงที่ 3 ปีพุทธศักราช 2525-2557 ซึ่งสามารถสรุปเหตุการณ์ในแต่ละช่วงเวลาได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงเวลาที่ 1 (ปีพ.ศ. 2400-2505)

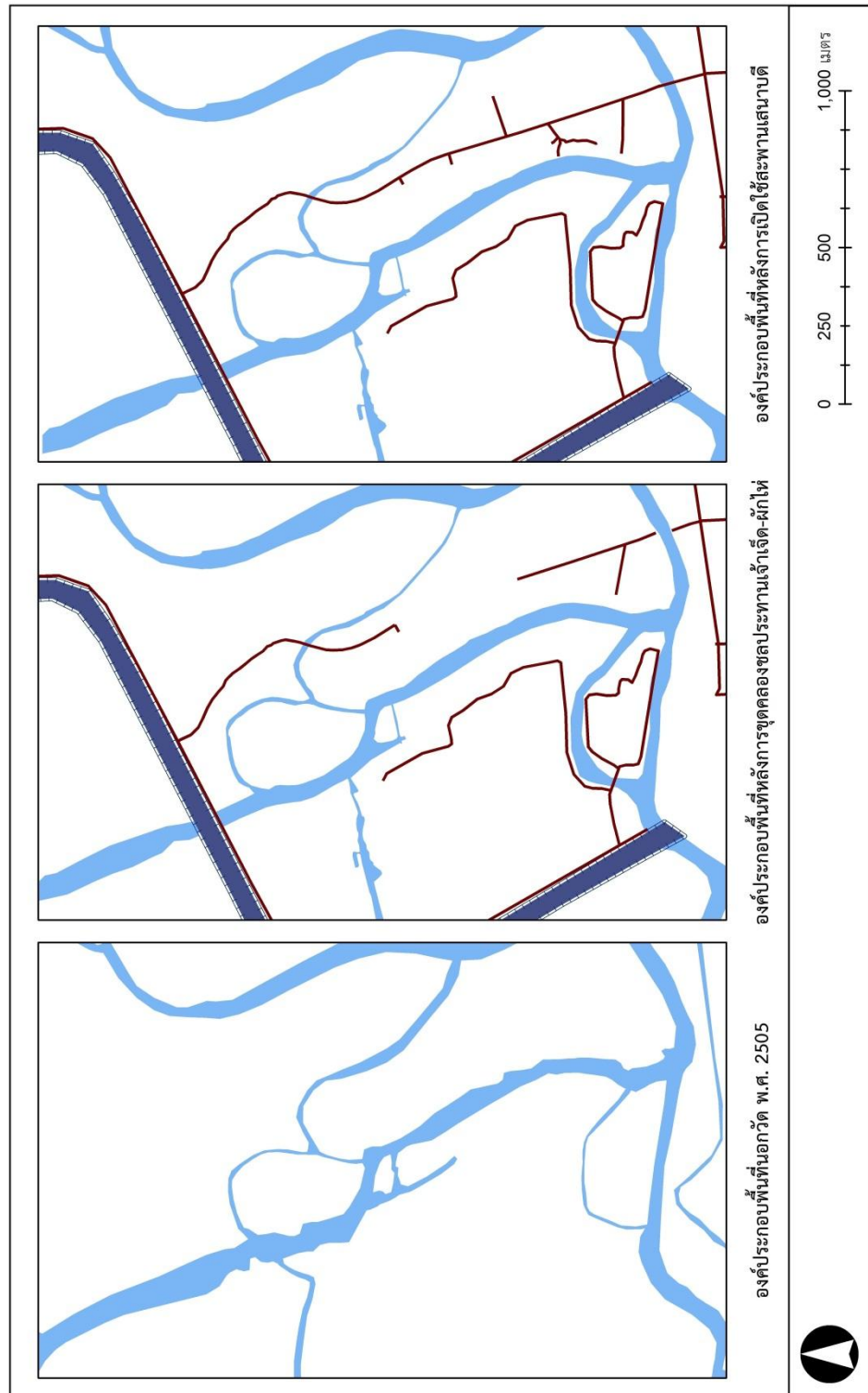
ช่วง	ปี	การเปลี่ยนแปลงภายนอก	การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบภายใน		
			การเปลี่ยนแปลงอาคาร	การเปลี่ยนแปลงเส้นทางสัญจร	การเปลี่ยนแปลงที่โล่งว่าง
ช่วงที่ 1	2400		ก่อสร้างหมู่กุฏิ		
			ก่อสร้างเชิงตะกอนเผาศพ		
	2443		ก่อสร้างพระปรารักษ์ดุสิตราช		
	2464		ก่อสร้างศาลาการเปรียญ		
	2466		ก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนครูบาล		
	2473		ก่อสร้างพระอุโบสถ		
	2493		ก่อสร้าง หอฉัน หอสวดมนต์ และโถงว่าง		
	2498			ก่อสร้างสะพานไม้ทางเดินเชื่อมระหว่างกุฏิและศาลาการเปรียญ	
	2499		ก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนวัดกระโดงทอง		
			ย้ายตำแหน่งที่เผาศพ		ย้ายพื้นที่ป่าช้า
			ก่อสร้างอาคารเรือนชีอินทามระ		
	2500	ก่อสร้างสะพานไม้ข้ามคลองรางจรเข้	ก่อสร้างศาลานวเพ็ญและเจดีย์	ก่อสร้างทำนน้ำประกอบศาลาเพิ่มเติม	
			รับมอบเรือนคุณหญิงอุไรและคุณหญิงอมร		
			ก่อสร้างศาลามทรสพ		
	2501		ก่อสร้างกำแพงแก้วและซุ้มประตูรอบพระปรารักษ์		
2502		ก่อสร้างหอรอช้าง			

ตารางที่ 6 แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงเวลาที่ 2 (ปีพ.ศ. 2505-2525)

ช่วง	ปี	การเปลี่ยนแปลงภายนอก	การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบภายใน			
			การเปลี่ยนแปลงอาคาร	การเปลี่ยนแปลงเส้นทางสัญจร	การเปลี่ยนแปลงที่โล่งว่าง	
ช่วงที่ 2	2505	ชุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด	ก่อสร้างโพธิวิชัยและวิบูลพุทธคยา		ปรับขนาดที่ดินบริเวณที่ติดริมถนน	
	2510			ปรับปรุงศาลาท่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญ		
	2511				ก่อสร้างเขื่อนริมน้ำ	
	2512		ก่อสร้างเมรุ		ย้ายป่าช้าข้างศาลาการเปรียญ	
	2510-2517			ก่อสร้างห้องน้ำ	ก่อสร้างท่าน้ำหน้าโรงเรียน	
				ก่อสร้าง หอปลัดเขียนกิจพิทักษ์		
				ก่อสร้างอาคารเรียนมุขยื่น 2		
				ก่อสร้างอาคารโรงเรียนมัธยมบุญสนอง		
	2515			ก่อสร้างสะพานพุทธเกษร		
	2520				เกิดแนวกำแพงถาวร	
2523			ก่อสร้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาส			

ตารางที่ 7 แสดงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงเวลาที่ 3 (ปีพ.ศ. 2525-2557)

ช่วง	ปี	การเปลี่ยนแปลงภายนอก	การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบภายใน			
			การเปลี่ยนแปลงอาคาร	การเปลี่ยนแปลงเส้นทางสัญจร	การเปลี่ยนแปลงที่โล่งว่าง	
ช่วงที่ 3	2525	สะพานเสนาบดี สร้างแล้วเสร็จ			พื้นที่ใต้ถุน อาคารทัตถม	
	2526			ก่อสร้างซุ้มประตูหน้ากุฏิ		
	2528		ก่อสร้างศาลาธรรมสังเวช	ปรับสะพานทางเดินเชื่อม เป็นสะพานปูน		
	2534			ก่อสร้างวิหาร, คันธกุฏิ		
				ก่อสร้างหอไตรอุทุม สมาจารย์		
				ก่อสร้างศาลาแม่ตะเคียน		
	2525-		ก่อสร้างสุขาภายในกุฏิ			
	2535		ก่อสร้างหอประชุมและ โรงอาหาร			
	2536		ก่อสร้างบุญนิธิ			
	2538		ยกระดับหมู่กุฏิ			
	2540-	2549		ก่อสร้าง กศน.บ้านโพธิ์		
				ก่อสร้างศาลา พระสังกัจจายน์		
				ย้ายที่ตั้งร้านกล้วยเตี้ย		
	2550		สร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก		สร้างสวน 80ปี	
2551	เปลี่ยนสะพาน หน้าวัดเป็นปูน				เทคอนกรีต หน้ากุฏิ	
	2552				ยกพื้นข้าง ศาลาการ เปรียญ	
	2556		ก่อสร้างโรงครัวและ ห้องน้ำยกพื้นสูง			
			ก่อรูปปั้นหมอชิว กุมารภัจจ์			
	2557		ยกระดับศาลาการเปรียญ			

รูปที่ 64 แผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพภายนอกวัดในแต่ละช่วง
 ที่มา: ผู้วิจัย

4.2 สันฐานการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดกระโดงทอง

4.2.1 องค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 1 (พ.ศ.2400-2505)

1) สภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วัด

สภาพแวดล้อมภายนอกยังอยู่ใต้บริบทของพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ระบบน้ำภายในพื้นที่มีการจัดสรรและเปลี่ยนแปลงโดยระบบของธรรมชาติ โดยมีโครงข่ายคลองรางจรเข้เป็นเส้นทางโครงข่ายทางน้ำที่สำคัญในการเดินทางและเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างวัดกับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนตอนบน (บ้านเหนือ) หากแต่อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานี้ก็ปรากฏโครงข่ายสัญจรทางบกขนาดเล็ก โดยเป็นแนวทางเดินบริเวณหลังชุมชนทางด้านทิศใต้ที่เชื่อมต่อกับพื้นที่วัด

ลักษณะภูมิทัศน์และพื้นที่โดยรอบเป็นชุมชนริมน้ำ ที่มีรูปแบบสันฐานพื้นที่เหมือนชุมชนริมน้ำในอดีต โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวลำคลองรางจรเข้ และปล่อยพื้นที่ด้านหลังชุมชนให้เป็นป่าไผ่และทุ่งนาตามลำดับ

2) กลุ่มอาคาร

กลุ่มอาคารในช่วงที่ 1 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และ กลุ่มอาคารสถานศึกษา โดยกลุ่มอาคารทั้งสองแยกพื้นที่กันออกอย่างชัดเจน ซึ่งกลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นเกาะกลุ่มในบริเวณตอนกลางและตอนใต้ของวัด ในขณะที่กลุ่มอาคารสถานศึกษาตั้งอยู่ในบริเวณทิศเหนือของพื้นที่วัด

ในอดีตก่อนที่วัดจะมีบทบาทด้านการศึกษาอย่างชัดเจน กลุ่มอาคารทั้งหมดเกาะกลุ่มกันบริเวณตอนกลาง โดยมีพื้นที่กลุ่มอาคารเพื่อการฌาปนกิจแยกออกจากพื้นที่วัดไปทางด้านทิศเหนือในบริเวณของที่ตั้งโรงเรียนในปัจจุบัน จนกระทั่งเมื่อมีการสร้างโรงเรียนวัดกระโดงทอง (พิบูลประสิทธิ์) เพื่อรองรับบทบาททางการศึกษาโดยตรง พื้นที่สำหรับฌาปนกิจจึงถูกย้ายมารวมกันในบริเวณอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทำให้ประเภทของกลุ่มอาคารแยกออกจากกันตามประเภทการใช้ที่ดินภายในวัด โดยกลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นสร้างกระจุกตัวกันตามแนวสะพานทางเดินเชื่อมระหว่างศาลาการเปรียญและหมู่กุฏิ

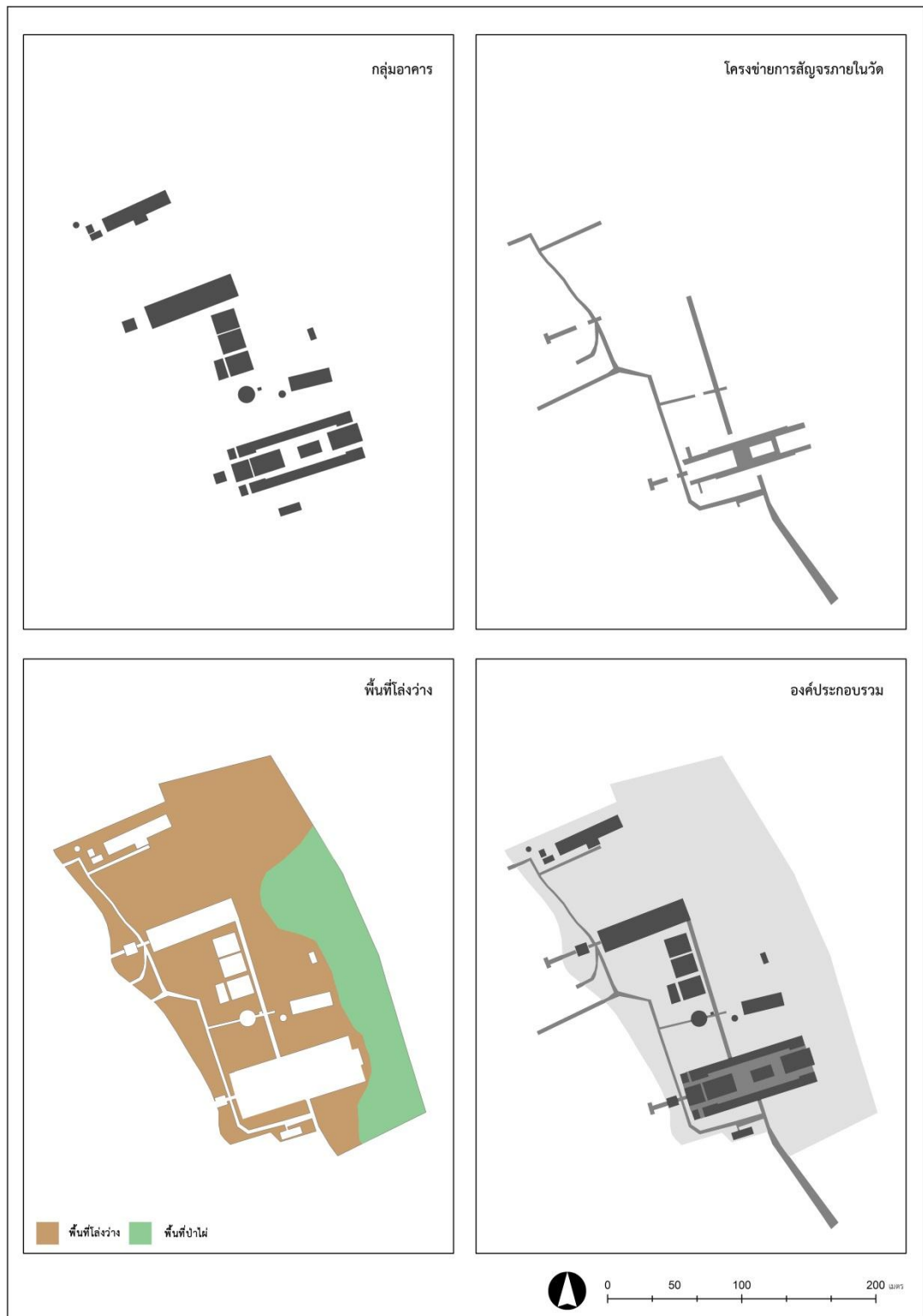
กลุ่มอาคารภายในวัดกระโดงทองส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอาคารเครื่องไม้ยกพื้นสูง ยกเว้น พระอุโบสถและพระปราสาทคู่สิทธราชที่เป็นอาคารปูน อาคารภายในวัดในช่วงนี้เรียงตัวขนานไปกับลำน้ำ โดยมีการวางตัวอาคารหันหน้าออกสู่คลองรางจรเข้หรือขนานไปกับลำคลอง ยกเว้นพระอุโบสถ เรือนคุณหญิงอมร เรือนคุณหญิงอุไร และอาคารเรียน หากแต่อย่างไรก็ตามอาคารต่างๆ เหล่านี้ก็วางตัวในแนวขนานกับลำน้ำเช่นเดียวกับอาคารอื่นๆ

3) โครงการขุดการสัญจรภายในวัด

โครงการขุดการสัญจรภายในวัดเป็นโครงการขุดการสัญจรทางบกที่เชื่อมต่อกับพื้นที่นอกวัดทั้งจากท่าหน้าและทางคนเดินทางทิศใต้เข้าสู่อาคารต่างๆ โดยส่วนใหญ่เป็นทางเดินดินในระดับตลิ่งริมน้ำจึงทำให้เกิดปัญหาในการเข้าถึงอาคารเวลาฤดูน้ำหลากและภายหลังน้ำหลากที่พื้นดินยังแห้งไม่สนิท ในปีพุทธศักราช 2498 จึงได้มีการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างกุฏิและศาลาการเปรียญขึ้นเพื่อใช้เดินทางภายในวัด สะพานเชื่อมดังกล่าวจึงกลายเป็นเส้นทางการสัญจรภายในวัดที่สำคัญนับตั้งนั้นเป็นต้นมา

4) พื้นที่โล่งว่าง

พื้นที่โล่งว่างภายในวัดเป็นพื้นดิน มีระดับเสมอกันกับระดับตลิ่ง โดยมีความแตกต่างของระดับพื้นดินไม่มากและเป็นไปโดยธรรมชาติ พื้นที่โล่งว่างที่มีการใช้งานส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่ริมหน้าวัด ส่วนพื้นที่โล่งว่างบริเวณด้านหลังนั้นมีลักษณะเป็นป่าไผ่จึงไม่ค่อยมีการใช้งาน

รูปที่ 65 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 1 (ปีพ.ศ. 2400-2505)

ที่มา: ผู้วิจัย

4.2.2 องค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

1) สภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วัด

สภาพแวดล้อมภายนอกยังอยู่ใต้บริบทของพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเป็นหลัก หากแต่ระบบน้ำในพื้นที่ถูกจัดการผ่านระบบคลองชลประทานและประตูน้ำ โดยในช่วงเวลานี้มีการขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ขึ้นบริเวณทางด้านตอนเหนือของชุมชนวัดกระโตงทอง และเริ่มปรากฏโครงข่ายการคมนาคมทางถนนจากถนนเลียบบคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่เข้าสู่ชุมชน หากแต่อย่างไรก็ตาม โครงข่ายการคมนาคมทางบกดังกล่าวก็ยังไม่สมบูรณ์เพราะยังไม่สามารถเชื่อมเส้นทางผ่านแม่น้ำน้อยเข้าสู่บ้านแพนได้ ในช่วงเวลานี้จึงยังต้องพึ่งพาอาศัยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำผสมผสานกับการสัญจรทางบก โดยชาวบ้านที่ต้องการเดินทางมายังวัดกระโตงทองจากบริเวณตำบลบ้านแพนต้องใช้เรือข้ามฟากและเดินตามแนวถนนมายังพื้นที่วัด

ลักษณะภูมิทัศน์และพื้นที่โดยรอบยังคงเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวลำคลองรางจรเข้ หากแต่พื้นที่ด้านหลังในอดีตที่เป็นป่าไผ่และทุ่งนาเริ่มถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่สำหรับรองรับโครงข่ายการสัญจรทางบกที่กำลังพัฒนา

2) กลุ่มอาคาร

มีการเพิ่มเติมอาคารใหม่ๆ ตามการขยายตัวของการใช้งานทั้งภายในโรงเรียนและภายในวัดกล่าวคือ

กลุ่มอาคารสถานศึกษามีมากขึ้น โดยมีการสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมจากอาคารเรียนเดิม ประกอบกับในช่วงเวลาเดียวกันมีเอกชนมาเข้ามาเช่าพื้นที่วัดเพื่อสร้างโรงเรียนระดับมัธยม กลุ่มอาคารสถานศึกษาในช่วงนี้จึงมีเพิ่มขึ้น โดยเป็นอาคารไม้ยกพื้นสูง ที่มีทั้งสร้างต่อจากแนวอาคารเดิมและสร้างหันหน้าสู่คลองรางจรเข้

ในส่วนของกลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้น มีการสร้างอาคารต่างๆ เพิ่มเติม เช่น มณฑป หอองน้ำ เมรุ โดยทางวัดได้ทำการย้ายตำแหน่งของเมรุจากเชิงตะกอนเผาศพเดิมในบริเวณด้านข้างพระอุโบสถในแนวป่าไผ่ด้านหลังวัด มายังพื้นที่ระหว่างศาลาการเปรียญและเรือนคณหึงอุไร

กลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่สร้างเพิ่มเติมมีลักษณะเป็นอาคารปูนชั้นเดียว สร้างขึ้นในบริเวณริมพื้นที่ที่ริมน้ำและพื้นที่ริมแนวถนน โดยอาคารส่วนใหญ่ยังคงสร้างหันหน้าออกสู่แนวคลองรางจรเข้ เว้นแต่มณฑปอดีตเจ้าอาวาสที่สร้างหันหน้าออกสู่พื้นที่แนวถนน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ว่าอาคารจะหันออกสู่ทางทิศใด อาคารที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นในพื้นที่บริเวณนี้ก็ยังคงสร้างเกาะกลุ่มอยู่ในบริเวณแนวแกนสะพานทางเดินเชื่อมระหว่าง

ศาลาการเปรียญและหมู่กุฏิ เว้นแต่วิบูลพุทธยาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่เก็บกระดูกจึงตั้งอยู่ในบริเวณใกล้ป่าช้าข้างหมู่กุฏิ และโพธิวิชัยที่สร้างขึ้นเพื่อให้ชาวเรือแวะสักการบูชา ก่อนเดินทาง

3) โครงการการสัญจรภายในวัด

มีการขยายตัวของโครงการสัญจรตามกลุ่มอาคารและทำนน้ำที่เพิ่มมากขึ้น โดยในช่วงนี้เริ่มปรากฏโครงการสัญจรเชื่อมโยงกับถนนที่เริ่มตัดผ่านพื้นที่ด้านทิศ ตะวันออกของวัด

4) พื้นที่โล่งว่าง

พื้นที่โล่งว่างภายในวัดยังคงเป็นพื้นดิน โดยมีการสร้างเขื่อนริมตลิ่งที่เป็นเขื่อนปูนในบริเวณพื้นที่ริมน้ำ และบุกเบิกพื้นที่ในบริเวณตามแนวถนนให้เป็นพื้นที่โล่งว่างและสร้างกำแพงวัดถาวรเพื่อกำหนดขอบเขตของพื้นที่วัดให้ชัดเจน

ในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงระดับของพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ตามแนวริมถนนที่มีการถมดินให้สูงมากขึ้นเพื่อให้เท่ากับระดับถนน หากแต่ในส่วนของพื้นที่ริมน้ำนั้น ยังคงรักษาระดับความสูงไว้เท่ากับระดับตลิ่งเดิม

รูปที่ 66 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 2 (ปีพ.ศ. 2505-2525)

ที่มา: ผู้วิจัย

4.2.3 องค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525-2557)

1) สภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วัด

สภาพแวดล้อมภายนอกของพื้นที่เริ่มปรากฏอยู่ในบริบทของทั้งการเป็นชุมชนริมน้ำและชุมชนริมถนน โดยโครงข่ายทางน้ำไม่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบและถูกควบคุมภายในใต้ระบบชลประทานและประตูน้ำ ทำให้มีการใช้งานที่น้อยลงเหลือเพียงการใช้ในชุมชนและบ้านที่อยู่ติดริมน้ำ และในทางกลับกันโครงข่ายทางบกกลับมีการพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบโดยเชื่อมโยงถึงกันอย่างสมบูรณ์ตั้งแต่ที่มีการเปิดใช้สะพานเสนาบดีที่สร้างขึ้นเพื่อเชื่อมต่อระหว่างตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลบ้านแพน เรือข้ามฟากที่ในอดีตเคยใช้เชื่อมต่อพื้นที่ทั้งสองยกเลิกกิจการไป

ลักษณะภูมิทัศน์และพื้นที่โดยรอบ ยังคงปรากฏชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลองรางจรเข้ หากแต่พื้นที่ป่าไผ่และทุ่งนาบริเวณด้านหลังปรับสภาพกลายเป็นชุมชนและโครงข่ายการสัญจรทางบกแทน

2) กลุ่มอาคาร

การเปลี่ยนแปลงกลุ่มอาคารในช่วงนี้มีทั้งการสร้างใหม่และปรับปรุงอาคารเก่า โดยในส่วนอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่ริมถนนทั้งในส่วนของอาคารในพื้นที่สถานที่ศึกษาและ อาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ในพื้นที่ของสถานศึกษามีการสร้างหอประชุม โรงอาหาร และ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดกระโดงทองขึ้น โดยสร้างอยู่ในบริเวณพื้นที่ริมถนนทั้งหมด เช่นเดียวกับอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่มีการก่อสร้างขึ้นใหม่ส่วนใหญ่ก็อยู่ในพื้นที่ริมถนน โดยส่วนใหญ่เป็นอาคารขนาดเล็กสำหรับใช้เป็นสัการบูชาและเก็บวัสดุอุปกรณ์

อาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่มีขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นในช่วงเวลามี 3 อาคาร ประกอบไปด้วย หมู่กุฏิ ศาลาธรรมสังเวชและ หอไตรอุดมสมาจารย์ ซึ่งสร้างขึ้นแทนที่หอสวดมนต์ในบริเวณทางทิศตะวันออกของวัด

ส่วนการปรับปรุง ซ่อมแซมอาคารนั้นได้มีการปรับปรุงพื้นที่ในบริเวณของพื้นที่สำหรับที่ฌาปนกิจสถานโดยสร้างห้องน้ำและโรงครัวเพิ่มแล้วเชื่อมต่อพื้นที่ศาลาธรรมสังเวชเรือนคุณหญิงอมรที่มีการปรับระดับให้สูงขึ้นเข้าด้วยกัน

3) โครงข่ายการสัญจรภายในวัด

โครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ถนนเริ่มเด่นชัดมากขึ้น ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นพื้นปูน ส่วนโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ริมน้ำนั้นก็ยังคงมีลักษณะเป็นพื้นดิน

ดั้งเดิม ซึ่งโครงข่ายทั้งสองเชื่อมโยงถึงกันโดยมีตัวกลางสำคัญในการเชื่อมโยงและเข้าถึงอาคารและโครงข่ายต่างๆ คือ สะพานเชื่อมระหว่างกุฎิและศาลาการเปรียญ และในปีพุทธศักราช 2528 ได้มีการปรับปรุงจากเดิมที่เป็นสะพานไม้ให้เป็นสะพานปูนและมีระดับที่สูงขึ้น

4) พื้นที่โล่งว่าง

พื้นที่โล่งว่างภายในวัดเริ่มแบ่งออกเป็น 2 ประเภทอย่างชัดเจน คือพื้นที่โล่งว่างตามแนวถนนและพื้นที่โล่งว่างริมน้ำ โดยพื้นที่โล่งว่างตามแนวถนนนั้นจะมีระดับความสูงเท่ากับถนนและเป็นพื้นปูน ในขณะที่พื้นที่โล่งว่างริมน้ำจะมีความสูงเท่ากับตลิ่งริมคลองและเป็นพื้นดิน พื้นที่โล่งว่างทั้งสองจึงมีความสูงที่แตกต่างกันโดยมีจุดเปลี่ยนระดับความแตกต่างของระดับความสูงอยู่ที่สะพานเชื่อมระหว่างศาลาการเปรียญและหมู่กุฎิ โดยความแตกต่างของระดับความสูงของพื้นที่ส่งผลให้เกิดปัญหาการทับถมของตะกอนดินภายหลังจากน้ำท่วมในบริเวณพื้นที่โล่งริมน้ำ

ในช่วงเวลานี้เริ่มมีการปรับระดับของพื้นที่โล่งว่างในบริเวณพื้นที่ริมน้ำให้สูงขึ้นกว่าระดับของถนน โดยการสร้างพื้นปูนยกพื้นสูงบริเวณข้างศาลาการเปรียญ เพื่อให้สามารถใช้พื้นที่ในเวลา น้ำท่วมที่สูงท่วมกว่าระดับถนนในปีพุทธศักราช 2549 และ พุทธศักราช 2554 ได้

รูปที่ 67 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในช่วงที่ 3 (ปีพ.ศ. 2525-2557)

ที่มา: ผู้วิจัย

4.2.4 สรุปสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดกระโตงทอง

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในพื้นที่พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทั้งในแนวราบ เช่น ตำแหน่งอาคาร เส้นทางสัญจร ลักษณะพื้นที่โล่งว่าง และการเปลี่ยนแปลงในแนวตั้ง เช่น ระดับอาคาร ระดับพื้นดิน เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น ผู้ศึกษาจึงได้สรุปลักษณะการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพออกเป็น 2 กลุ่มคือ การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวราบ และการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวตั้ง

4.2.4.1 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวราบ

1) ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2400- 2505

สภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่อยู่ภายใต้บริบทของพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ โดยมีโครงข่ายคลองรางจรเข้เป็นเส้นทางโครงข่ายหลักในการเดินทาง และเส้นทางเดินดินเป็นโครงข่ายรอง ในช่วงเวลานี้อาคารและเส้นทางสัญจรภายในวัดส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่ริมน้ำ อันเนื่องจากพื้นที่ด้านหลังวัดเป็นป่าไผ่และทุ่งนา โดยมีเส้นทางสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญเป็นเส้นทางสัญจรหลักภายในวัด ส่วนพื้นที่โล่งว่างภายในวัดมีลักษณะเป็นพื้นดินที่แตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่วัด

2) ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2505- 2525

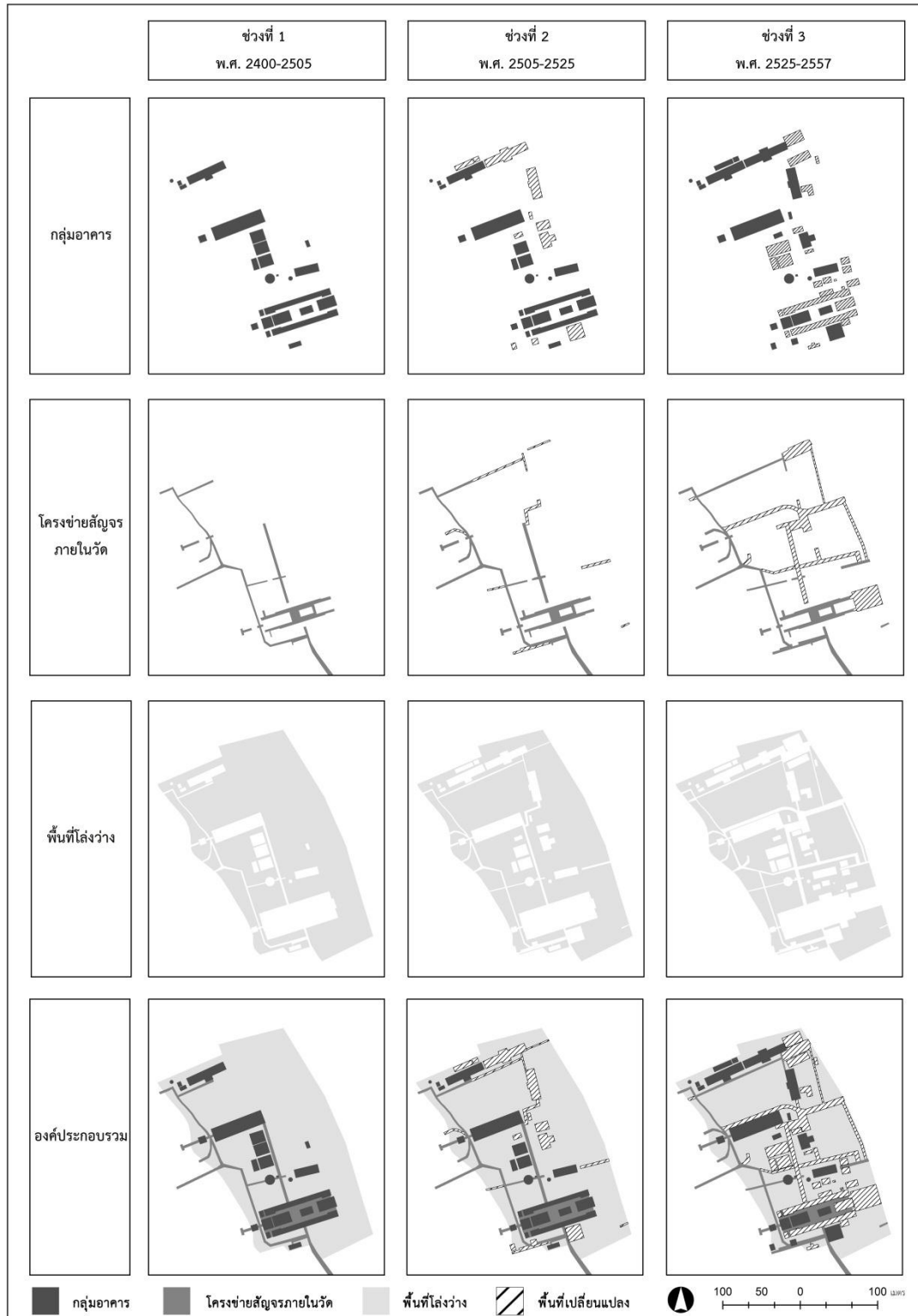
สภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่อยู่ภายใต้บริบทของพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ที่มีการควบคุมโดยระบบคลองชลประทานและประตูน้ำ โดยเส้นทางโครงข่ายหลักในการเดินทางนั้นยังคงเป็นโครงข่ายคลองรางจรเข้ที่เริ่มเชื่อมต่อกันไม่สมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันก็เริ่มปรากฏโครงข่ายทางบกเพิ่มเติมโดยเป็นแนวถนนธรรมสิทธิ์เสนาที่เชื่อมต่อพื้นที่ริมคลองชลประทานเข้ากับชุมชน

อาคารและเส้นทางสัญจรภายในวัดส่วนใหญ่ยังคงอยู่บริเวณพื้นที่ริมน้ำ แต่ในขณะเดียวกันก็เริ่มปรากฏอาคารที่หันหน้าออกสู่ถนนและเส้นทางที่เชื่อมโยงกับแนวถนนที่ตัดใหม่ ส่งผลให้พื้นที่โล่งว่างริมถนนที่ในอดีตเป็นป่าไผ่และทุ่งนาจึงถูกใช้งานมากขึ้น หากแต่อย่างไรก็ตาม อาคารและเส้นทางสัญจรภายในวัดทั้งที่เชื่อมโยงจากถนนและริมน้ำก็ถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันผ่านสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ

3) ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2525- 2557

สภาพแวดล้อมของพื้นที่ภายนอกเริ่มปรากฏถึงการเป็นชุมชนริมน้ำ และชุมชนริมถนน ถนนเริ่มมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบอาคารและเส้นทางที่สร้างขึ้น ในช่วงนี้เป็นอย่างมากภายหลังที่มีการเปิดใช้สะพานเสนาบดี โดยอาคารที่สร้างขึ้นใหม่สร้างขึ้นในพื้นที่ริมถนนหรือเข้าถึงได้จากถนนโดยตรง ส่วนโครงข่ายการสัญจรภายในวัดปรากฏโครงข่ายที่เชื่อมโยงพื้นที่ถนนกับอาคารต่างๆ เป็นจำนวนมาก โดยเชื่อมต่อกับสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญในการเข้าถึงอาคารในพื้นที่ริมน้ำ

พื้นที่โล่งว่างภายในวัดเริ่มเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ดินตามธรรมชาติ กลายเป็นพื้นที่ปูน โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือพื้นที่โล่งว่างที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ปูน ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ริมถนน และพื้นที่โล่งที่มีลักษณะเป็นพื้นดินซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณพื้นที่ริมน้ำ

รูปที่ 68 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพ

ที่มา: ผู้วิจัย

4.2.4.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวตั้ง

การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวตั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระดับพื้นดิน ระดับพื้นที่ใต้ถุน และ ระดับพื้นถนน โดยระดับต่างๆ นั้นมีสัมพันธ์กับระดับน้ำทั้งในช่วงฤดูน้ำหลากและฤดูแล้ง การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในแนวตั้งในแต่ละช่วงเวลาสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2400- 2505

ลักษณะพื้นที่เป็นไปตามสภาพพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง โดยมีระดับพื้นที่ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก อาคารที่สร้างในช่วงนี้ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอาคารไม้ยกพื้นสูงที่ยกขึ้นในระดับที่ไม่แตกต่างกัน โดยใช้ความสูงตามระดับน้ำท่วมในอดีตเป็นเกณฑ์

ในช่วงฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมพื้นดินบริเวณวัดทั้งหมด หากแต่จะไม่ท่วมบริเวณระดับพื้นที่ใช้งานของอาคารภายในวัด โดยการเดินทางระหว่างอาคารทำได้โดยใช้สะพานไม้เชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญที่เป็นทางสัญจรยกพื้นสูง ส่วนเส้นทางสัญจรในช่วงเวลาปกตินั้นไม่สามารถใช้งานได้เนื่องจากอยู่ในระดับที่ต่ำจนเกินไป

2) ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2505-2525

ระดับพื้นที่ภายในวัดเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการถมดินให้มีระดับความสูงเท่ากับระดับถนน แต่ก็ยังไม่มี ความชัดเจนมากนักเนื่องจากการปรับระดับแบบค่อยเป็นค่อยไป อาคารในวัดที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งในพื้นที่ที่ริมตลิ่งและพื้นที่ริมถนน จึงมีการปรับระดับพื้นที่ใช้งานของอาคารให้เท่ากับพื้นที่ริมถนน เช่น การสร้างเมรุบนพื้นยกสูงเพื่อให้มีระดับเท่ากับถนน การเปลี่ยนแปลงระดับในช่วงเวลานี้จึงส่งผลให้สะพานไม้เชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ และอาคารในช่วงแรกบางอาคารมีระดับพื้นที่ใช้งานที่ต่ำกว่าอาคารที่สร้างขึ้นใหม่

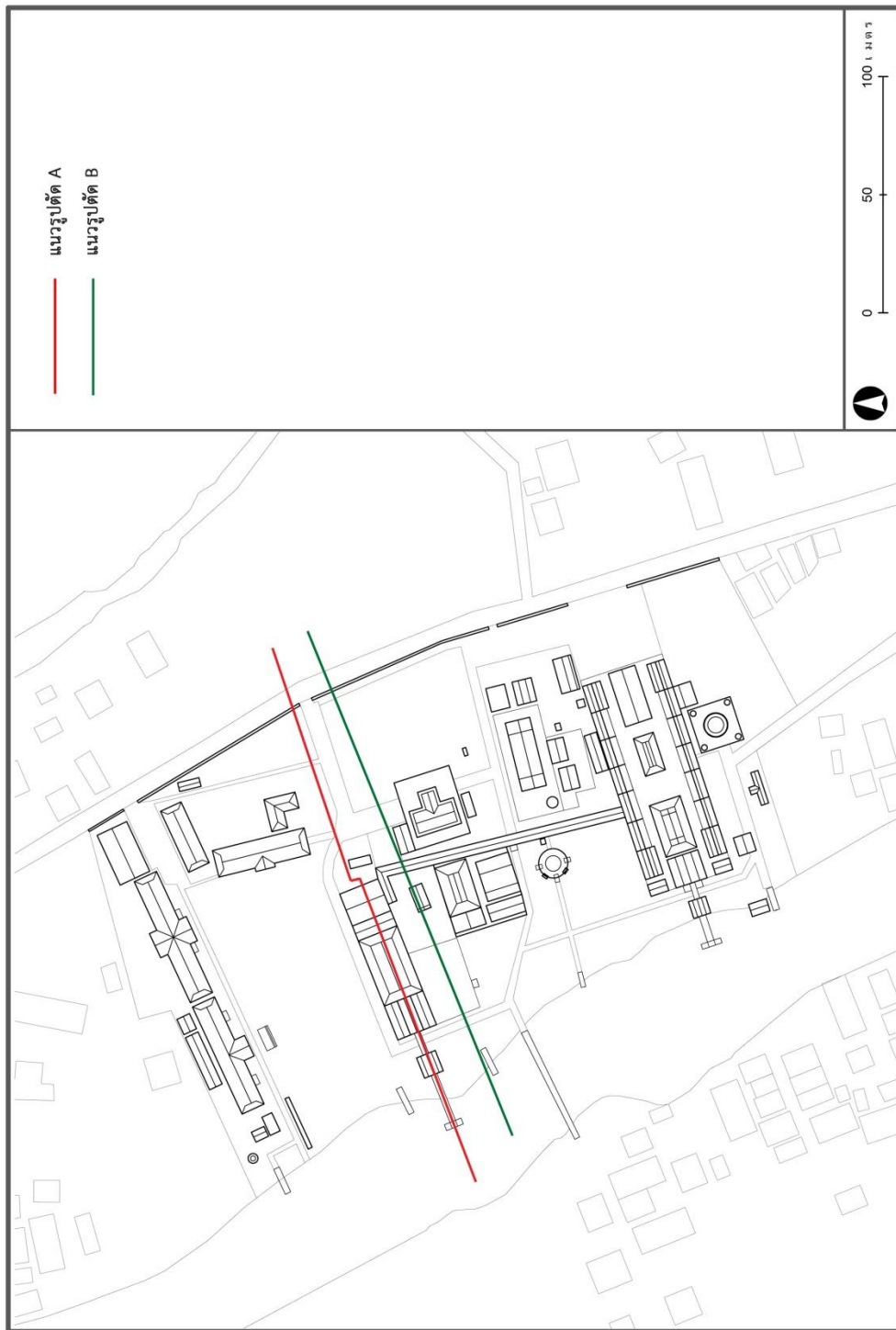
ในช่วงฤดูน้ำหลาก น้ำจะไม่ท่วมพื้นดินหมดทั้งวัดเหมือนในอดีต โดยจะท่วมในพื้นที่ที่ยังไม่มีการถมดินให้สูงเท่ากับระดับถนน กล่าวคือ ตั้งแต่บริเวณพื้นที่ริมคลองรางจรเข้าจนถึงช่วงประมาณแนวสะพานเชื่อมหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ หรือไกลมากกว่าเล็กน้อย พื้นที่บริเวณวัดจึงเริ่มแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ พื้นที่ที่น้ำท่วมถึง และพื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึง โดยพื้นที่น้ำท่วมถึงจะเป็นพื้นที่ตามแนวคลองรางจรเข้า ส่วนพื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึงนั้นจะเป็นพื้นที่ตามแนวถนน

3) ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2505- 2525

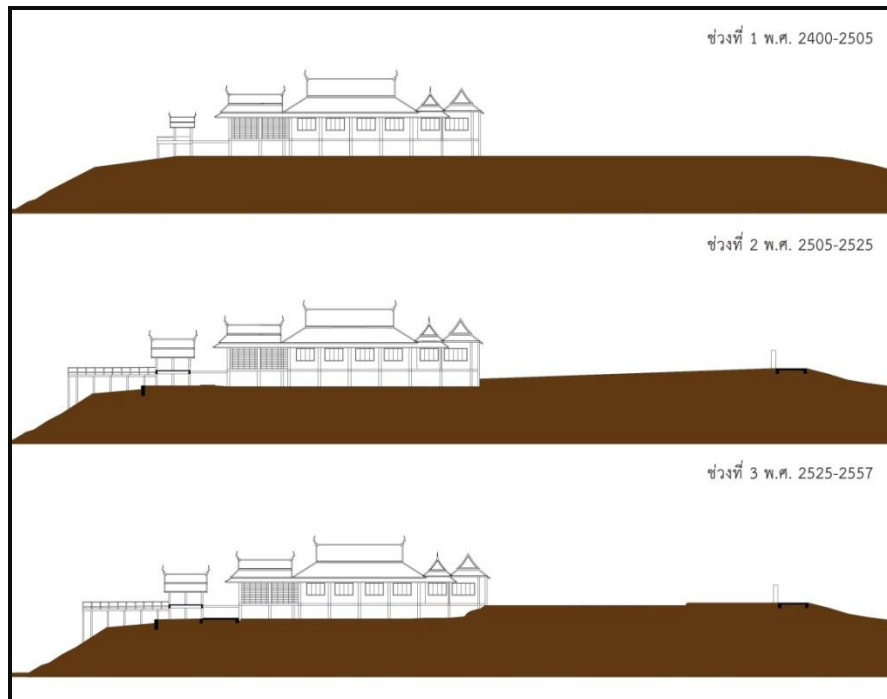
ระดับพื้นที่ภายในวัดแบ่งออก 2 ส่วนอย่างชัดเจน คือ พื้นที่ที่มีความสูงเท่ากับระดับถนน และพื้นที่ที่มีความสูงเท่ากับระดับตลิ่ง โดยการเปลี่ยนแปลงระดับความสูงของสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญที่มีระดับพื้นที่การใช้งานอยู่ระดับต่ำให้มีความสูงที่เทียบเท่าถนนนั้น ส่งผลให้อาคารที่สร้างและปรับปรุงขึ้นใหม่ภายหลังสะพานเชื่อมดังกล่าวมีการปรับระดับความสูงให้สูงขึ้นกว่าระดับสะพานเชื่อม ระดับพื้นที่ใช้งานของอาคารที่สร้างขึ้นและปรับปรุงใหม่จึงมีความสูงกว่าระดับถนน ซึ่งเคยเป็นระดับอ้างอิงในอดีต

ในช่วงฤดูน้ำหลาก พื้นที่วัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน คือ พื้นที่น้ำท่วมถึงและพื้นที่น้ำท่วมไม่ถึง โดยมีสะพานเชื่อมหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญทำหน้าที่คล้ายเป็นเขตที่ชัดเจน แนวของสะพานจึงเปรียบเสมือนเขื่อนริมตลิ่งชั้นที่สองในช่วงน้ำท่วมที่ป้องกันไม่ให้น้ำท่วมในบริเวณพื้นที่ริมถนน

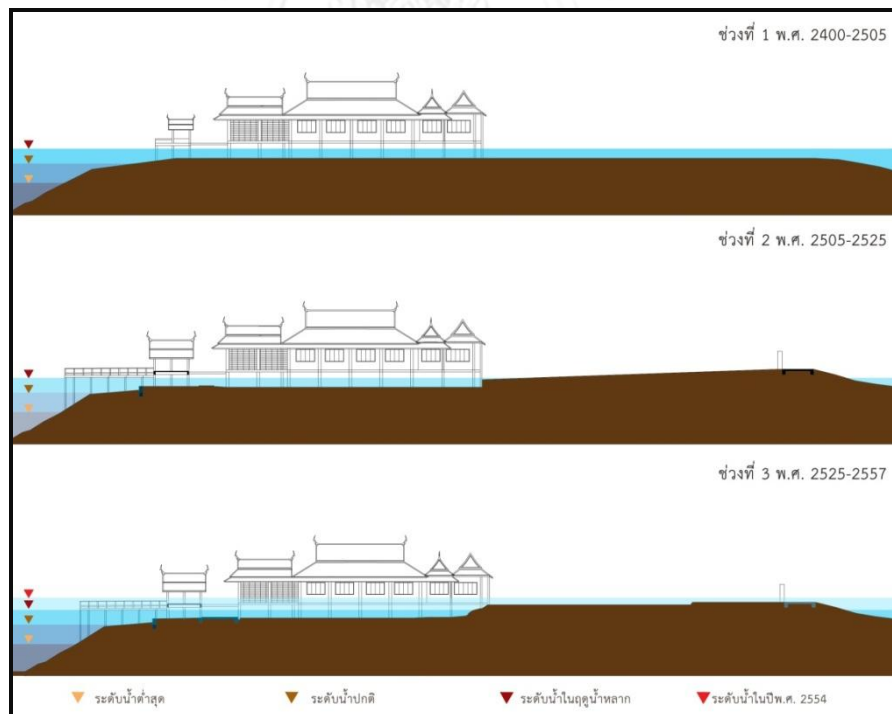
หากแต่อย่างไรก็ตาม ในปีพุทธศักราช 2549 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้องประสบกับภาวะอุทกภัยอย่างรุนแรง พื้นที่ภายในวัดกระโดงทองทั้งหมดต้องประสบกับภาวะน้ำท่วมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งในบริเวณพื้นที่ที่น้ำท่วมถึงและน้ำท่วมไม่ถึง ส่งผลให้ในเวลาต่อมา มีการปรับระดับพื้นที่ใช้งานของพื้นที่ริมตลิ่งอีกครั้ง โดยการสร้างเป็นพื้นปูนยกสูงข้างศาลาการเปรียญเพื่อใช้เป็นพื้นที่กิจกรรมในเวลาประสบกับภาวะอุทกภัย พื้นที่บริเวณนี้จึงมีความสูงกว่าพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ ภายในวัดทั้งในบริเวณพื้นที่ริมถนนและพื้นที่ริมน้ำ

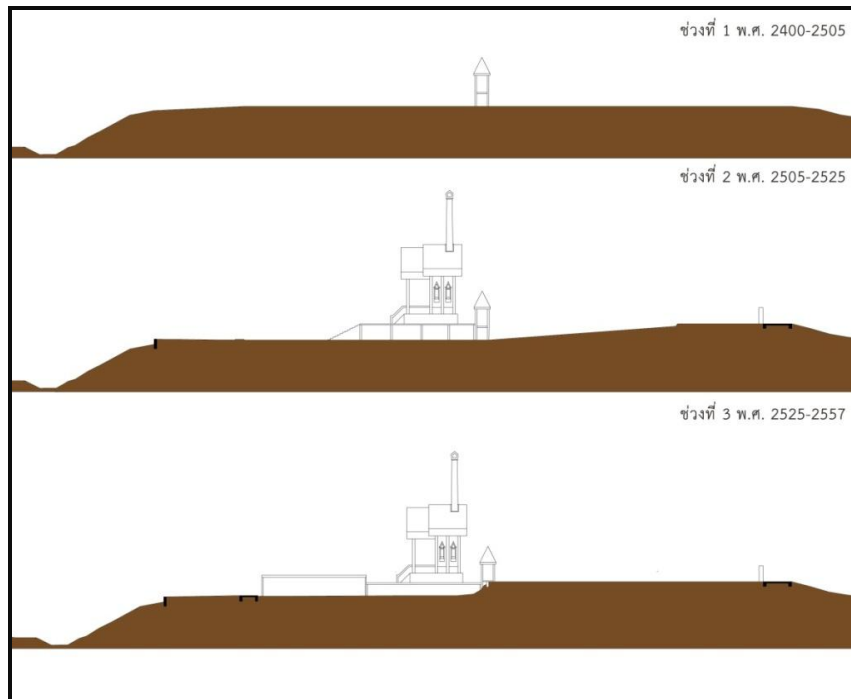
รูปที่ 69 แสดงแนวรูปตัด A-B
ที่มา : ผู้วิจัย

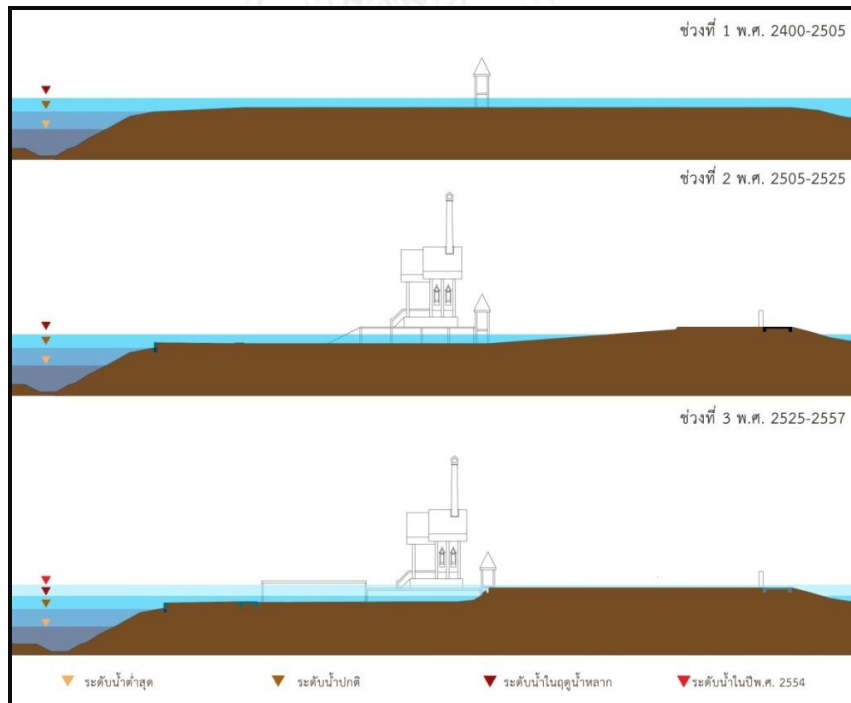
รูปที่ 70 แสดงรูปตัดแนว A
 ที่มา: ผู้วิจัย

รูปที่ 71 แสดงรูปตัดแนว A และความสัมพันธ์กับระดับน้ำ
 ที่มา: ผู้วิจัย

รูปที่ 72 แสดงรูปตัดแนว B
 ที่มา: ผู้วิจัย

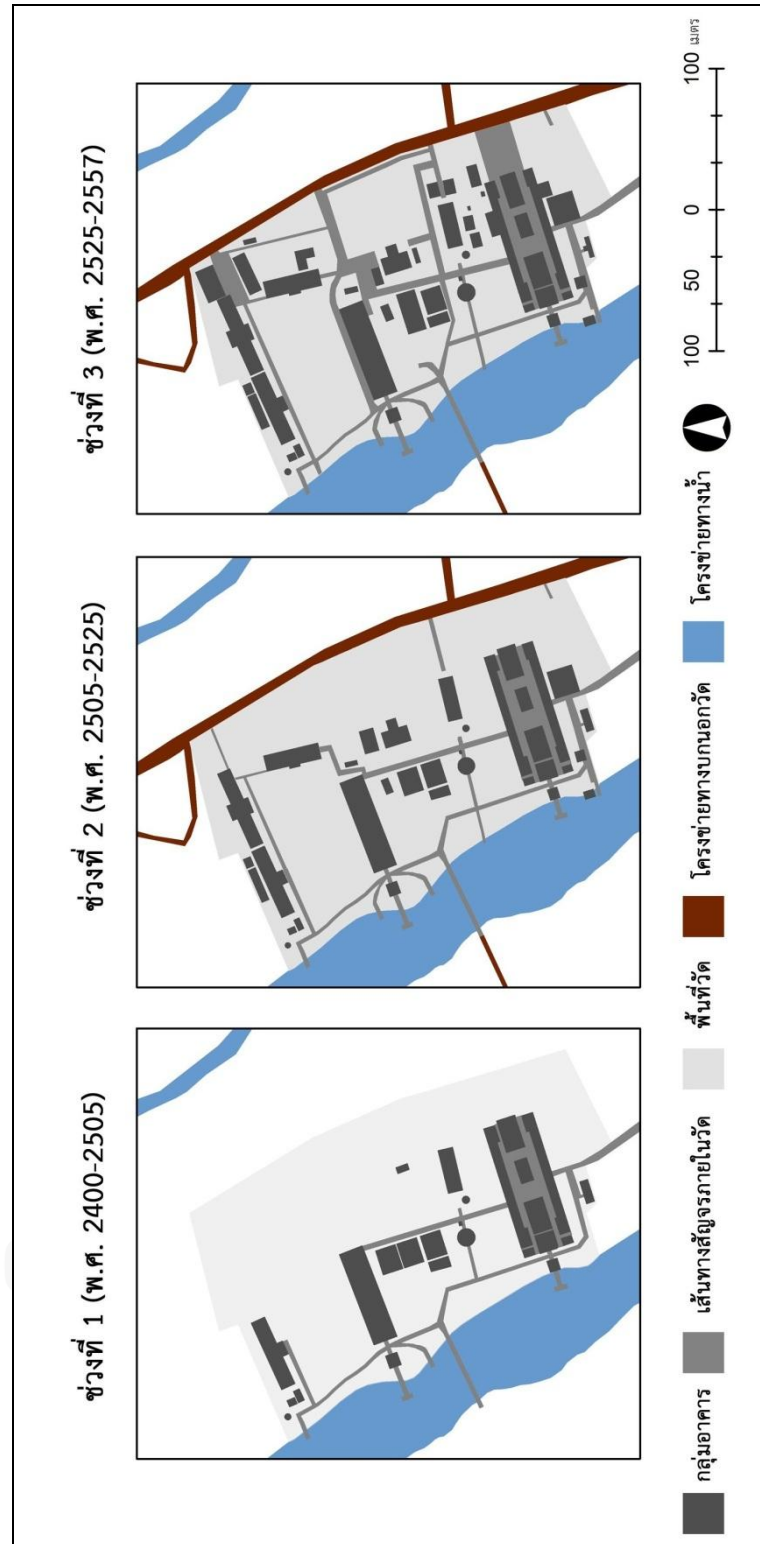

รูปที่ 73 แสดงรูปตัดแนว B และความสัมพันธ์กับระดับน้ำ
 ที่มา: ผู้วิจัย

4.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมประเพณีระดับประชุมชน

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมประเพณีระดับประชุมชน ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประเพณีทั่วไปภายในวัดกระโตงทองและเลือกเป็นกรณีศึกษาทั้งหมด 5 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีวันตรุษและวันสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่พระพุทธรูป และ งานสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมประเพณีระดับประชุมชนจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงใน 2 ประเด็นคือ 1) การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมและพื้นที่สนับสนุน และ 2) การเปลี่ยนแปลงของเส้นทางสัญจรและเส้นทางกิจกรรม โดยทำการศึกษาผ่านการซ้อนทับ(overlay) ข้อมูลด้านประเพณีลงบนผังแผนที่ฐานการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในแต่ละช่วงเวลา 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2400-2505 ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2505-2525 และช่วงที่ 3 พ.ศ.2525-2557

รูปที่ 74 ผังแผนที่สถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางกายภาพ
 ที่มา: ผู้วิจัย

4.3.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีวันตรุษและสงกรานต์

วัดกระโตงทองนิยมจัดประเพณีวันตรุษและประเพณีสงกรานต์รวบเป็นงานเดียวกัน ปกติงานประเพณีสงกรานต์จะจัดขึ้น 3 วันคือ วันที่ 13- 15 เมษายน โดยจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นที่วัดกระโตงทองในวันที่ 15 เมษายน ซึ่งสามารถสรุปกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นได้ต่อไปนี้

- 1) กิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้า
- 2) กิจกรรมทำบุญบังสกุลแก่บรรพบุรุษ
- 3) กิจกรรมสงฆ์น้ำพระ
- 4) กิจกรรมขนทรายเข้าวัดและก่อพระเจดีย์ทราย

ในการศึกษาครั้งนี้จะอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในการรองรับกิจกรรม 3 อย่างคือ กิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้า กิจกรรมสงฆ์น้ำพระ และกิจกรรมขนทรายเข้าวัดและก่อพระเจดีย์ทราย เนื่องจากกิจกรรมทำบุญบังสกุลเป็นกิจกรรมที่มีการใช้พื้นที่คล้ายคลึงกับกิจกรรมการทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้า

4.3.1.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้า

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

กิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้าจัดขึ้นภายในศาลาการเปรียญ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ประชาชนเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมด้วย 2 วิธี วิธีแรกคือใช้การเดินทางเท้าจากเส้นทางเดินดินหลังชุมชนผ่านหมู่กุฏิ สะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิมายังศาลาการเปรียญ หรือ ทางเดินเท้าข้ามสะพานไม้หน้าวัดกระโตงทองเข้าสู่ศาลาการเปรียญและวิธีที่ 2 คือ การเดินทางมายังวัดโดยใช้วิธีการพายเรือจากท่าหน้าบ้านขึ้นสู่ท่าหน้าศาลาการเปรียญหรือท่าหน้าประกอบด้านข้างแล้วเดินเข้าศาลาการเปรียญโดยตรง

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

พื้นที่ในการจัดกิจกรรมยังคงจัดขึ้นภายในศาลาการเปรียญเช่นเดียวกับในช่วงแรก

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ชาวบ้านยังคงใช้การสัญจรทางน้ำและถนนหลังชุมชนเป็นเส้นทางสัญจรในการเดินทางมายังวัดเหมือนในช่วงเวลาแรก

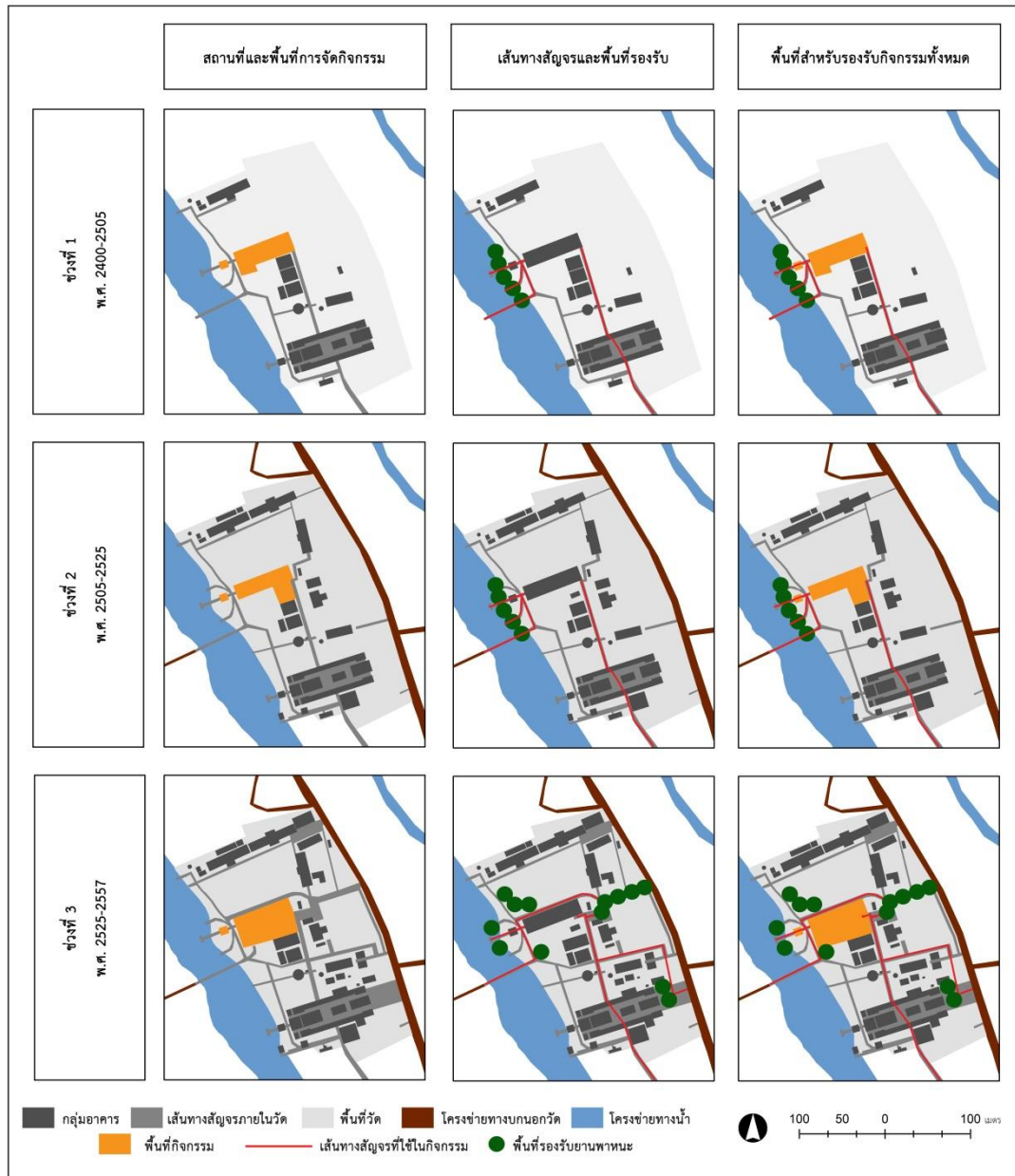
3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

กิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้ายังคงจัดขึ้นในบริเวณศาลาการเปรียญเช่นเดิม หากแต่มีการขยายพื้นที่กิจกรรมออกมาบริเวณด้านนอกรอบลานเมรุ โดยทางวัดได้ใช้พื้นที่ดังกล่าวสำหรับขายสินค้าให้กับคนที่เข้ามาร่วมทำบุญใส่บาตร

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

การเดินทางมายังวัดยังคงมีทั้งทางบกและทางน้ำ โดยการสัญจรทางน้ำชาวบ้านยังคงมีอยู่หากแต่มีปริมาณที่น้อยลง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เปลี่ยนมาใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์ในการเดินทางมายังวัดแทน โดยชาวบ้านจะจอดรถไว้บริเวณลานที่อยู่ติดกับประตูวัด เช่น ลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาส ลานหน้าหมู่กุฏิ และลานที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ถนน เช่น ลานสนามกีฬาโรงเรียนวัดกระโตงทองที่อยู่ติดกับศาลาการเปรียญ แล้วเดินเท้าเข้าศาลาการเปรียญโดยตรง

รูปที่ 75 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระในแต่ละช่วงเวลา
ที่มา : ผู้วิจัย

4.3.1.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมการสรงน้ำพระ

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

การสรงน้ำพระจัดขึ้นบริเวณพื้นที่หน้าหมู่กุฏิฝั่งทำน้ำ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ประชาชนส่วนใหญ่เดินทางมาร่วมงานที่วัดด้วย 2 วิธีคือ การพายเรือมาขึ้นทำน้ำบริเวณหน้าหมู่กุฏิโดยตรงหรือเดินเท้าผ่านทางเดินดินด้านหลังชุมชนหรือสะพานไม้หน้าวัดมายังวัด

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

การสรงน้ำพระยังคงจัดขึ้นในบริเวณพื้นที่หน้าหมู่กุฏิฝั่งทำน้ำเช่นเดียวกับในช่วงเวลาแรก

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ประชาชนยังคงเดินทางมายังวัดโดยการเดินเท้าและการพายเรือเช่นเดียวกับในช่วงเวลาแรก

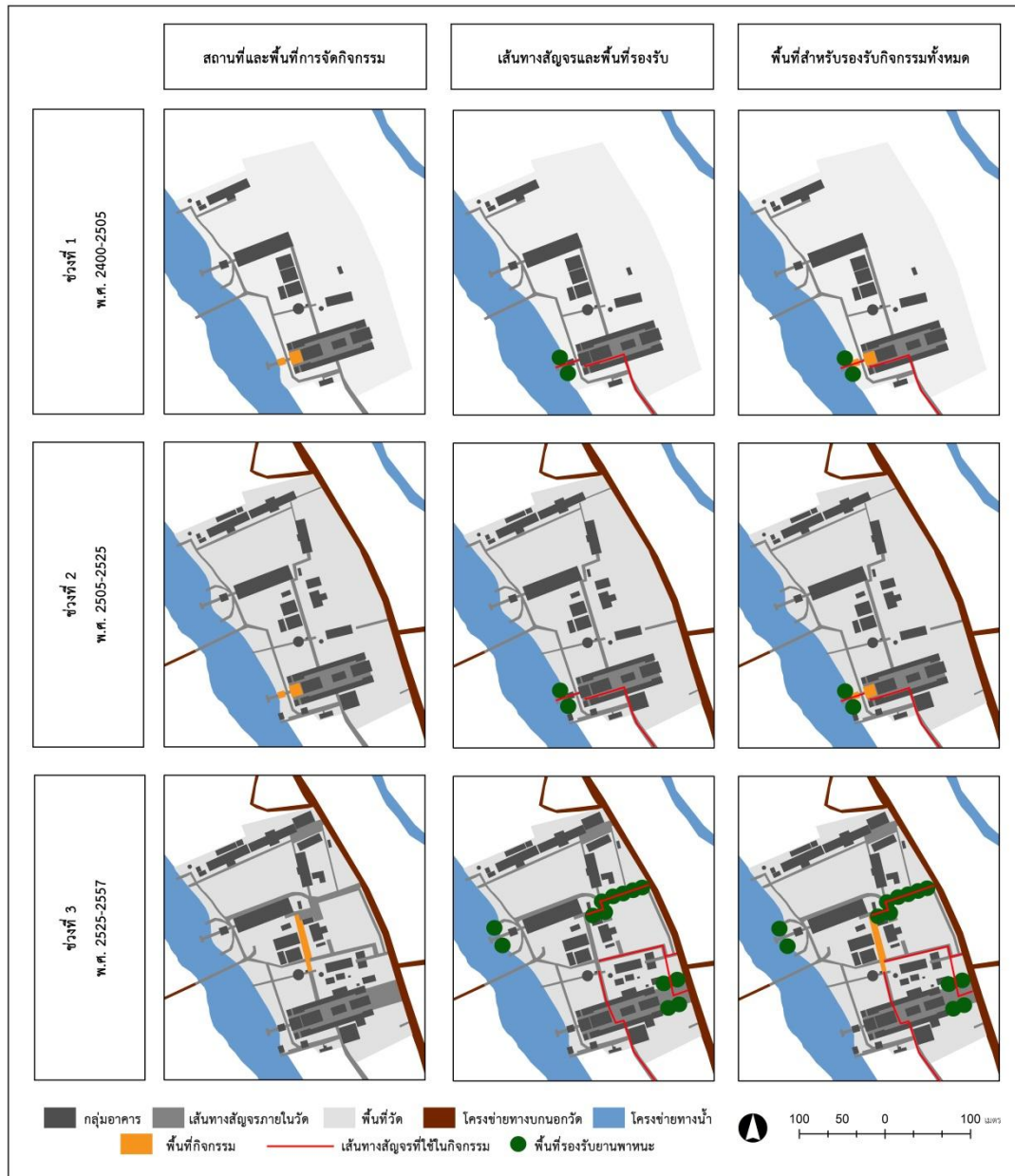
3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

ในช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2540 มีการย้ายสถานที่ในการจัดกิจกรรมจากบริเวณทำน้ำหน้าหมู่กุฏิมายังบริเวณสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิกับศาลาการเปรียญ โดยเริ่มจัดตั้งแต่พื้นที่หน้าพระปราสาทดุสิตราชยาวไปจนถึงศาลาการเปรียญ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนภิกษุที่จำพรรษาในเวลานั้น ส่งผลให้พื้นที่บริเวณรอบสะพานเชื่อมนี้กลายเป็นพื้นที่สำหรับเล่นน้ำสงกรานต์และกิจกรรมต่างๆ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

การเดินทางสำหรับเข้าร่วมกิจกรรมสรงน้ำพระ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเดินทางมายังวัดโดยใช้การเดินเท้า รถยนต์และมอเตอร์ไซค์เข้าสู่ประตูวัดบริเวณริมถนนธรรมสิทธิ์เสนา แล้วเดินเข้าสู่แนวสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญโดยจอดพาหนะไว้บริเวณลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาส ลานหน้าหมู่กุฏิ

รูปที่ 76 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมสร้งน้ำพระ
 ที่มา : ผู้วิจัย

4.3.1.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมขนทรายเข้าวัดและก่อพระเจดีย์ทราย

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

การก่อพระเจดีย์ทรายนั้นจัดขึ้นในบริเวณลานรอบพระปรางค์ดุสิตราชโดยนำทรายมาจากคลองหน้าวัดโคกเสื่อ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ชาวบ้านวัยหนุ่มสาวจะนั่งเรือจากบริเวณหน้าวัดไปยังบริเวณหน้าวัดโคกเสื่อซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นสันทรายกลางแม่น้ำ เพื่อตักทรายขึ้นเรือแล้วจึงนำกลับมายังบริเวณทำน่าน้ำหน้าหมู่กุฏิและขนไปกองรวมกันบริเวณหน้าพระปรางค์ดุสิตราช เพื่อกรองและก่อพระเจดีย์ร่วมกันในบริเวณรอบพระปรางค์ ส่วนประชาชนที่ไม่ได้ร่วมขนทรายก็จะเข้าร่วมกิจกรรมหลังจากทำกิจกรรมต่างๆ ภายในวันสงกรานต์แล้วเสร็จ

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

การก่อพระเจดีย์ทรายยังคงจัดบริเวณลานรอบพระปรางค์ดุสิตราชเช่นเดียวกับในช่วงที่ 1

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

มีการปรับเปลี่ยนเส้นทางในการขนทรายขึ้นจากเรือเป็นบริเวณทำน้ำสะพานพุทธเกษรซึ่งเป็นสะพานหน้าพระปรางค์ดุสิตราชแทน

3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557)

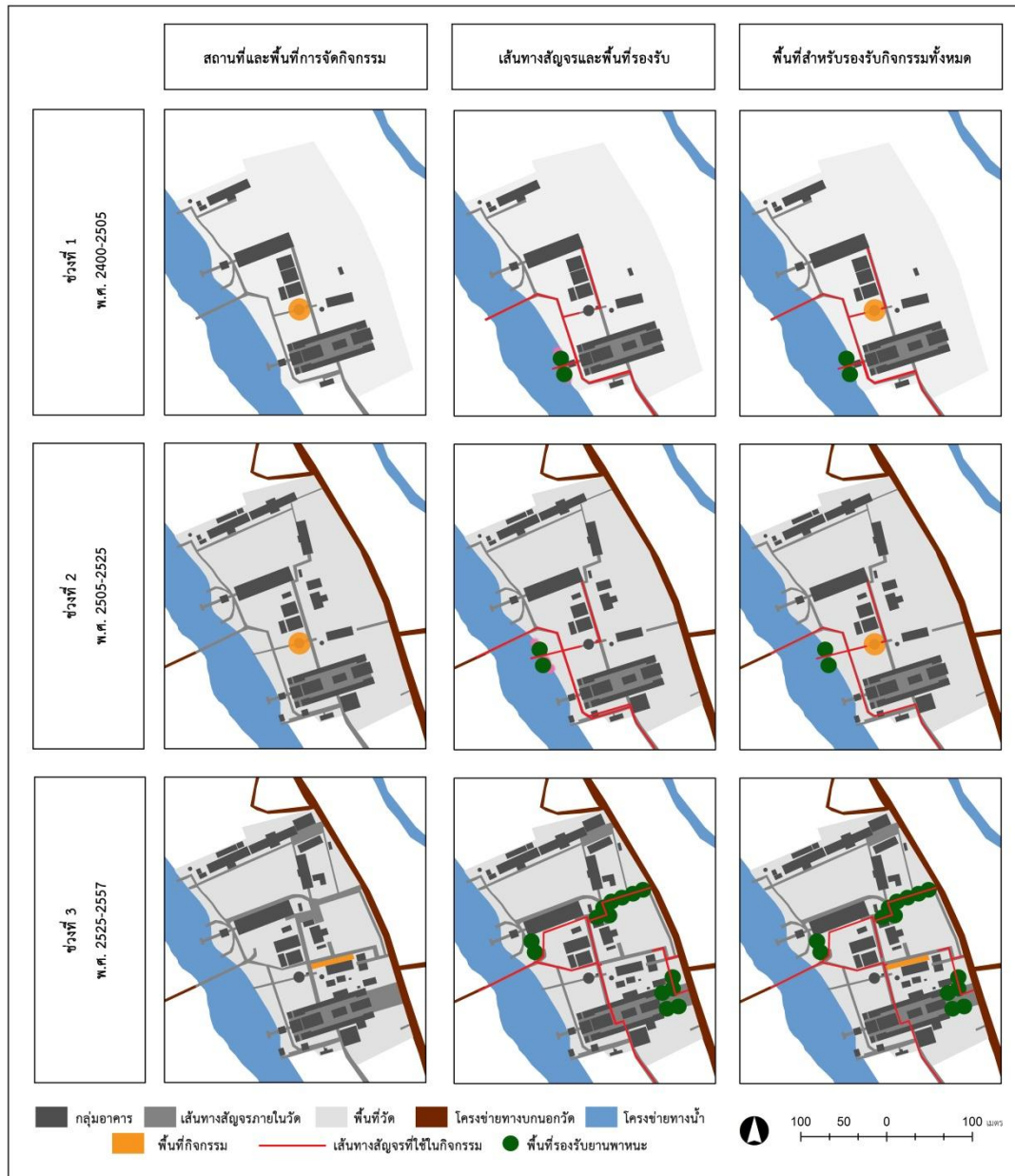
(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

กิจกรรมขนทรายเข้าวัดและประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายได้ทำการปรับเปลี่ยนและย้ายพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมมายังบริเวณลานข้างพระอุโบสถในช่วง

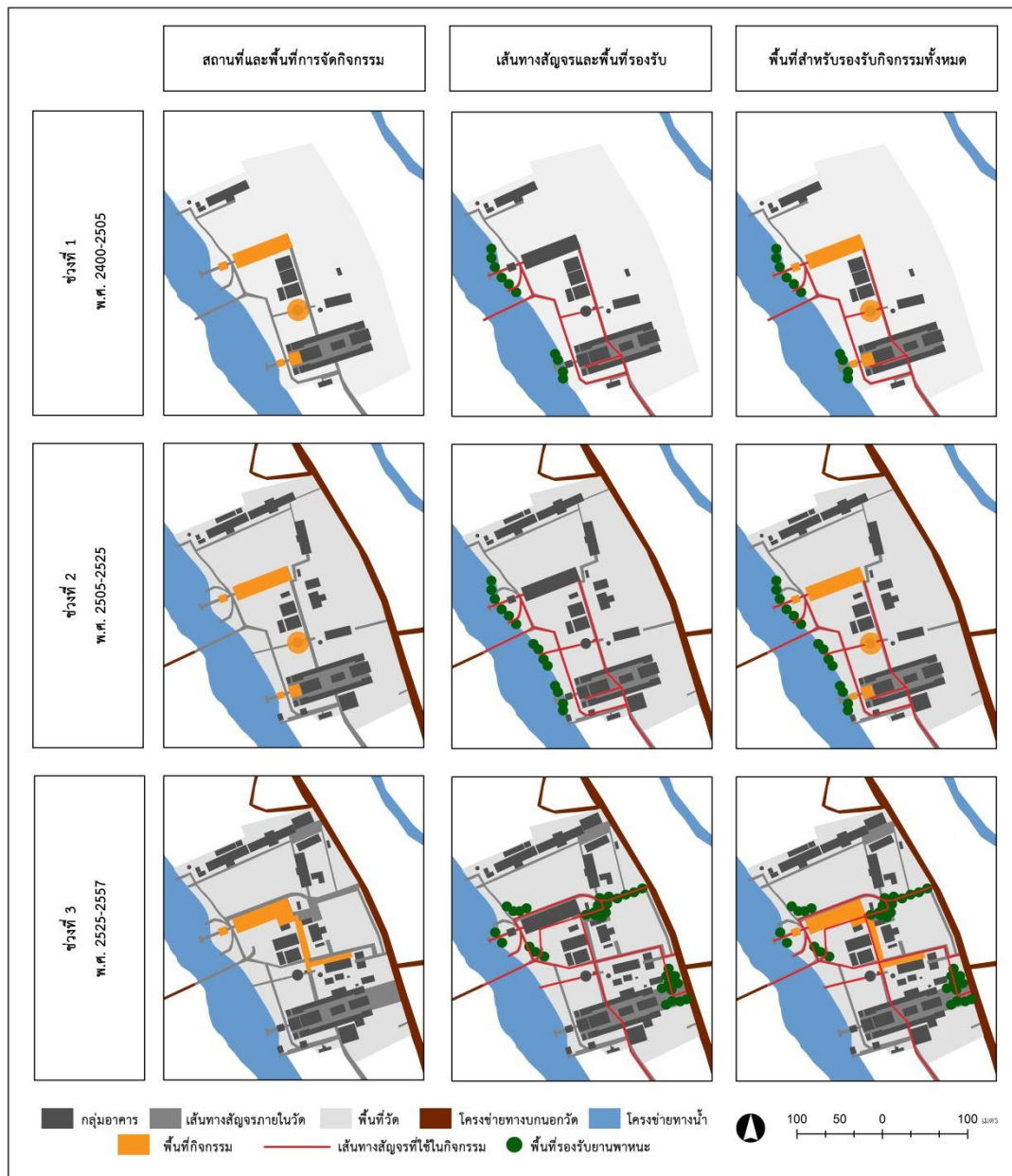
(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนวิธีการขนทรายจากเดิมที่ทำการการลงเรือไปขนทรายบริเวณหน้าวัดโคกเสื่อเป็นทางวัดสั่งทรายจากร้านค้ามาแทน ส่งผลให้เส้นทางในการขนทรายเปลี่ยนไป โดยเริ่มจากประตูหน้าวัดบริเวณ

หน้าศาลาการเปรียญเข้าสู่สะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ และเข้าสู่ลานข้างพระอุโบสถตามลำดับ

รูปที่ 77 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมการขนทรายเข้าวัดและก่อพระเจดีย์ทราย
ที่มา : ผู้วิจัย

รูปที่ 78 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีวันสงกรานต์ทั้งหมด
ที่มา : ผู้วิจัย

4.3.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีตักบาตรเทโว

กิจกรรมงานประเพณีตักบาตรเทโวเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นหลังวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 หลังวันออกพรรษา 1 วัน โดยเป็นการระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จกลับจากสวรรค์ภายหลังจากโปรดพุทธมารดา โดยทั่วไปในการตักบาตรเทโวนิยมตักด้วยข้าวต้มลูกโยนหรือข้าวต้มมัด ซึ่งในท้องถิ่นของบ้านโพธิ์นิยมห่อด้วยใบโพ

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

ประเพณีตักบาตรเทโวจัดขึ้นบริเวณสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎิและศาลาการเปรียญ โดยเมื่อถึงเวลา พระสงฆ์จะเดินผ่านสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎิและศาลาการเปรียญไปยังศาลาการเปรียญซึ่งระหว่างทางจะมีประชาชนยืนคอยใส่บาตรอยู่ โดยในช่วงก่อนหน้าจะมีการสร้างสะพานเชื่อมนั้น สันนิษฐานว่าอาจจะใช้พื้นที่บริเวณรอบพระอุโบสถเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรม

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ชาวบ้านที่เดินทางมาตักบาตรเทโวนั้นจะเดินเท้าหรือพายเรือออกจากบ้านมาจอดบริเวณริมท่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญก่อนจะเดินเข้าสู่ศาลาการเปรียญและพื้นที่จัดงาน

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

ประเพณีตักบาตรเทโวยังคงมีรูปแบบการใช้พื้นที่ภายในวัดเช่นเดียวกับภายในช่วงที่ 1

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

มีการขยายพื้นที่การสัญจรทางน้ำ โดยสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้จากสะพานพุทธเกษรเพิ่มเติม

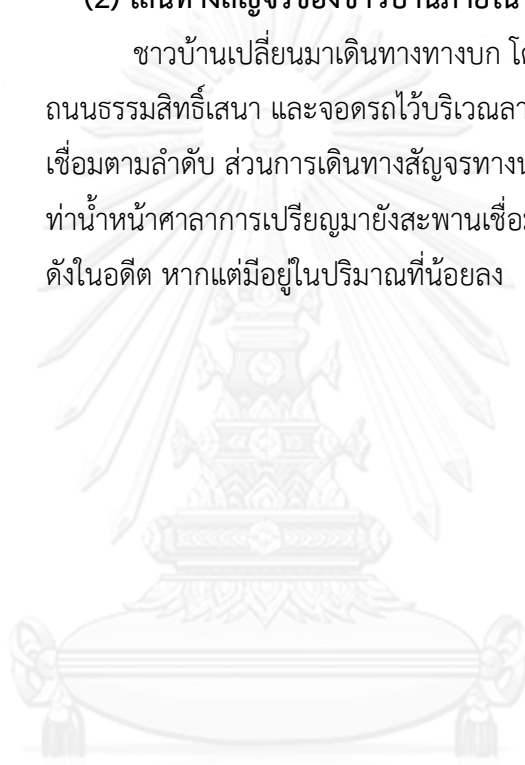
3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557)

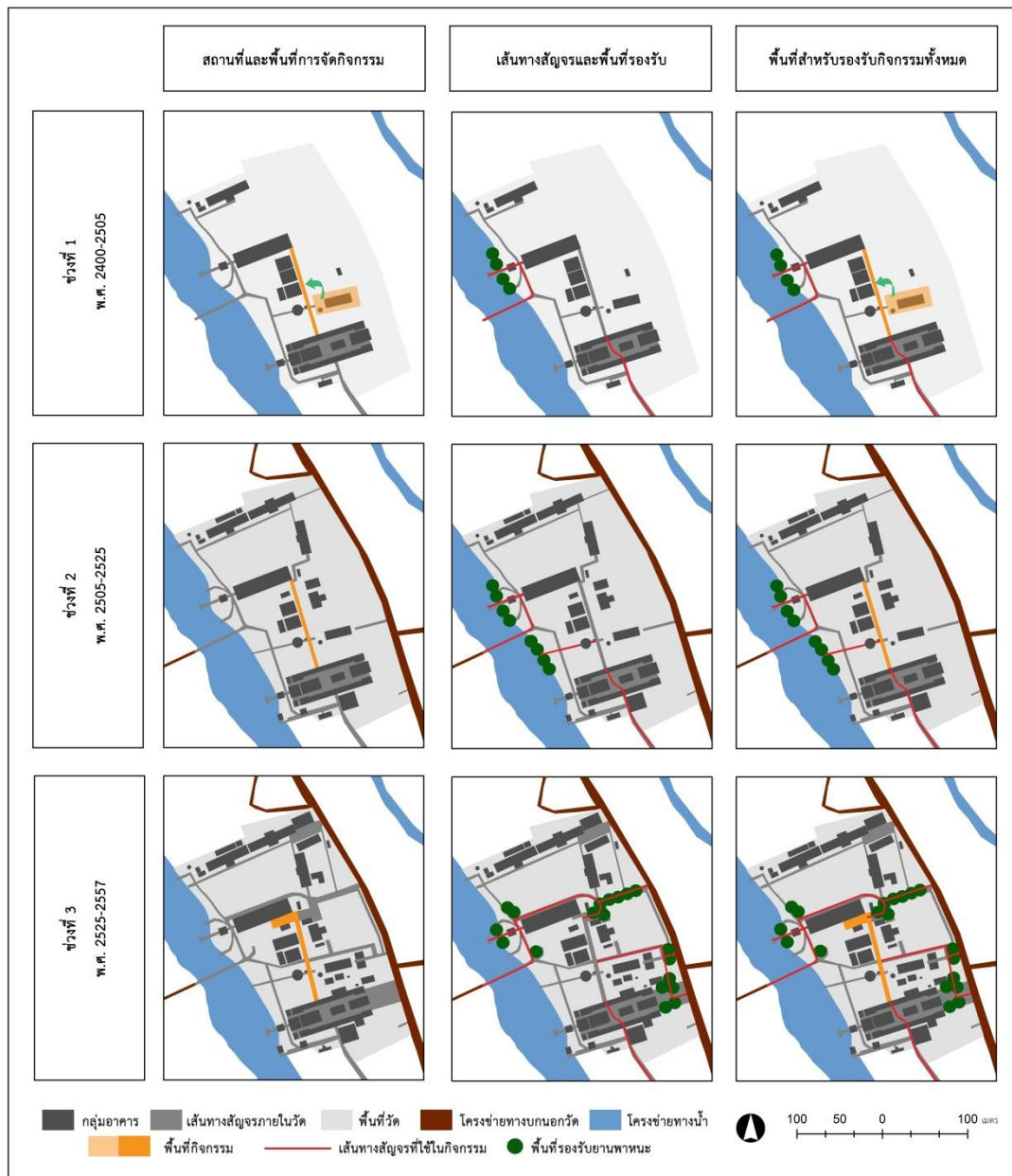
(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

สะพานเชื่อมระหว่างภูมิและศาลาการเปรียญ และศาลาการเปรียญ ยังคงเป็นพื้นที่สำหรับรองรับการจัดกิจกรรมเช่นเดียวกับในช่วงที่ 1 และ 2 หากแต่มีการขยายพื้นที่การจัดกิจกรรมให้กว้างขึ้นโดยครอบคลุมพื้นที่ลานรอบเมรุเพื่อใช้ขายสินค้าสำหรับคนมาร่วมตักบาตร

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ชาวบ้านเปลี่ยนมาเดินทางทางบก โดยเข้าสู่วัดกระโดงทองผ่านถนนธรรมสิทธิ์เสนา และจอดรถไว้บริเวณลานต่างๆ ก็จะเดินเข้าสู่สะพานเชื่อมตามลำดับ ส่วนการเดินทางสัญจรทางน้ำยังคงมีอยู่โดยใช้เส้นทางจากทำนน้ำหน้าศาลาการเปรียญมายังสะพานเชื่อมหมู่ภูมิและศาลาการเปรียญดังในอดีต หากแต่มีอยู่ในปริมาณที่น้อยลง

รูปที่ 79 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมตักบาตรเทโว
 ที่มา : ผู้วิจัย

4.3.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีทอดกฐิน

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

พื้นที่ที่จัดงานทอดกฐินนั้นตั้งอยู่ในบริเวณศาลาการเปรียญ โดยมีการตั้งธงจระเข้และตุ้กรวงข้าวไว้บริเวณทำน่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการทอดกฐิน นอกจากนี้ยังมีการใช้พื้นที่บริเวณด้านข้างโรงครัวเป็นพื้นที่โรงทานอีกด้วย โดยในกรณีที่บางปีน้ำไม่ท่วมอาจมีการใช้พื้นที่ใต้ถุนศาลาการเปรียญร่วมด้วย

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

การทอดกฐินในช่วงเวลานี้เป็นการทอดกฐินทางน้ำ โดยแห่ทางเรือผ่านคลองรางจรเข้เข้าสู่วัดกระโดงทองที่บริเวณทำน่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญ และจอดเรือไว้บริเวณทำน่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญไปตามแนวตลิ่งจนถึงโรงเรียนและพระปรางค์ดุสิตราช

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

การทอดกฐินในช่วงเวลานี้ยังคงรักษารูปแบบการใช้พื้นที่และกิจกรรมตามรูปแบบในช่วงที่ 1 หากแต่มีการปรับโรงทานขึ้นมาบริเวณลานข้างเมรุ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

มีการเพิ่มทำน่าน้ำสะพานพุทธเกษตรบริเวณหน้าพระปรางค์ดุสิตราชทำให้เกิดเส้นทางจากทำน่าน้ำดังกล่าวไปสู่ศาลาการเปรียญเพิ่มเติม

3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557)

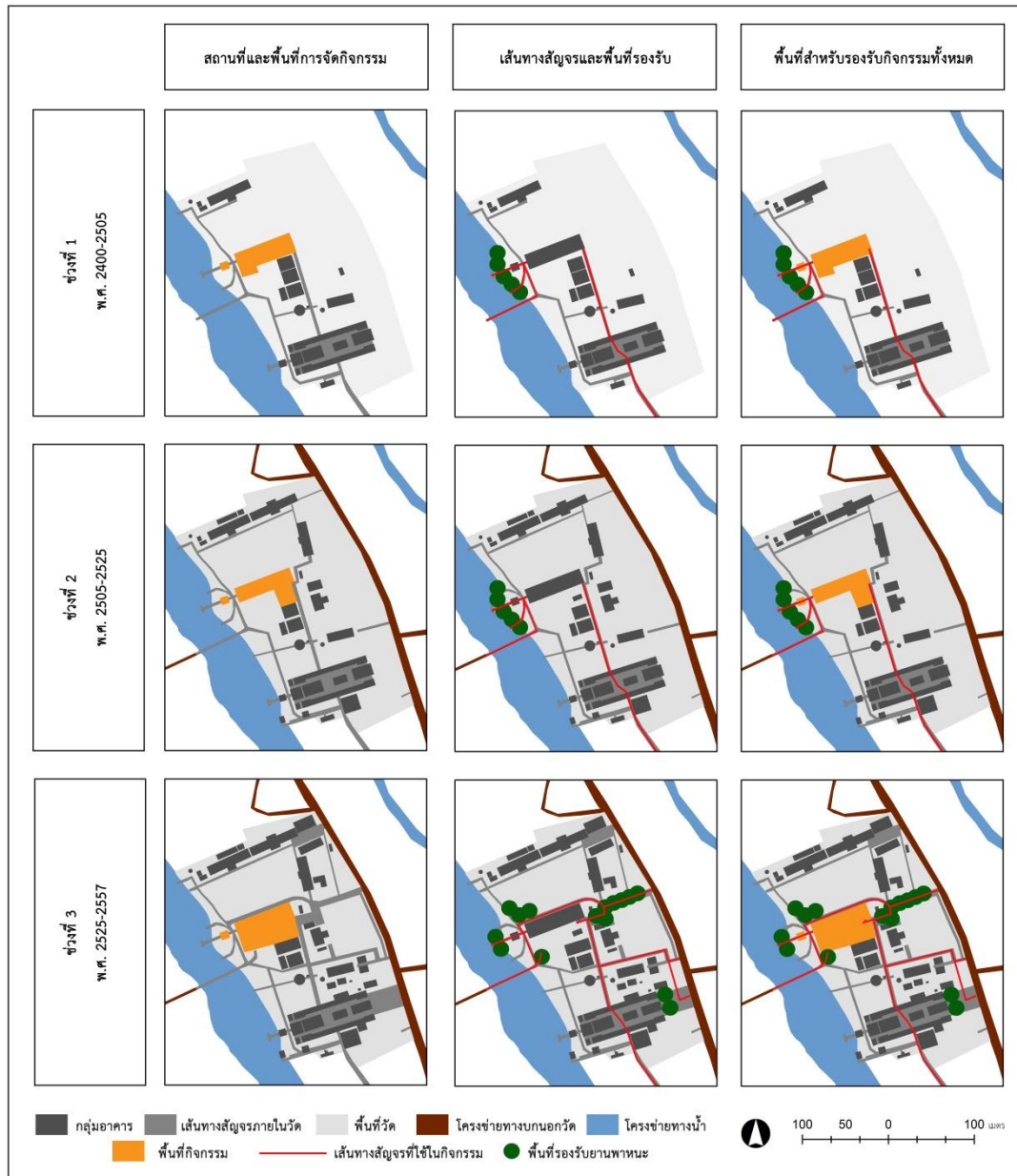
(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

การทอดกฐินเปลี่ยนมาเป็นการทอดกฐินทางบก โดยมีการเปลี่ยนพื้นที่สนับสนุนต่างๆ กล่าวคือพื้นที่โรงทานเปลี่ยนจากบริเวณใต้ถุนศาลาการเปรียญมาเป็นลานข้างศาลาการเปรียญ พื้นที่แห่ขบวนกฐินเปลี่ยนจากพื้นที่ริมน้ำมาเป็นลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาส ประตูศาลาการเปรียญที่ใช้แห่ขบวนกฐินเปลี่ยนจากประตูริมน้ำมาเป็นประตูด้านริมถนน

หากแต่อย่างไรก็ตาม ศาลาการเปรียญและตำแหน่งในการปักธงจระเข้และตุ้กรวงข้าวก็ยังอยู่บริเวณทำน่าน้ำหน้าศาลาการเปรียญดังเช่นในอดีต

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

การเดินทางสัญจรทางน้ำมีปริมาณน้ำลดลง ชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์แทน โดยจอดพาหนะดังกล่าวไว้บริเวณที่ว่างๆ รอบๆ ศาลาการเปรียญที่ถนนเข้าถึง

รูปที่ 80 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีทอดกฐิน

ที่มา : ผู้วิจัย

4.3.4 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานประเพณีแห่พระพุทธรเกษร

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

พื้นที่ที่ใช้รองรับกิจกรรมงานประเพณีแห่พระพุทธรเกษรในช่วงนี้สามารถแบ่งออก 2 ช่วงย่อยคือ ช่วงก่อนและหลังสร้างศาลาการเปรียญ ในช่วงก่อนการสร้างศาลาการเปรียญ ประเพณีและกิจกรรมส่วนใหญ่จะจัดขึ้นบริเวณรอบพระปรารค์ โดยมีการอัญเชิญพระพุทธรเกษรลงสู่โป๊ะแพที่เทียบอยู่ริมตลิ่งบริเวณด้านหน้าพระปรารค์ดุสิตราชโดยตรง หากแต่ในช่วงต่อมาภายหลังการสร้างศาลาการเปรียญขึ้นชาวบ้านได้อัญเชิญพระพุทธรเกษรไปไว้ ณ ศาลาการเปรียญ ก่อนแล้วจึงอัญเชิญลงโป๊ะทรงต่อไป พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีต่างๆ จึงขยายมากขึ้นไปตามแนวสะพานเชื่อมระหว่างกุฎิและศาลาการเปรียญ

ส่วนพื้นที่สนับสนุนการจัดงานนั้น ทั้งพื้นที่งานวัด พื้นที่มหรสพ พื้นที่โรงทาน สันนิษฐานน่าจะจัดอยู่บริเวณลานระหว่างพระปรารค์และศาลาการเปรียญ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ชาวบ้านที่มาเข้าร่วมงานจะจอดเรือไว้บริเวณท่าหน้าศาลาการเปรียญไปจนกระทั่งถึงหน้าหมู่กุฎิแล้วเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยขึ้นท่าวัดที่ใกล้ที่จอดเรือ

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

พื้นที่ที่ใช้ในการรองรับกิจกรรมงานประเพณีแห่พระพุทธรเกษรยังคงเหมือนเดิมในอดีตโดยมีสถานที่ที่สำคัญคือ พระปรารค์ดุสิตราช สะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎิและศาลาการเปรียญ และ ศาลาการเปรียญ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

เส้นทางการสัญจรของชาวบ้านภายในวัดยังคงเหมือนในอดีตหากแต่มีการเพิ่มเส้นทางจากพื้นที่ริมน้ำคือสะพานพุทธเกษรในการเข้าถึงพื้นที่วัดเพิ่มเติม

3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

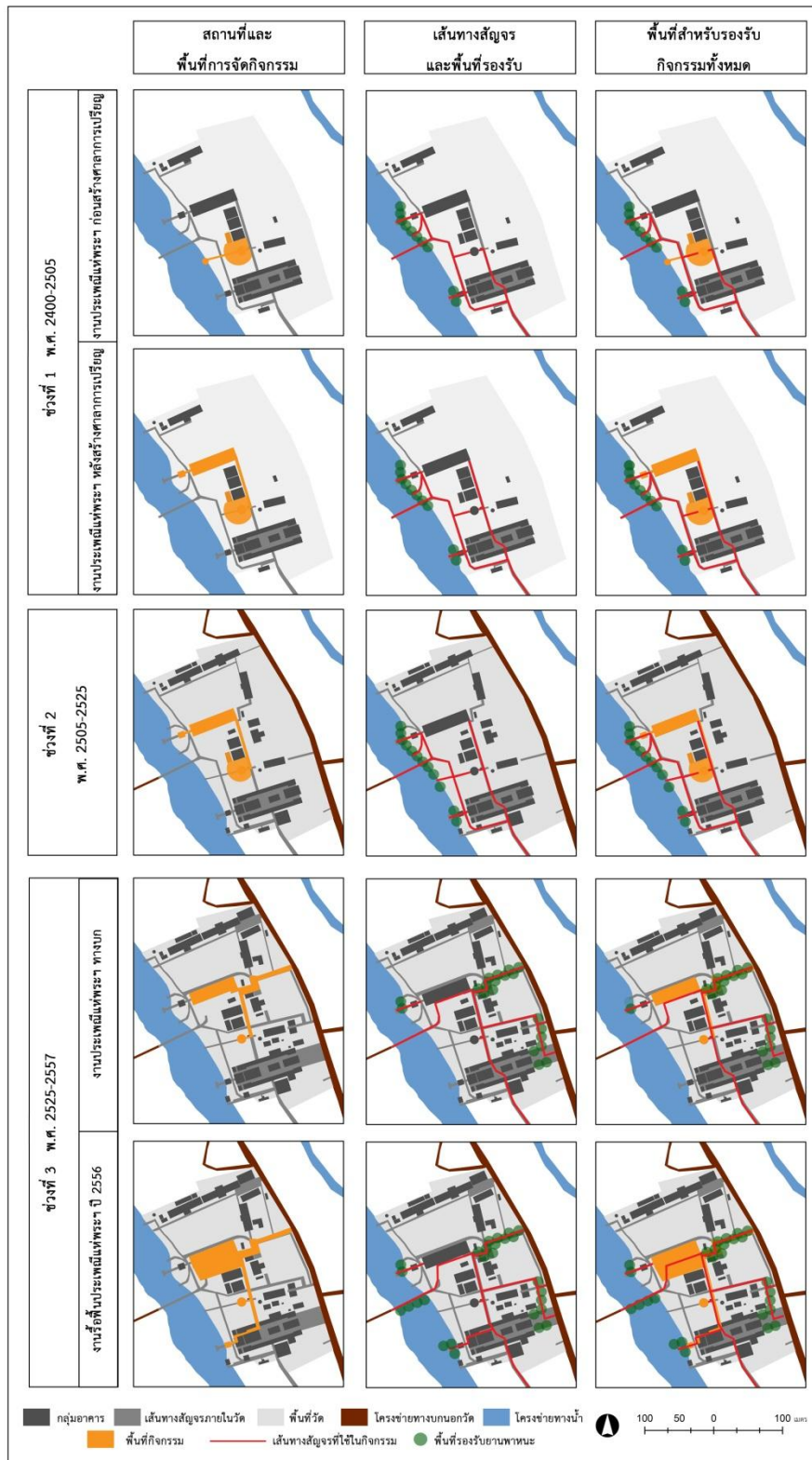
ชาวบ้านยังคงอัญเชิญพระพุทธรเกษรมาประดิษฐานไว้ที่ศาลาการเปรียญผ่านสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎิและศาลาการเปรียญ แต่ในช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2530 ได้มีการปรับเปลี่ยนการแห่พระพุทธรเกษรทางน้ำเป็นการแห่ทางบก โดย

เปลี่ยนจากการแห่จากทำน้ำหน้าวัดกระโดงทองมาเป็นแห่ขึ้นรถทรงบริเวณลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาส การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมเปลี่ยนแปลงไปโดยมีการใช้ลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาสเป็นสถานที่ในการจอดรถทรงและทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งการเป็นสถานที่รวมของรถแห่ของชาวบ้าน การใช้เป็นลานมหรสพ การใช้เป็นพื้นที่ตลาดนัด เป็นต้น

ในปีพุทธศักราช 2556 วัดกระโดงทองได้รื้อฟื้นประเพณีแห่พระพุทธรูปทรงนำขึ้นอีกครั้งโดยมีการปรับเปลี่ยนสถานที่ในการจัดกิจกรรม และตำแหน่งในการอัญเชิญพระพุทธรูปลงเรือทรงไปยังทำน้ำหน้าหมู่กุฏิ อันเนื่องด้วยข้อจำกัดของระดับน้ำและสะพานที่อยู่ต่ำจนเกินไป หากแต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมเสริมอื่นๆ ก็ยังคงเป็นบริเวณลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาสเช่นเดียวกับช่วงเวลาก่อนหน้านี้

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

การเดินทางสัญจรของชาวบ้านที่เข้ามาร่วมงานนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่เดินทางมายังวัดด้วยการเดินทางทางบกและจอดรถไว้บริเวณลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาส ส่วนการเดินทางทางน้ำนั้นยังมีอยู่แต่มีในปริมาณที่น้อยลง เว้นแต่ปี 2556 ที่มีการรื้อฟื้นขบวนแห่ทางน้ำส่งผลให้มีชาวบ้านนำเรือเข้ามาร่วมขบวนเป็นจำนวนมาก

รูปที่ 81 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีแห่พระพุทธเกษร
 ที่มา: ผู้วิจัย

4.3.5 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมงานสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจ

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

ในอดีตยังไม่นิยมตั้งศพเพื่อสวดพระอภิธรรมที่วัด พื้นที่วัดจึงเป็นสถานที่สำหรับการเผาศพเท่านั้น โดยพื้นที่เผาศพในช่วงแรกจะอยู่บริเวณศาลานวเพ็ญ เชิงตะกอนทางด้านทิศเหนือ จนกระทั่งมีการสร้างโรงเรียนพื้นที่ในการจัดกิจกรรมจึงเปลี่ยนไป โดยเปลี่ยนไปตั้งอยู่บริเวณป่าไผ่ด้านข้างพระอุโบสถแทน

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ในช่วงแรกชาวบ้านจะนำศพมาทางเรือหรือโປ้แพของวัดแล้วนำศพขึ้นบริเวณท่าหน้าศาลานวเพ็ญ แล้วเผาบริเวณเชิงตะกอนริมน้ำซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณทางทิศเหนือของวัด หากแต่ในเวลาต่อมาเมื่อมีการย้ายพื้นที่เผาศพ เส้นทางในการเคลื่อนศพจึงเปลี่ยนไป โดยผู้จะนำศพมาเผาจะเคลื่อนศพจากเรือหรือโປ้แพมาที่ท่าหน้าศาลาการเปรียญแล้วเคลื่อนศพผ่านศาลาการเปรียญไปยังเชิงตะกอนเผาศพตามลำดับ

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

ช่วงเวลานี้เริ่มเกิดความนิยมตั้งศพสวดพระอภิธรรมที่วัด พื้นที่วัดจึงไม่ได้รองรับเฉพาะการเผาศพเพียงอย่างเดียวเท่านั้นหากแต่ยังรวมไปถึงพื้นที่สำหรับตั้งศพเพื่อสวดพระอภิธรรมด้วย โดยการตั้งศพเพื่อสวดพระอภิธรรมนั้นจะตั้งในบริเวณศาลาการเปรียญ

ในปี 2512 วัดได้สร้างเมรุถาวรขึ้นบริเวณด้านข้างศาลาการเปรียญและเรือนคุณหญิงอุไร จึงทำให้มีการย้ายสถานที่ในการเผาศพอีกครั้ง โดยในการเผาศพจะมีการจัดสถานที่ให้กับผู้ร่วมงานในบริเวณพื้นที่ลานหน้าเมรุ

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ชาวบ้านนำศพมาทางเรือและขึ้นบริเวณท่าหน้าศาลาการเปรียญ เพื่อตั้งไว้ที่บริเวณศาลาการเปรียญอันเป็นสถานที่สำหรับทำบุญ บำเพ็ญกุศลก่อนจะเคลื่อนศพผ่านสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญไปยังเชิงตะกอนเผาศพบริเวณด้านข้างพระอุโบสถ ภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนตำแหน่งเมรุมาอยู่ด้านข้างศาลาการเปรียญ จึงทำให้เส้นทางเดินเปลี่ยนตามไปด้วย

3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557)

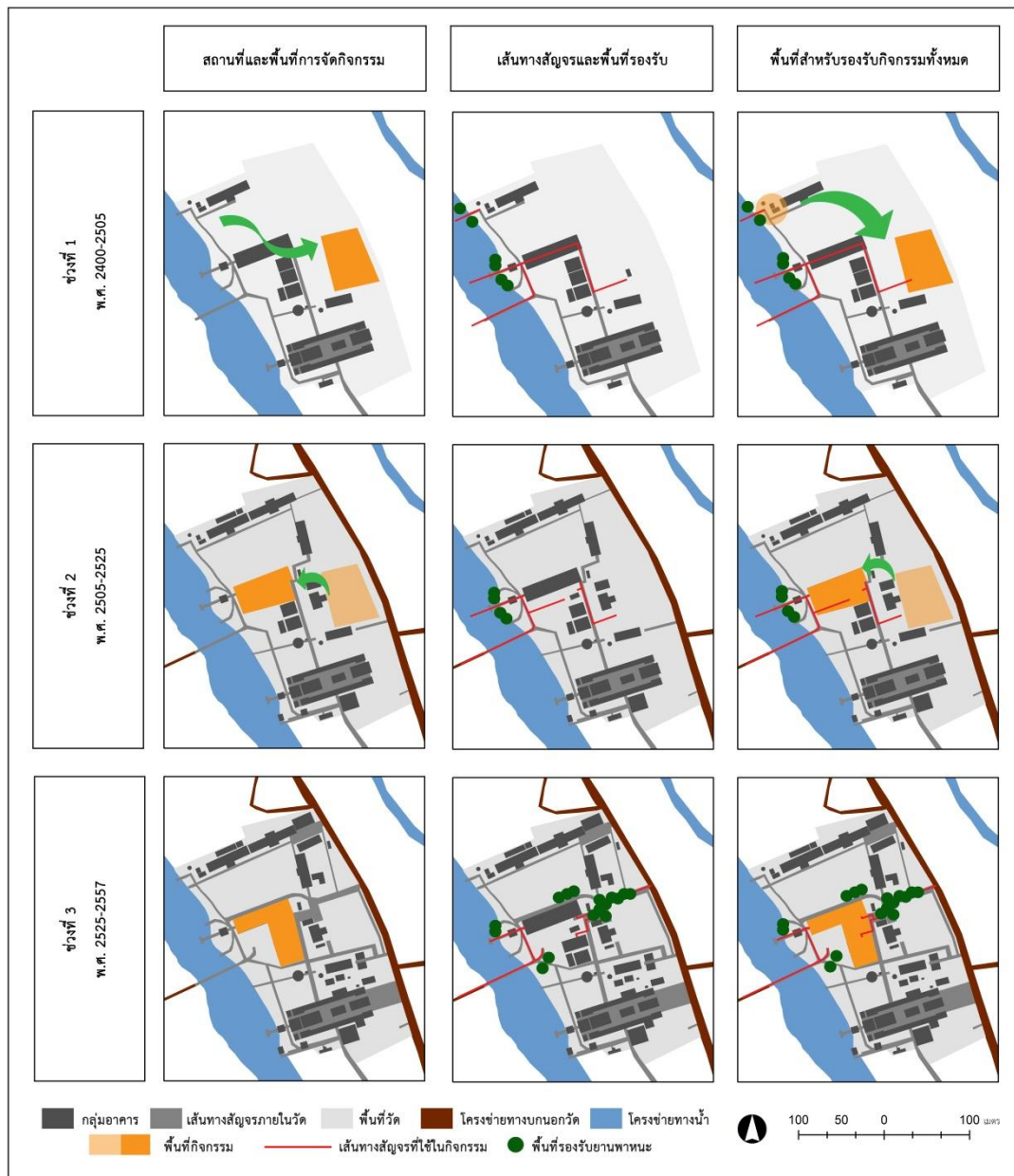
(1) สถานที่และพื้นที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม

วัดได้สร้างศาลาธรรมสังเวชสำหรับใช้เป็นสถานที่ตั้งศพเพื่อสวดพระอภิธรรม โดยเฉพาะ ทำให้ในช่วงเวลานี้สถานที่ที่ใช้ในการสวดพระอภิธรรมมี 2 แห่งคือ ศาลาการเปรียญ และ ศาลาธรรมสังเวช หากแต่ในเวลาต่อมาไม่เพียงพอกับการใช้งานวัด จึงได้ปรับพื้นที่เรือนคุณหญิงอมรเป็นสถานที่สวดพระอภิธรรมเพิ่มเติม โดยได้มีการสร้างโรงครัวและห้องน้ำขึ้นสำหรับรองรับการใช้งานดังกล่าว

(2) เส้นทางสัญจรของชาวบ้านภายในวัด

ในช่วงแรกการเคลื่อนศพมาที่วัดมีทั้งทางน้ำและทางบก โดยการเคลื่อนศพไปที่ตั้งสวดพระอภิธรรมมีทั้งที่เคลื่อนไปยังศาลาการเปรียญและศาลาธรรมสังเวช โดยหากเป็นการเคลื่อนศพทางน้ำจะยังคงนำศพขึ้นบริเวณทำนน้ำหน้าศาลาการเปรียญแล้วตั้งศพไว้ที่ศาลาการเปรียญหรือเคลื่อนผ่านศาลาการเปรียญไปยังศาลาธรรมสังเวช ส่วนการเคลื่อนศพมาทางบกก็จะเคลื่อนศพเข้าสู่ประตูหน้าศาลาการเปรียญแล้วนำศพลงเข้าสู่ศาลาธรรมสังเวช หรือศาลาการเปรียญ

ในปัจจุบันการเคลื่อนศพมายังวัดเหลือเฉพาะทางบกเท่านั้น โดยผู้เข้าร่วมงานส่วนใหญ่จะจอดยานพาหนะไว้บริเวณลานข้างมณฑปอดีตเจ้าอาวาสซึ่งอยู่ใกล้บริเวณพื้นที่ประกอบกิจกรรม

รูปที่ 82 แผนผังสรุปพื้นที่รองรับกิจกรรมงานสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจ
 ที่มา: ผู้วิจัย

4.3.6 สรุปลักษณะการใช้พื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในแต่ละช่วงเวลา

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505)

พื้นที่ในการรองรับการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่ริมน้ำ ยกเว้นพื้นที่เชิงตะกอนเผาศพที่อยู่บริเวณด้านหลังวัด โดยพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ นั้นสามารถเข้าถึงได้จากท่าหน้าและทางเดินดินด้านหลังชุมชน ซึ่งจะเห็นว่าพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ถูกเชื่อมโยงถึงกันผ่านสะพานเชื่อมหมู่กุฎีและศาลาการเปรียญที่ทำหน้าที่สำคัญทั้งในการเป็นเส้นทางสัญจรและพื้นที่กิจกรรมต่างๆ

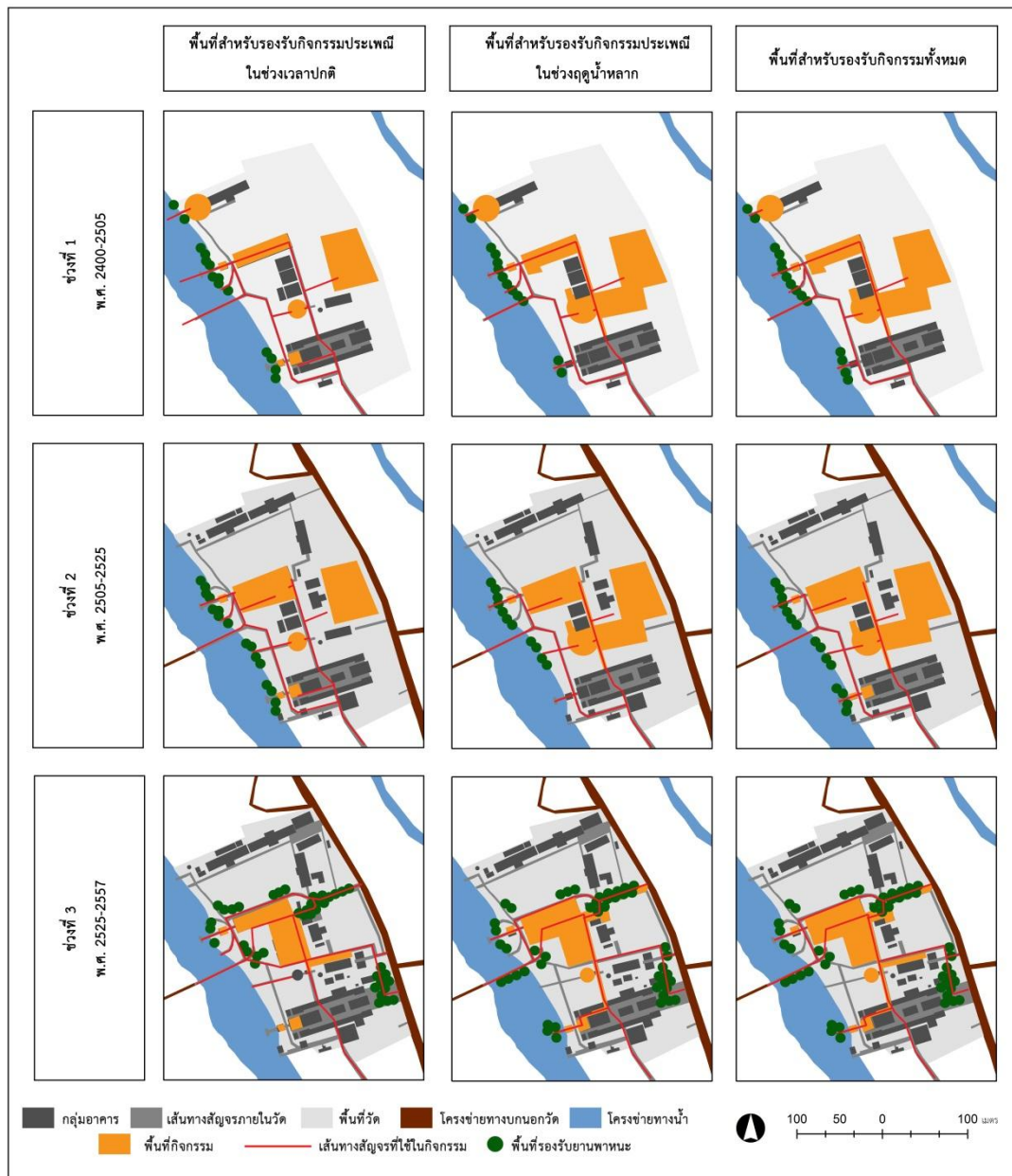
2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525)

ในภาพรวมพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในช่วงเวลานี้ยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยภายหลังการสร้างเมรุขึ้นบริเวณข้างศาลาการเปรียญจะเห็นได้ว่าไม่มีการใช้พื้นที่บริเวณติดพื้นที่ริมถนนในการรองรับกิจกรรมต่างๆ กิจกรรมประเพณีประชุมชนยังคงใช้พื้นที่ริมน้ำเป็นพื้นที่ในการรองรับการจัดกิจกรรมโดยมีสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎีและศาลาการเปรียญเป็นเส้นทางในการเชื่อมโยงและจัดกิจกรรมเช่นเดียวกับในอดีต

3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2505-2525)

ในช่วงเวลานี้พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนมีการขยายตัวไปในพื้นที่ติดริมถนน แต่ในขณะเดียวกันพื้นที่ริมน้ำก็ยังใช้เป็นสถานที่ในการรองรับการจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ อยู่ โดยเฉพาะลานยกพื้นสูงข้างศาลาการเปรียญที่ได้ใช้เป็นสถานที่สำคัญในการจัดกิจกรรมต่างๆ แทนลานดินเดิมที่มักจะถูกน้ำท่วม แต่อย่างไรก็ตามเราจะเห็นได้ว่าสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎีและศาลาการเปรียญยังคงทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชื่อมโยงพื้นที่กิจกรรมต่างๆ เข้าด้วย

ในส่วนของพื้นที่รองรับการสัญจร จะสังเกตได้ว่าการเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่โล่งว่างทางบกโดยเป็นพื้นที่โล่งว่างที่อยู่ตามแนวถนนและสามารถเข้าถึงอาคารในการจัดกิจกรรมได้อย่างสะดวก

รูปที่ 83 แผนผังสรุปลักษณะการใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนในแต่ละช่วงเวลา
ที่มา : ผู้วิจัย

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา ประเด็นข้อสังเกต และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่และการใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพของวัดกระโดงทอง คือ จุดเปลี่ยนสำคัญเชิงพื้นที่ภายนอกวัด ได้แก่

(1) การขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ในปีพุทธศักราช 2505

(2) การสร้างสะพานเสนาบดีในปีพุทธศักราช 2525

เหตุการณ์ทั้งสองเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนในระดับมหภาคและส่งผลกระทบต่อพื้นที่วัดในเวลาต่อมา โดยถือได้ว่าเป็นปัจจัยเริ่มต้นและปัจจัยเร่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพที่เคยสัมพันธ์กับโครงข่ายทางน้ำไปสู่โครงข่ายทางบก

5.1.1.1 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพและพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะขององค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดกระโดงทองสามารถแบ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ออกเป็น 3 ช่วงตามเหตุการณ์จุดเปลี่ยนเชิงพื้นที่

1) ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2400-2505) การเปลี่ยนแปลงลักษณะทาง

กายภาพของวัดริมน้ำบนพื้นฐานของโครงข่ายทางน้ำเป็นหลัก ในช่วงเวลานี้ระบบการสัญจรภายในชุมชนและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่วัดยังคงพึ่งพิงและสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง กล่าวคือ

- อาคารและองค์ประกอบทางกายภาพส่วนใหญ่ตั้งอยู่และเชื่อมต่อกับพื้นที่ริมน้ำโดยตรง โดยมีทำนน้ำและสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญเป็นแกนในการเชื่อมอาคารและพื้นที่ภายในวัดเข้าด้วยกัน

- พื้นที่วัดที่ยังคงเป็นพื้นดินในระดับริมตลิ่งที่มีความแตกต่างของระดับความสูงตามธรรมชาติ โดยอาคารภายในวัดเป็นอาคารไม้ยกพื้นสูงตามระดับของน้ำท่วมตามฤดูกาล ส่วนการ

สัญจรส่วนใหญ่เป็นเส้นทางดินในระดับตลิ่ง หากแต่มีสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎิและศาลาการเปรียญเป็นเส้นทางสัญจรยกพื้นสูงเท่ากับระดับอาคารต่างๆ ส่งผลให้ในช่วงฤดูน้ำหลากพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ภายในอาคารจึงสามารถใช้งานและเชื่อมถึงกันได้ทั้งหมด

- พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนสอดคล้องกับองค์ประกอบทางกายภาพและเส้นทางสัญจร โดยพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณพื้นที่ริมน้ำ พื้นที่อาคารและพื้นที่โล่งว่างตามแนวสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎิและศาลาการเปรียญ โดยมีการใช้พื้นที่ด้านหลังวัดในการประกอบการฌาปนกิจ

2) ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2505-2525) การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของวัดริมน้ำบนพื้นฐานของโครงข่ายทางน้ำที่มีโครงข่ายทางบกขยายตัวเข้ามา ในช่วงเวลานี้สภาพแวดล้อมและโครงข่ายทางน้ำถูกควบคุมและจัดการโดยระบบชลประทานและประตุน้ำ ส่งผลให้ระบบโครงข่ายทางน้ำเริ่มลดบทบาทต่อพื้นที่ลงอย่างช้าๆ พร้อมกับ กับการพัฒนาโครงข่ายทางบกเพื่อเชื่อมต่อกับระบบชลประทานที่เกิดขึ้น ช่วงเวลานี้จึงเป็นช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านจากลักษณะพื้นที่ที่สัมพันธ์กับโครงข่ายทางน้ำไปสู่พื้นที่ที่สัมพันธ์กับโครงข่ายทางบก กล่าวคือ

- พื้นที่วัดทางด้านฝั่งตะวันตกปรากฏแนวถนนธรรมสิทธิเสนาตัดผ่านทำให้เริ่มมีการปรับปรุงพื้นที่ตามแนวถนน อีกทั้งยังเริ่มปรากฏอาคารในพื้นที่โล่งว่างริมถนนมากยิ่งขึ้น พื้นที่โล่งว่างบริเวณริมถนนจึงมีการใช้งานที่หลากหลาย หากแต่อย่างไรก็ตามอาคารส่วนใหญ่ก็ยังคงวางตัวอยู่ตามแนวริมตลิ่งและแนวสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฎิและศาลาการเปรียญดังเช่นในอดีต โดยอาคารที่สร้างขึ้นใหม่มีการปรับระดับพื้นที่ใช้งานของอาคารให้สูงขึ้นเท่ากับระดับถนน

- พื้นดินภายในวัดเริ่มมีการปรับระดับโดยการถมดินให้เท่ากับระดับถนน พื้นดินบริเวณตลิ่งริมน้ำและพื้นที่ริมถนนจึงเริ่มมีระดับความสูงที่แตกต่างกัน โดยจุดแบ่งระดับความแตกต่างของ

ความสูงของพื้นดินอยู่บริเวณสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ ซึ่งความแตกต่างของระดับพื้นดินส่งผลต่อลักษณะสถาปัตยกรรมและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่โล่งว่างภายในวัด โดยพื้นที่ริมถนนจะเป็นพื้นที่ที่มีระดับสูง น้ำท่วมไม่ถึง และอาคารเป็นอาคารไม่ยกพื้น ส่วนในพื้นที่บริเวณริมน้ำจะเป็นพื้นที่ต่ำ น้ำท่วมถึงและอาคารมีลักษณะยกพื้นสูงโดยมีระดับความสูงของถนนเป็นเกณฑ์กำหนดในช่วงนี้

- พื้นที่รองรับกิจกรรมประชุมชน ยังคงอยู่ในบริเวณพื้นที่ริมน้ำเช่นเดียวกับในอดีต โดยภายหลังการย้ายเมรุมาไว้ที่บริเวณด้านข้างศาลาการเปรียญส่งผลให้พื้นที่กิจกรรมประเพณีประชุมชนทั้งหมดรวมกันอยู่ในพื้นที่ตลิ่งริมน้ำตามแนวแกนสะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ โดยมีการขยายตัวของพื้นที่รองรับกิจกรรมมากขึ้นในบริเวณลานใกล้ศาลาการเปรียญ

3) ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2525- 2557) การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของวัดริมน้ำบนพื้นฐานและปัจจัยของโครงข่ายทางบกเป็นหลัก โดยภายหลังการเปิดใช้สะพานเสนาบดี ระบบโครงข่ายทางน้ำลดบทบาทลงอย่างรวดเร็ว เนื่องด้วยระบบโครงข่ายการสัญจรทางบกได้รับการเชื่อมต่ออย่างสมบูรณ์ พื้นที่ภายในวัดจึงปรับเปลี่ยนไปสัมพันธ์กับโครงข่ายทางบกแทนโครงข่ายทางน้ำอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ

- องค์ประกอบทางกายภาพมีความสัมพันธ์กับโครงข่ายทางบก โดยในพื้นที่โล่งว่างบริเวณริมถนนนั้นมีการก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมหลายแห่งโดยมีการเชื่อมต่อพื้นที่อาคารต่างๆ กับถนนธรรมสิทธิ์เสนา ซึ่งการขยายอาคารมายังบริเวณพื้นที่ตามแนวขอบถนนทำให้พื้นที่ด้านนี้ มีการใช้งานและไม่ใช้พื้นที่หลังวัดอีกต่อไป

- ในช่วงเวลานี้พื้นที่ภายในวัดแบ่งออกเป็น 2 ระดับอย่างชัดเจน คือ พื้นที่ดินริมตลิ่งที่มีระดับความสูงเท่ากับตลิ่งริมคลอง และพื้นที่ดินริมถนนที่มีระดับความสูงเท่ากับถนน ความแตกต่างของพื้นที่ทั้งสองมีจุดเปลี่ยนอยู่ที่สะพานเชื่อมระหว่างศาลาการเปรียญที่ทำหน้าที่สำคัญในการเป็นตัวเชื่อมพื้นที่ทั้งบริเวณริมน้ำและริมถนนเข้าด้วยกัน ส่วนพื้นที่การใช้งานบริเวณพื้นที่ริมตลิ่งที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ยกสูงนั้นมีการปรับระดับให้

สูงขึ้นโดยใช้ระดับถนนเป็นเกณฑ์ จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2549 ที่พื้นที่ต้องประสบกับภัยน้ำท่วมอย่างรุนแรงจึงมีการปรับระดับสิ่งก่อสร้างใหม่ให้สูงกว่าระดับถนนซึ่งเป็นเกณฑ์เดิม หากแต่อย่างไรก็ตามพื้นที่โดยรวมของการใช้งานภายในอาคารต่างๆ ก็ยังคงอยู่ในระดับเดียวกับระดับถนน

- สถานที่หลักในการจัดกิจกรรมประเพณีประมุขชนยังคงเป็นศาลาการเปรียญ สะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญ หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมในบริเวณพื้นที่โล่งว่างต่างๆ เช่น พื้นที่จอดรถ พื้นที่งานวัด โดยปรับเปลี่ยนจากพื้นที่โล่งว่างริมน้ำไปเป็นพื้นที่โล่งว่างริมถนนหรือพื้นที่ริมน้ำที่เข้าถึงได้จากถนน ซึ่งจากการพัฒนาสังคมไปสู่รูปแบบโครงข่ายแบบบกงผลให้ประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับโครงข่ายภายนอก เช่น ประเพณีแห่พระพุทธรูป ประเพณีทอดกฐิน ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ตามการพัฒนาของระบบโครงข่ายภายนอกตามไปด้วย

จากการศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในแต่ละช่วงเวลา พบว่าการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพภายในวัดตลอดเวลา โดยในอดีตเป็นการเปลี่ยนแปลงภายใต้ธรรมชาติของพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ หากแต่ภายหลังเมื่อมีการพัฒนาพื้นที่สู่สังคมกบโดยการพัฒนาโครงข่ายทางถนนผ่านการสร้างถนนเชื่อมต่อกับโครงการคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ บทบาทความสำคัญของโครงข่ายทางน้ำในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีต่อลักษณะฐานทางกายภาพของพื้นที่วัดจึงเริ่มลดลง และถูกทดแทนด้วยโครงข่ายทางบกในเวลาต่อมาอย่างสมบูรณ์เมื่อสะพานเสนาบดีสร้างแล้วเสร็จ การขุดคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่จึงเปรียบเสมือนปัจจัยเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่จากสังคมน้ำสู่สังคมกบ โดยมีการสร้างสะพานเสนาบดีเป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เร็วขึ้น

การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ภายในวัดจากพื้นที่ริมถนนไปสู่พื้นที่อื่นๆ ต่อไปเป็นทอดๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบทางกายภาพทั้งในแนวราบและแนวตั้ง จนส่งผลให้พื้นที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงอยู่บนพื้นฐานและปัจจัยของโครงข่ายทางบกเป็นหลักในที่สุด ไม่ว่าจะเป็น ตำแหน่งที่ตั้งของอาคาร ลักษณะพื้นผิวของพื้นที่ การปรับระดับพื้นดิน การปรับระดับพื้นที่ใช้สอยอาคาร เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพได้ส่งผลกระทบต่อประเพณีประมุขชนและพื้นที่ที่รองรับการจัดกิจกรรม โดยเฉพาะพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีในที่โล่งว่างและกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับระบบโครงข่าย เช่น ประเพณีก่อพระเจดีย์ทราย ประเพณีแห่พระพุทธรูป และ ประเพณีทอดกฐิน

ช่วง	การเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาค	การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพ	
		การเปลี่ยนแปลงแนวราบ	การเปลี่ยนแปลงแนวตั้ง
ช่วงที่ 1	<p>การเปลี่ยนแปลงกายภาพภายใต้ บริบทธรรมชาติและ โครงข่ายทางน้ำเป็นหลัก</p> <p>การขุดคลอง ชลประทาน</p>		
ช่วงที่ 2	<p>จุดเปลี่ยนผ่าน การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ที่เริ่มปรับสู่โครงข่ายทางบก (ถมดิน)</p> <p>การสร้าง สะพานเสนาบดี</p>		
ช่วงที่ 3	<p>การเปลี่ยนแปลงกายภาพตาม โครงข่ายทางบกอย่างสมบูรณ์ (การปรับระดับสะพานปูน, การเทพื้นปูน และ การยกระดับพื้น)</p>		
<p> การเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากโครงข่ายทางน้ำ</p> <p> การใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีบริเวณริมน้ำ</p> <p> ระดับน้ำปกติ</p>		<p> การเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากโครงข่ายทางบก</p> <p> การใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมบริเวณริมถนน</p> <p> ระดับน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก</p>	

แผนภาพแสดงแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพ พื้นที่รองรับกิจกรรมและ
ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายทางบกและทางน้ำของพื้นที่วัดริมน้ำ

5.1.2 ข้อสังเกต

1) สะพานเชื่อมหมู่กุฏิกับศาลาการเปรียญเป็นแกนที่สำคัญทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรมกล่าวคือ

1.1) ด้านกายภาพ

- สะพานเชื่อมหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญเป็นแกนสำคัญในการเชื่อมต่ออาคารและพื้นที่โล่งว่างภายในพื้นที่ริมน้ำและพื้นที่ริมถนนเข้าด้วยกัน ส่งผลให้พื้นที่ภายในวัดสามารถเชื่อมต่อถึงกันและกันได้ทั้งในเวลา น้ำหลากและเวลาปกติ

- ในช่วงฤดูน้ำหลาก สะพานเชื่อมหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญเปรียบเสมือนเขื่อนกั้นน้ำไม่ให้น้ำท่วมในบริเวณพื้นที่ริมถนน สะพานเชื่อมระหว่างหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญจึงเปรียบเสมือนแกนในการแบ่งพื้นที่ของวัดออกเป็นพื้นที่ที่น้ำท่วมถึงและพื้นที่น้ำท่วมไม่ถึง ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบอาคาร พื้นผิวของดินและลักษณะการใช้พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประชุมชน

1.2) ด้านวัฒนธรรม

- สะพานเชื่อมหมู่กุฏิเป็นพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประชุมชนที่สำคัญ โดยเป็นทั้งสถานที่ในการจัดงานและเป็นสถานที่ในการสนับสนุนการจัดงานตั้งแต่ในอดีต เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีแห่พระพุทธรูปทั้งทางบกและทางน้ำ

(ก)

(ข)

(ค)

รูปที่ 84 ประเพณีตักบาตรเทโว (ก)

รูปที่ 85 ประเพณีแห่พระพุทธรูป (ข)

รูปที่ 86 ประเพณีสงกรานต์ (ค)

ที่มา: รูปที่ 92-93 ผู้วิจัย, รูปที่ 94 วัดกระโตงทอง

2) ผลจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และองค์ประกอบภายในวัดไปสู่ความสัมพันธ์กับ โครงข่ายทางบกส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนต่อพื้นที่ทางกายภาพภายในวัดทั้งพื้นที่ริมถนนและ พื้นที่ริมน้ำ

- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่โดยการตัดถนนผ่านพื้นที่ซึ่งในอดีตเคยเป็น ด้านหลังวัดส่งผลให้ภูมิทัศน์และลักษณะกายภาพของพื้นที่วัดเปลี่ยนไป กล่าวคือ พื้นที่วัดกระโถงทองกลายเป็นวัดที่มีด้านหน้าสองด้าน ไม่มีด้านหลังวัด เพราะมีการ ใช้งานพื้นที่ทั้งสองด้าน ประกอบกับสะพานเชื่อมหมู่กุฏิและศาลาการเปรียญที่ทำ หน้าที่เป็นแกนกลางในเชื่อมโยงพื้นที่ทั้งจากสองฝั่งส่งผลให้พื้นที่วัดสามารถเข้าถึงได้ ทั้งจากโครงข่ายการคมนาคมทางบกและโครงข่ายการคมนาคมทางน้ำ อีกทั้งการมี ถนนและสะพานเชื่อมกับตำบลรางจรเข้จึงทำให้พื้นที่บริเวณริมน้ำยังคงมีการใช้งาน อยู่

- แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เฉพาะในส่วนของพื้นที่ริมถนน หากแต่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ในบริเวณริมตลิ่งด้วย โดยส่งผลทั้ง ในส่วนของพื้นดินและพื้นที่ใช้สอยอาคารกล่าวคือ พื้นดินบริเวณริมตลิ่งโดยเฉพาะใต้ อาคารมีระดับสูงขึ้นเนื่องจากการทับถมของตะกอนดินภายหลังจากน้ำท่วม ซึ่งส่งผลให้ พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมประชุมชนบริเวณใต้ถุนไม่สามารถใช้งานได้ และเกิด ปัญหาการสะสมของขยะเนื่องจากไม่สามารถเข้าไปทำความสะอาดพื้นที่ได้

- ประเพณีที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการพัฒนาตาม โครงข่ายทางบกคือประเพณีที่ต้องมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอกหรือมีพื้นที่ กิจกรรมร่วมกับโครงข่ายพื้นที่ภายนอก เช่น ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่พระ พุทธเกษร

3) แม้ว่าองค์ประกอบทางกายภาพจะมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่แนวถนนตัดผ่าน แต่ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนนั้นเกิดขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อมีการ เชื่อมต่อโครงข่ายทางบกอย่างสมบูรณ์ในพื้นที่

4) พื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงคือ พื้นที่ประเพณี ประชุมชนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่โล่งว่าง พื้นที่รองรับเส้นทางสัญจร และพื้นที่สนับสนุนกิจกรรม เช่น พื้นที่งานวัด

5) ประเพณีที่จัดขึ้นภายในอาคารวัดไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลง ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นกับพื้นที่รองรับกิจกรรมประเพณีนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่รองรับ ยานพาหนะ

6) การรื้อฟื้นประเพณีแห่พระพุทธรูปทางน้ำส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูพื้นที่โล่งว่างริมน้ำอีกครั้ง หลังจากพื้นที่ในการรองรับการจัดกิจกรรมได้เปลี่ยนไปใช้พื้นที่โล่งว่างริมถนนแทน หากแต่อย่างไรการใช้ก็ยังคงใช้เพื่อรองรับการจอดเรือ เนื่องด้วยพื้นที่ในบริเวณนั้นยังประสบกับภาวะน้ำท่วมอยู่

5.1.3 ข้อสรุป

การใช้งานพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีภายในวัดกระโดงทองนั้นเป็นไปอย่างยืดหยุ่นส่งผลให้วัดกระโดงทองสามารถใช้พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีต่างๆได้ตลอดเวลา โดยมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่การใช้งานให้เป็นไปตามกาลและเทศะ การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพภายในวัดกระโดงทองจึงไม่ได้ส่งผลกระทบต่อคุณค่าและศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัดในการประกอบกิจกรรมประเพณีต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพส่งผลให้วัดกระโดงทองมีพื้นที่โล่งว่างที่แตกต่างกัน 2 ระดับโดยการดำรงอยู่ของพื้นที่โล่งว่างริมน้ำแบบเดิมและพื้นที่โล่งว่างที่เกิดจากการถมดินตามแนวนอนอันเนื่องจากการพัฒนาโครงข่ายทางบกส่งผลให้วิถีชีวิตและความสัมพันธ์กับโครงข่ายทางน้ำของคนในชุมชนยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะในช่วงฤดูน้ำหลากที่พื้นที่และวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะกลับมาสัมพันธ์กับโครงข่ายทางน้ำอีกครั้ง จึงอาจกล่าวได้ว่าภายใต้สภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงที่ต้องประสบกับภาวะน้ำท่วมเป็นประจำทุกปีนั้นประชาชนจะไม่สามารถละทิ้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่กับโครงข่ายทางน้ำได้อย่างสมบูรณ์แม้จะมีการพัฒนาโครงข่ายทางบกเข้ามาในพื้นที่แล้วก็ตาม การเข้ามาของโครงข่ายทางบกจึงไม่ใช่ตัวการในการทำลายวิถีชีวิตและความสัมพันธ์กับพื้นที่ริมน้ำโดยตรง หากแต่กลายเป็นตัวการสำคัญในการปิดบังการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตและความสัมพันธ์กับโครงข่ายทางน้ำในบางช่วงเวลาเท่านั้น

ความแตกต่างของระดับพื้นที่โล่งว่างสะท้อนให้เห็นถึงการรักษาความสัมพันธ์ของพื้นที่กับโครงข่ายทางบกและโครงข่ายทางน้ำอย่างสมดุล ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบพื้นที่ริมน้ำที่มีความเป็นเอกลักษณ์รูปแบบหนึ่ง การพัฒนาพื้นที่วัดริมน้ำตามโครงข่ายทางบกด้วยการถมดินเพียงอย่างเดียวจึงไม่ใช่วิธีที่ถูกต้องเพราะจะนำมาซึ่งการตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายทางน้ำกับพื้นที่วัดและทำลายวิถีชีวิตริมน้ำแบบเดิมที่แอบซ่อนอยู่ไปโดยปริยาย

ลักษณะพื้นที่ริมน้ำที่เสื่อมโทรมภายในวัดริมน้ำจึงเกิดจากสาเหตุสำคัญคือการใช้งานที่น้อยลงในช่วงเวลาปกติ วิธีการสำคัญในการพลิกฟื้นพื้นที่ริมน้ำจึงไม่ใช่การปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางกายภาพโดยย้อนกลับไปสู่อุดต้นหรือเดินไปสู่อนาคตตามรูปแบบความสัมพันธ์ของโครงข่ายแบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียว หากแต่ควรเป็นการพัฒนา

พื้นที่ที่รักษาสมดุลความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายทางบกและโครงข่ายทางน้ำที่มีต่อพื้นที่วัด และก่อให้เกิดการกระตุ้นการใช้งานพื้นที่ริมน้ำร่วมกับพื้นที่อื่นๆ โดยการเลือกสรรการใช้พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีประชุมชนต่างๆ ที่จัดขึ้นภายในวัดให้สอดคล้องกับสภาพบริบทแวดล้อมของพื้นที่ในแต่ละฤดูกาล เพื่อปลูกและปรับปรุงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้โครงข่ายทางบกให้กลับมามีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

5.2 ข้อเสนอแนะ

- 1) การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวัดริมน้ำในพื้นที่ลุ่มต่ำ ในอนาคตเพื่อศึกษาถึงลักษณะการใช้พื้นที่ในการรองรับกิจกรรมประเพณีที่ชัดเจนขึ้น ผู้สนใจอาจศึกษาวัดในบริเวณพื้นที่โคกหรือดอน ซึ่งมีข้อจำกัดทางภูมิประเทศที่แตกต่างกันออกไป
- 2) เนื่องด้วยภาวะน้ำท่วมที่มีความรุนแรงขึ้นส่งผลให้มีการปรับระดับถนนริมคลองชลประทานเจ้าเจ็ด-ผักไห่ให้สูงขึ้นกว่าระดับในอดีตอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้ระดับถนนและระดับพื้นที่ชุมชนมีความแตกต่างกัน ในอนาคตควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลที่เกิดจากการปรับระดับดินที่มีต่อลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของชุมชนและวัด
- 3) เนื่องด้วยประเพณีประชุมชนบางประเพณีมีการใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมภายนอกวัดด้วย หากแต่การศึกษาในครั้งนี้ศึกษาเฉพาะลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมภายในวัดเท่านั้น ในอนาคตควรมีการศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่สังคมน้ำสู่สังคมบกที่ส่งผลต่อพื้นที่รองรับกิจกรรมประชุมชนในพื้นที่ชุมชนด้วย

รายการอ้างอิง

- Takaya, Y. (1987). Agricultural Development of A Tropical Delta : A Study of the Chao Phraya Delta. Kyoto: Kyoto University.
- การศาสนา, กรม. (2526). วัดทั่วราชอาณาจักร ตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2525 เล่ม1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กำแหง อติโพธิ. (2552). มิติการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง กรณีศึกษาเมืองนครนายก วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม บุญศรี. (2504). ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- จรรยาพร บวรจภาค. (2546). วิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างน้ำและชุมชนพักอาศัยริมน้ำ กรณีศึกษาคลองบางกอกน้อย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จามรี อารยะนิมิตสกุล. (2527). ความเป็นมาของบริเวณลานโล่ง. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 25-44.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2539). สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ญาน เกย์ล. (2556). เมืองมีชีวิต : การใช้พื้นที่สาธารณะ. กรุงเทพฯ: สายเส้น พับลิชชิง.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. (2478). มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงเป็นปาฐกถา ที่สมัชชาจารย์สมาคม เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2471. [ม.ป.ท.]: [ม.ป.พ.].
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. (2504). ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด พระนคร: คุรุสภา.
- ตินาร์ บุญธรรม. (2555). พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. (2541). การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง สารศาสตร์สถาปัตยกรรมศาสตร์: วารสารวิชาการ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2, 238-254.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. (2542). งานศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำบริเวณเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย : สภาพแวดล้อมกลุ่มที่อยู่อาศัยริมน้ำในเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อยตอนบน. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- ธีรวิทย์ นิลสุก. (2550). แนวทางการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่โล่งว่างในชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนตรนภิส นาควัชระ, ปิยนาด บุนนาค, และบัณฑิต จุลาสัย. (2523). การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและสภาวะแวดล้อมในบริเวณศาสนสถาน ในกรุงเทพมหานคร : รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, .

- บัณฑิต จุลาสัย, เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร, และศักดิ์สิน ทองสุขมาก. (2544). การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองบางกอกน้อย กรุงเทพฯ: ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ประภัสรา นาคะ. (2551). การพัฒนาวัดเพื่อเป็นพื้นที่สีเขียวของเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์. (2543). การวางผังและออกแบบกายภาพชุมชน. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 167-178.
- พงษ์สิน ทวีเพชร. (2542). การประยุกต์ใช้รูปแบบ "ช่วง" กับการพัฒนาที่โล่งในเมือง : กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาประยุทธ์. (2512). พุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สยามสมาคม.
- ภัทรพล ตั้งกลชาญ. (2554). การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมระดับพื้นที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุจิโรจน์ อนามบุตร. (2533). คุณประโยชน์จากการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณถนนในชุมชน. หน้าจั่ว: วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10, 162-169.
- วันดี พินิจวรสิน. (2550). โครงการวิจัยวิวัฒนาการลักษณะสิ่งแวดล้อมและคุณค่าความหมายทางวัฒนธรรมของบ้านพื้นถิ่นในละแวกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วีณา ชูสาย. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกายภาพและคุณค่าของวัด กรณีศึกษา: วัดชนะสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศรีณีย์ สมันตรัฐ. (2547). สวนในเขตกรุงรัตนโกสินทร์กับชุมชนป้อมมหากาฬ. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ระเบียบ, 4, 191.
- ศิลปากร, กรม. (2525). วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. (2533). วิวัฒนาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์. (2538). การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัด ในกรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2544). วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2549). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุพักตรา สุทศสุภา. (2540). พื้นที่เปิดโล่ง: องค์ประกอบในผังเมือง. หน้าจั่ว: วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 15, 121-128.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529). น้ำ : บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

เสฐียรโกเศศ. (2505). การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

เสฐียรโกเศศ. (2516). ประเพณีเนื่องในเทศกาล (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

หน่วยบริหารวิชาอารยธรรมไทย. (2551). อารยธรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โครงการเอกสารคำสอน คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานนท์ อาภาภิรม. (2515). มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายเสกฐวุฒิ บำรุงกุล เกิดวันที่ 7 ธันวาคม พุทธศักราช 2532 จังหวัดขอนแก่น สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 (เหรียญทอง) สาขาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2554 และเข้าศึกษาต่อหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2555

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY